

Høgskolen i Telemark

Tilrettelegging på ville veier

Et kritiskblikk på tilrettelegging for friluftsliv

Dag-Øyvind Olsen

Masteroppgave i kroppsøving, idrett og friluftsliv

2009

Avdeling for allmennvitenskapelige fag

Hallvard Eikas plass, 3800 Bø

Høgskolen i Telemark

Tittel:	Tilrettelegging på ville veier
Nøkkelord:	Friluftsliv, tilrettelegging
Forfattere:	Dag-Øyvind Olsen
Studentnr.:	001868
Fagkode:	909
Oppgavetype:	Masteroppgave
Studiepoeng:	60
Studium:	Master i kroppsøving, idrett og friluftsliv
Konfidensiell:	Nei

Forside: Bilde er tatt i Bødalen, Nordfjord (Foto: Naturserivce, Rune Holen).

Avdeling for allmennvitenskapelige fag

Hallvard Eikas plass, 3800 Bø

Sammendrag

Gjennom denne teksten settes det et kritisk lys på den tilretteleggingen som blir gjort i forbindelse med det norske friluftslivet. Tilrettelegging for friluftsliv har vært drevet organisert i over 140 år, og enda lengre uorganisert. Det kan virke som vi mennesker i større grad tilpasser naturen til oss, enn å tilpasse oss til naturen. En utvikling som kan medfører at friluftslivet kan miste en rekke kvaliteter. Det kan i dag se ut til at et ønske om å få den norske befolkning ut i det fri, besvares med fysisk tilrettelegging.

Teksten er skrevet på bakgrunn av en case som er hentet fra Lifjell, et fjellområde i Telemark. Her er det sammen med en storstilt utbygging av hytter og skisenter, også planlagt en større og utbedret tursti. Ved å belyse forskjellige meninger rundt denne turstien har flere problemområder kommet frem. Her har både kommune, utbygger, grunneier, og vandringsmenn sagt sine meninger.

Det kan se ut til at tilrettelegging i større grad blir styrt av næringsinteresser, og i mindre grad med tanke på de kvalitetene som friluftslivet opprinnelig skal gi. Tilretteleggingstiltakene som skal gi økonomisk gevinst for de som investerer på fjellet, er skjult bak de offentlige innstansers argumenter om bedre helse og et ønske om økt aktivitet blant unge og gamle. På bakgrunn av kommunens holdninger til tilrettelegging, og dårlige økonomi, er tiltakene lettere å få gjennomslag for. I dag er tilretteleggingstiltak en sak mellom tilrettelegger og grunneier, så fremt tiltaket ikke er meget stort. En tungt opparbeidet tursti er tydeligvis ikke et for stort tiltak.

Studiet viser også at tilrettelegging for friluftsliv kan skape endret opplevelsesverdi for brukerne, konflikter mellom de ulike brukerne av området, økt motorisert ferdsel, forskyvning av grenser, og en forringelse av allemannsretten. Teksten tar også for seg alternativer til fysisk tilrettelegging. Teoretisk bakteppe for studiet er fenomenologien og det sosiomaterielle handlingsfeltet. Teksten er ment som et innlegg i debatten rundt tilrettelegging for friluftslivet i Norge.

Forord

Da er det dags for meg å sette strek for dette arbeidet. To år er gått siden jeg satte meg ned på skolebenken igjen. Masterkoden skulle knekkes. Arbeidet med masteroppgaven har både vært spennende, krevende og frustrerende. Uten deg Alf hadde nok dette blitt tungt. For en motivator du er! Kjappe og konstruktive tilbakemeldinger fra deg har gitt meg både nye perspektiver og pekepinner på veien i dette arbeidet. Takk for all hjelp. Vi møttes over opposten i skauen.

Jeg vil også rette en stor takk til mine informanter for at de velvillig har stilt opp, og vist interesse for mitt arbeid. Om det er noe dere mener jeg har feiltolket eller misforstått vennligst ta kontakt. En takk går også til alle mine studievenner og tilsatte ved Høgskolen i Telemark som har gjort min studietid til en stor fornøyelse, og skapt minner for livet.

Mamma og pappa som tok meg med til steinen, inn til Siljantjenna, og ut på fisketur, og har gitt meg store gleder i skogen og mark. Takk for at dere har gitt meg smaken på det gode liv, og at dere støtter meg.

Til slutt min kjære Ingvil, du er snill du!

Bø, våren 2009

Dag-Øyvind Olsen

Innhold

SAMMENDRAG.....	I
FORORD	II
INNHold	III
INNLEDNING OG BAKGRUNN.....	1
LESERVEILEDNING	6
TIDLIGERE FORSKNING	7
BEGREPSAVKLARING.....	10
<i>Friluftsliv</i>	11
<i>Tilrettelegging for friluftsliv</i>	12
<i>Tilgjengelighet</i>	15
NORSK FRILUFTSPOLITIKK	16
HVA ØNSKER JEG SVAR PÅ?	17
AVGRENSINGER.....	18
TEORETISKE BETRAKTNINGER	20
TIL SAKARNA SJÅLVA – FENOMENOLOGI.....	20
DET SOSIOMATERIELLE HANDLINGSFELTET	24
METODE – STIEN TIL VITEN.....	28
METODISKE VERKTØY	30
HVEM VAR MINE INFORMANTER?	32
LITTERATUR SOM DATAKILDE	33
HERMENEUTIKK OG DOBBELHERMENEUTIKK	34
METODISKE REFLEKSJONER	35
LIFJELL	37
FRA ARBEID TIL REKREASJON	37
FRA TANKE TIL ARBEID.....	39
TILRETTELEGGING PÅ LIFJELL	41
TURLØYPA	44
LOV OG RETT I TILRETTELEGGINGSSAKER I NORGE.....	49
HVEM ØNSKER EN UTVIKLING AV DENNE TRASEEN?.....	53
HVA ØNSKER BRUKERNE?	56
GRENSER, OG FORSKYVING AV GRENSER.....	58
MOTORISERT FERDSEL	60

ER FRILUFTSTILRETTELEGGINGEN PÅ VILLE VEIER?	63
BAKGRUNNEN FOR DAGENS ØNSKER OM TILRETTELEGGINGSTILTAK	63
KOMMUNALE PROSESSER.....	71
HVORDAN KAN TILRETTELEGGINGSTILTAK BERØRE BRUKERNE AV ET OMRÅDE?	73
FINNES DET ALTERNATIVER TIL DEN FYSISKE TILRETTELEGGINGEN?	82
STIEN VIDERE	88
LITTERATUR	90
SAKSPAPIR	92
INTERNETTSIDER	92
VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE, GUNLEIV BRUKÅS, BRUKER	97
VEDLEGG 2: INTERVJU MED GUNLEIV BRUKÅS, BRUKER HØSTEN 2008.....	98
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE, BØ KOMMUNE	108
VEDLEGG 2: INTERVJU MED BØ KOMMUNE HØSTEN 2008.....	109
VEDLEGG 4: INTERVJUGUIDE, EIVIND ECKBO, UTBYGGER	116
VEDLEGG 5: INTERVJU MED EIVIND ECKBO, UTBYGGER VINTEREN 2009	117
VEDLEGG 6: INTERVJUGUIDE, ARNE HJELTNES, BØ TURLAG	121
VEDLEGG 7: INTERVJU MED ARNE HJELTNES, BØ TURLAG VINTEREN 2009.....	122
VEDLEGG 8: INTERVJUGUIDE, OLAV OG BJØRG IDLAND, GRUNNEIERE.....	126
VEDLEGG 9: INTERVJU MED OLAV OG BJØRG IDLAND, GRUNNEIERE VINTEREN 2009.....	127

Innledning og bakgrunn

”Demonstrativt gikk jeg ut av løypa, og inn i skogen. Det var en flott februar dag, og jeg var på tur med mor og far. ”Dette gidder jeg ikke lenger, oppkjørte løyper er kjedlige,” sa jeg. Mor ristet oppgitt på hode. ”Dette er da flott. Flotte løyper som tar oss ut i skog og mark lett som bare det”. Far brumlet seg enig. Vi gikk videre; mor og far på løypa, og jeg ved siden av. Furten”¹

Tilrettelegging av friluftsliv har vært gjort i årevis, og i god mening. Lettere å komme seg på tur; sikrere, bedre, raskere. Alt for å gjøre friluftslivet mer tilgjengelig og lettere for alle. Tilrettelegging kan være så mangt, men opparbeidelse og merking av stier, preparering av skiløyper, bålplasser, søppelkasser, benker og bord er eksempel på vanlige tiltak. Gjennom mang en tur i fjell og skog har jeg følt og opplevd hva tilrettelegging gjør med min egen naturopplevelse, som i eksempelet over. Turens karakter endres ofte vesentlig avhengig av tilretteleggingen, uten at en egentlig tenker over det. Gjennom en rekke forelesninger om tilrettelegging ved høyskolen i Telemark har jeg blitt mer bevisst dette. Den tilretteleggingen som foregår angår meg direkte gjennom min bruk av naturen. Teamet er komplekst med flere innfallsvinkler, dette fordi det er like mange meninger om dette, som det er brukere av naturen. Jeg mener det derfor er nødvendig å ta tilrettelegging nærmere i øyesyn, da det berører store deler av befolkningen, og deres omgang med natur og friluftsliv.

Ofte er det slik at turområder som blir brukt mest, slik som bynære områder, er tydelig preget av tilrettelegging (FAFO i Bischoff 2005). Noen trives med tilrettelegging, mens andre igjen har en mer lunken holdning til tilrettelegging. På alle områder hvor det finnes meninger, finnes det også uoverensstemmelser, og friluftslivet er intet unntak. To parter som har hatt krasse og ulike meninger om tilrettelegging for friluftslivet er Den Norske Turistforeningen og Petter Wessel Zapffe². Dette viser disse to sitatene tydelig: *”Myndighetene vil beskytte naturen mot sårne som deg. Flere merkede løyper i fjellet kan bli nedlagt”* (Bjartnes, J. & H. Andresen 2008).

¹ Basert på en sann historie fra min barndom.

² Peter Wessel Zapffe 1899-1990 Norsk forfatter, filosof, fjellklatrer og friluftsmann (Aschehoug & Gyldendal 1994).

Klør det saa alftor galt i fingrene, saa lav heller en forening til at sikre de stakkars reserver vi endnu gudskelov har igjen. Og skal der endelig være plakater, saa bør de lyde: ”Turistforeningen har ingen adgang. Varding forbudt” (Zapffe i Slagstad 2008: 739).

Første sitat er hentet fra den pågående konflikten i Rondane, hvor det er fremmet forslag om å fjerne T-merker i den hensikt å beskytte villreinstammen i området. Zapffes sitat er hentet fra den tiden hvor han så for seg hvordan Turistforening hadde begynt å ta seg til rette, eller ”vandalisere i Jotunheimen”, som han kalte det. Tilrettelegging av friluftsliv er noe vi må forholde oss til enten vi vil eller ikke. Det å være bevisst på hva opparbeidig av stier og løyper kan ha å si for brukerne³ og omgivelsene, er svært viktig.

For å ha det på det rene, denne teksten er ikke nøytralt skrevet. Teksten har et kritisk syn på norsk tilretteleggingspolitikk, med en tråd tilbake til våre friluftshelter Fridtjof Nansen⁴ og Petter Wessel Zapffes tanker. Nansen utalte ved en anledning dette om friluftslivets mål og mening:

Men en viktig side av idretten skulde jo nettopp være friluftslivet: dette å komme seg litt bort fra de mange, bort fra den forvirrende larm hvori vårt liv så altfor meget føres, dette å komme ut i naturen, få nye og store inntrykk fra skog og mark, de vide vidder, fra det store rum. Det står nok for mig som kanskje den største side av friluftslivet. Men en får nu ikke engang det ved å dra ut i store flokker og følge de opptråkkede veiene, ved å klumpe sig sammen på hytter eller ved å gå i rute fra det ene sanatorium til det annet eller ved å ligge og seile fra det ene badested til det annet og danse kveldene og nettene med nydelige unge damer. Så tiltalende den enn kan være, så er jo ikke dette friluftsliv, men det er bare en fortsettelse av det liv ungdommen har levd hele vinteren, og det skal ikke gi dem for meget nye inntrykk (Nansen 1921:585).

Gjennom denne oppgaven ønsker jeg å sette lys på hvordan tilrettelegging av friluftsliv skjer og oppleves i dagens samfunn. Hvilke effekter kan tilretteleggingen ha på brukerne? Hvilke tanker ligger bak den tilrettelegging som skjer? Er den tilrettelegging som skjer i dag uproblematisk? Det finnes svært mange aspekter og meninger å ta hensyn til når en skal vurdere om det bør tilrettelegges eller ei. Flere aktører har interesser og tanker rundt tilrettelegging, og noen blir kanskje bedre hørt enn andre. Av og til streifer det meg at tilrettelegging er et gode som får bre om seg uten nærmere refleksjon, og at det er en

³ Med brukere mener jeg i denne teksten de som benytter seg av området til friluftsliv eller annen fysisk aktivitet. Det vil si at bruker med for eksempel økonomiske interesser faller uten for.

⁴ Nansen, Fridtjof, 1861—1930, zoolog, polarforsker og internasjonal kjent humanist (Aschehoug & Gyldendal 1994).

skremmende aksept for tilrettelegging i dagens samfunn. Er det virkelig slik? Eller er det slik at den tilrettelegging som skjer for friluftslivet er strukturert og godt planlagt? Med andre ord handler teksten både om tilrettelegging, planleggingsprosessen og lovverket rundt. Når jeg snakker om tilrettelegging vil jeg i teksten konsentrere meg om opparbeiding av turstier og skiløyper. Begrepene turstier og skiløyper vil gjennom teksten brukes om hverandre. Dette fordi jeg mener at disse to fenomenene er relativt like i forhold til hvordan brukeren av naturen blir påvirket. Begrepene kan derfor ses i sammenheng og ha overføringsverdi begge veier. Det finnes mange ulike typer turstier og skiløyper, hvor det er forskjell på intensiteten på merking, bredde, underlag og så videre. Turstier og skiløyper vil dermed bli samlebegrep for henholdsvis opparbeidede stier og skiløyper.

Bilde 1: Kart over Lifjells geografiske beliggenhet (Idrettsanlegg 2009).

hvorvidt det blir laget et levedyktig samarbeid mellom disse forskjellige interessene.

Terrenget på Lifjell er relativt kupert. Parkeringen og utgangspunktet til turområdet starter i tregrensa, og dette medfører naturlig nok en del stigning for å nå snaufjellet. Lifjell er fra før et område som er godt tilrettelagt for friluftsliv, sommer som vinter. Her er det løyper for

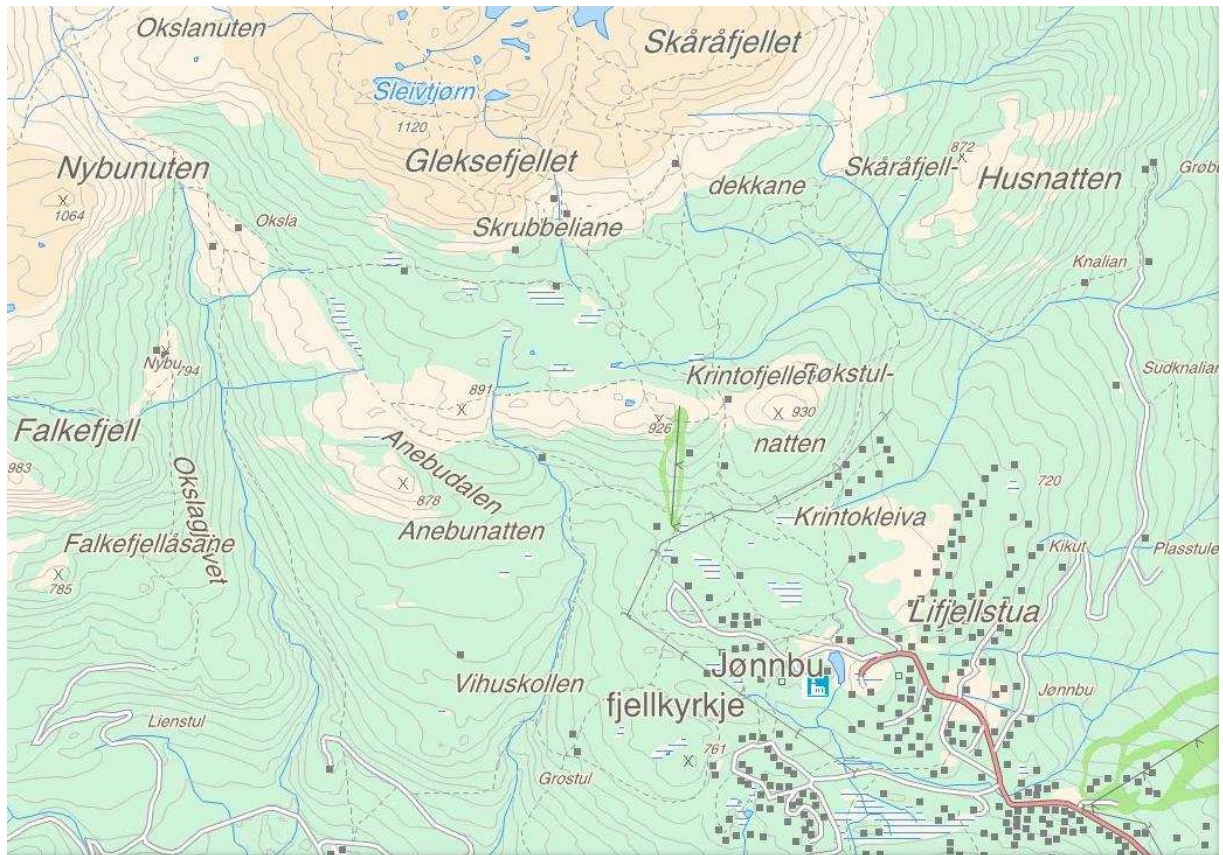
For å gjøre oppgaven mer konkret valgte jeg meg et tilretteleggingstiltak som er planlagt på Lifjell, et Fjellområde i Sør-Norge (Bilde 1). Det vil si at jeg har tatt i bruk casestudiet som metode.

Casestudiet er en kvalitativ metode hvor en ønsker å se nærmere, og gå i dybden på, et fenomen, som også kan ha overføringsverdi til liknede saker⁵.

Lifjell er et område som er under utvikling for å øke sin attraktivitet som turistdestinasjon. Denne utviklingen består både av hytteutbygging og utbygging av alpiner. Om disse planene blir realisert eller ikke, avhenger av ulike faktorer, slik som økonomien til utbyggerne i området, gamle hytteeiere, kjøpere, kommunen, og

⁵ Casestudiet vil bli grundigere beskrevet i metodekapitlet.

enhver smak, parkering, merkede stier, og preparerte vinterløyper, veien til ”uberørt”⁶ natur er også kort (Bilde 2). I samband med den nye planen vil det skje noen endringer. En ønsker å opprettholde det gamle løypenettet, og samtidig legge om noen løyper der de kommer i konflikt med nye veier og hytter. Flere av de lett tilgjengelige og barnevennlige turområdene er allerede ødelagt av nye hytter og adkomstveier.

Bilde 2: Kart over det aktuelle område på Lifjell. Skiheisen ved Krintofjellet eksistere ikke lenger (Idrettsanlegg 2009).

Det som jeg ble oppmerksom på da jeg leste kommuneplanen, var en opparbeidet trasé som skal gå fra Jønnebu, under Krintofjellet, og inn til Okslagrinda, litt vest for Okslanuten. Det er i dag en merket sti, og vintertids blir deler av løypa kjørt opp med løypemaskin. I kommunedelplanen står det følgende:

⁶ Med ”uberørt” her mener jeg områder som ikke bærer preg av tilrettelegging. Lifjell har i alle tider vært bruk av mennesker og dyr, og bærer preg av dette med stier og beiteområder. Områder som bærer preg av dette blir også kalt ”uberørte” i liket med områder som ikke bærer preg av menneskelig aktivitet i denne teksten.

For å legge betre til rette for tilkomst innover på fjellet sumarstid er det vist ein "tilsådd" sumarveg / spaserveg inn til Okslagrinda. Ein slik veg vil samtidig legge til rette for ein god skiløypetrase som kan nyttas tidleg i sesongen (Planbeskrivelse 2005:13).

Dette lyder som et klassisk eksempel på tilrettelegging, og det høres ut som om intensjonene er gode. Dette spesifikke tilretteleggingstiltaket vil være mitt utgangspunkt for resten av teksten, og jeg vil benytte dette til å belyse den problematikken som ligger i og rundt tilretteleggingstiltak for friluftsliv.

Å gjøre dette lettere for befolkningen å komme inn på fjellet blir sett på som et gode: Det snakkes om å gjøre fjellet tilgjengelig, og la folk flest få delta i naturens herligheter, mens det også frembringer god folkehelse og tar vare på våre tradisjoner. Dette er i tråd med norsk friluftspolitikk som blir omtalt i stortingsmelding nr. 39 *Friluftsliv, ein veg til høgare livskvalitet* (2000-2001). Det er få som er kritiske til at det er bra for befolkningen å bedrive aktivitet i naturen. Det å legge til rette for en god skiløypetrase, særlig med tanke på en tidlig sesongstart, høres også meget lovende ut. Særlig i disse dager, når "vinteren ikke er så snørrik som i gamle dager", er dette et kjærkomment tilbud til alle som setter pris på ski under føttene. Planen fremstår ved først øyekast som god, men med litt ettertanke er den ikke helt uproblematisk. Dette er et av de få områdene hvor en fra parkeringa på Jønnbu raskest kan komme inn i "uberørt" natur, *spesielt* om utbygging av alpinanlegget blir realisert.

En god skiløype/ turtrase krever i dag større inngrep om den skal være "god". Jeg ser derfor at det er flere konflikter å ta tak i her. Hvem ønsker en slik løype, og hva er argumentene? Hvorfor blir en slik tilrettelegging vedtatt? Hva sier brukerne i området? Kan det oppstå konflikter i etterkant? Er gjennomslaget for en slik sti et resultat av den tilretteleggingspolitikken som blir drevet i Norge i dag, hvor stadig viktigheten av å gjøre "terskelen lavere" for å komme seg ut i naturen blir nevnt? Det er flere som er involvert i en slik plan til realisering: Kommune, grunneiere, utbyggere, befolkningen, lag og organisasjoner er, eller bør være, involvert. Hva er deres syn på tilrettelegging?

Tilrettelegging av denne stien er bare en liten del av en større helhet av et utbyggingsprosjekt. Dette er viktig å ha i bakhodet når en penser seg gjennom argumentene for og mot. En gjennomgang av problematikken rundt en tilrettelegging på Lifjell, og da i samband med den

utbyggingen som skjer, er ikke interessant bare for lokalsamfunnene rundt Lifjell og brukerne av området. Det har det siste tiåret foregått en massiv utbygging for turisme i Norge, og det vil derfor trolig være mange tilsvarende eksempler som denne studien kan ha overføringsverdi til. Tanken om tilrettelegging er også i aller høyeste grad levende i dagens friluftsliv og norsk friluftspolitikk, og stadig blir det pratet om nye stier, veier og hytter i tilknytning til friluftslivet. En stor aktør innen for friluftslivet i Norge, Den Norsk Turistforening, er blant annet svært engasjert i flere saker hvor deres tilretteleggingstiltak blir truet på grunn av verneinteresser (Bjartnes, J. & H. Andresen 2008). Tanker og aspekter fra denne studien kan derfor være nyttig i andre tilretteleggingsprosjekter, enten det gjelder i samband med turisme, turområder for lokalbefolkning eller i større turområder som blir brukt av en større del av landets befolkning.

Leserveiledning

For å gi deg et frampek på hva som kommer videre i denne teksten, vil jeg her presentere dette kort. Teksten er bygget opp med fem hovedkapitelet. Dette er *Innledning og bakgrunn*, *Teoretiske betraktninger*, *Metode – stien til viten*, *Lifjell*, *Tilrettelegging på ville veier og Stien videre*.

Kapitelet du leser nå, *Innledning og bakgrunn*, er skrevet for å gi deg som leser innpass i hva teksten handler om. Her vil det bli gjort rede for problemområde, tidligere forskning, begrepsavklaring med et historisk blikk, norsk friluftspolitikk, før kapitelet ender ut i mine fire problemstillinger og avgrensinger for teksten.

Teoretiske betraktninger er et kapittel hvor jeg tar for meg fenomenologien og det sosiomaterielle handlingsfeltet. Teorier som danner et bakteppe for oppgaven.

Metode – stien til viten gjør rede for casestudie på generelt grunnlag, og hvordan jeg har gjennomført mitt casestudie ved hjelp av intervju, litteraturstudie og dokumentanalyse og mine refleksjoner rundt dette.

Kapitlet *Lifjell* er en gjennomgang av min case, hvor Lifjell som område presentert. Planen for Lifjellområdet, tilrettelegging og den aktuelle turstien på Lifjell blir nærmere beskrevet. Lov og rett rundt tilrettelegging, hvem som ønsker en slik trasé, grensesetting og motorisert ferdsel i forbindelse med tilrettelegging er temaer jeg også kommer inn på. Kapitelene er utfylt med meninger fra mine informanter.

Er tilretteleggingen på ville veier er mitt diskusjonskapitel, hvor jeg systematisk går gjennom og besvarer mine fire problemstillinger.

Stien videre er et oppsummeringskapitel med avsluttende tanker rundt teksten og denne oppgaven.

Bakerst i oppgaven følger litteraturliste og vedleggene, som er intervjuguide og selve intervjuene.

Tidligere forskning

Forskning på friluftsliv i Norge har forgreinger til mange forskningsområder, og flere aktuelle forskningsspørsmål. Selv om friluftslivet i Norge har lange tradisjoner er omfanget av forskning på dette feltet sparsomt. Forskningen strekker seg bare 30- 40 år tilbake. Det er ikke før i slutten 1990- tallet at det kom en markant økning i friluftsforskning, og den er stadig i vekst (Bischoff 2008). Det har vært flere forskningsprosjekt som har tilknytting til tilrettelegging, både hvorfor og hvordan stier blir utformet, men også hva endringer av naturområder kan føre til for brukerne. Det er også vært gjort forskning på hva brukerne egentlig ønsker. Jeg vil her trekke frem mine hovedinspirasjonskilder til mitt prosjekt.

Annette Bischoff skriver for tiden en doktorgradsavhandling om turstier og tilrettelegging. Hun påpeker at ikke alle perspektiver kommer frem i dagens debatter om tilrettelegging (Bischoff 2007). Hun ønsker blant annet å tydeliggjøre de sidene ved tilrettelegging av turstier som ofte blir utelatt i refleksjonene til forvaltningen, og i den offentlige debatt. Bischoff (2005A) ser på forvaltningen og tilretteleggingen av dagens turstier som eksplisitt planlagte landskap som er preget av vitenskapens forståelse av natur og landskap. I dagens samfunn

dominerer vitenskapens diskursive bevissthet over den praktiske bevisstheten. Hun setter spørsmålstegn om hvilken kunnskap og bevissthet som legges til grunn når turstier skal planlegges. I dag ser det ut til at det er hensynet til naturen og kulturminner som står i høysete når det skal tilrettelegges. Ut i fra et ideal om hva som må vernes og beskyttes tas beslutningen om hvordan tilretteleggingen skal skje (ibid). I sin artikkel *Fornemelse for stien* (2005) trekker Bischoff frem at den tilrettelegging som skjer i Norge i dag er svært tilfeldig, og i stor grad overlatt til foreninger, frivillige organisasjoner, aktører med pengeinteresser og forskjellige offentlig virksomheter. Det er basert på en undersøkelse om hvem som hadde ansvaret for forvaltning og tilrettelegging av turstier, og undersøkelsen ble foretatt i 52 kommuner.

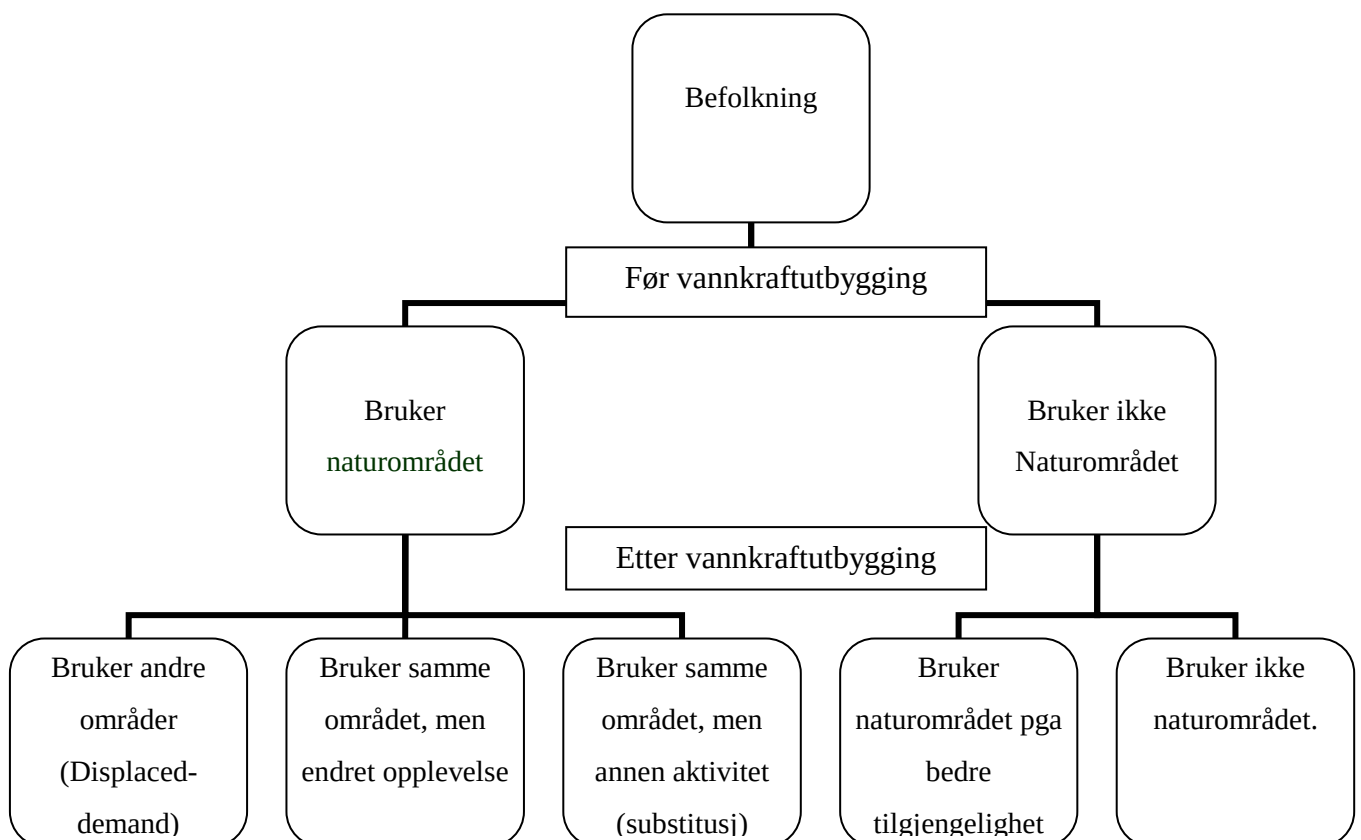
Odd Gåsdaals avhandling *Deltakelse i friluftsliv – sosiale mål og fysiske hindringer* (1995) gir innspill på hvilke faktorer som spiller inn i forhold til befolkningens deltagelse i friluftsliv, hvor tilrettelegging og tilgjengelighet er en av faktorene. Myr, ur, krattskog og kupert terreng som reduserer fremkommeligheten fører til en mindre interesse for et området, med mindre det lages gode stier eller turveier. Undersøkelsen viser også at de fleste bruker gangveiene når de går på tur i nærområdene. Han mener derfor at områder med et godt utbygget stinett vil ha større tiltrekning på befolkningen enn områder uten. Mestvedt (1984) undersøkelses om vei og stinettet i Trondheims bymark gir en indikasjon på hva befolkningen ønsker.

Undersøkelsen viser at mange var motstander av bilveier i marka, mens godt tilpassede gangstier var ønskelig. En stor del av brukerne ønsket flere slike opparbeidet stier. En undersøkelse gjort om motivasjon og atferd i forhold til friluftsliv i Norge, viser at flertallet i undersøkelsen foretrakk å gå i en fottråkket skiløype (61 %), et mindretall (23 %) foretrakk maskinpreparerte løyper, mens kun 1 % foretrakk skøytespor (Aasetre 1994).

Undersøkelser fra ulike fjellområder i Norge viser at 85 % av de spurte var for små tilretteleggingstiltak, slik som bruer og klopper over bekker, mens 5 % var mot. Tiltak som betydde mindre naturinngrep, slik som merking av flere stier, passasjer med tømmer i myrer og informasjonskilt har flere tilhengere enn motstandere. Men en betydelig andel, omtrent 25 %, var negative til også slike tiltak. Større og mer kontroversielle inngrep slik gondolbaner, scooterløyper og veier som medføre store inngrep, var 80-90 % motstander av (Vorkinn upubl, 1988, 1992 i Vorkinn og Gåsdaal 1993).

Gjennom prosjektet *Friluftsliv, reiseliv og vassdrag*, så Jon Teigeland og Marit Vorkinn (1987) på hvilke effekter utbygging av vannkraftutbygging i Aurlandsdalen på 1970-tallet hadde for friluftslivet og reiselivet. Hovedkonklusjonen fra prosjektet var at vannkraftutbyggingen i Aurlandsdalen hadde redusert attraksjonsverdien vesentlig i forhold til fjellvandrerne, og det ble en betydelig nedgang i bruken av området. Tilgjengeligheten til området som utbyggingen hadde skapt ved hjelp av nye anleggsveier, hadde ikke gitt utslag når det gjelder økt bruk av området (Teigeland og Vorkinn 1987). Denne forskningen har god overføringsverdi til temaet om tilrettelegging. Den ser på hva som skjer når et naturområde blir endret ved inngrep. Tilrettelegging kan også ses på som et inngrep, dog ikke så stort som vannkraftutbygging er. Fra forskningen i Aurlandsdalen ble det spesielt påpekt at *endret opplevelsesverdi* og *økt fysisk tilgjengelighet* var effektene av utbyggingen (ibid).

Med første punkt legges det vekt på at området får redusert sin attraktivitet for fjellvandrerne, mens i punkt to mener en at området åpnes for nye brukere. Gjennom denne forskningen har en laget en fremstilling (Figur 1).

Figur 1: Hovedtypen av effekter som vannkraftutbygging kan få for friluftsliv og rekreasjon i følge Teigeland og Vorkinn 1987.

Denne figuren kan gi en indikasjon på hvilke effekter mindre utbygginger kan ha på brukerne av et område ved for eksempel tilretteleggingstiltak. Figuren kan forklares slik: De som tidligere var brukere av området kan havne i en av tre kategorier. Den første gruppa får en displacementeffekt. Det vil si at brukerne oppsøker andre områder med de samme kvalitetene som det gamle området innholdt, og overfører utøvelsen av sine aktiviteter hit. Kategori nummer to bruker området, men har fått en endret opplevelse av dette, positivt eller negativt. Forstyrrede elementer som hytter og trafikk kan endre naturopplevelsen. Kategori nummer tre blir kalt en substitusjonseffekt, og her benytter en seg av det samme området, men nå med andre aktiviteter. For eksempel kan de gamle skitraseene som nå er tilrettelagte med standardbredder og spor, bli omgjort fra søndagsturtrase til treningstrase for brukeren (Teigeland og Vorkinn 1987).

Figuren viser videre at en andel av de som tidligere ikke brukte området tar det i bruk fordi det er blitt lettere tilgjengelig av fysisk karakter. I Aurlandsdalen ble dette lettere med flere adkomstveier på grunn av vannkraftutbyggingen. Tilrettelegging for friluftsliv vil også kunne gi denne effekten: Områder som tidligere var utilgjengelig for flere brukergrupper har blitt tilgjengelig fordi en har tilrettlagt. Figuren viser også at noe fortsatt vil la være å bruke området. Vi ser her at tilrettelegging har tydelige effekter på brukerne, ulike effekter betyr også ulike ønsker om tilrettelegging, men et er ingen tvil om at de tre første kategoriene de tidligere brukere blir mer eller mindre negativt berørt.

Som vi ser er det gjort noe forskning rundt temaet tilrettelegging. Denne tidligere forskningen vil bli henvist til igjennom teksten.

Begrepsavklaring

De mest sentrale begrepene i teksten er *friluftsliv*, *tilrettelegging* og *tilgjengelighet*. Jeg vil her presisere, forklare og avgrense disse begrepene slik jeg har forstå dem, og gi dem en historisk kontekst.

Friluftsliv

”Friluftsmenneske, et, man, menneske som er, liker å være meget ute i fri luft”

(Norsk riksmålsordbok, 1957:1359)

Det er mange definisjoner og mange meninger om hva som er friluftsliv. For å være politisk korrekt og favne bredt har jeg valgt å benytte meg av den definisjonen som blir lagt til grunn for Stortingsmelding nr 39 ”Friluftsliv”. Her står det følgende: *”Opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse”* (St.meld. nr 39 2000-2001:11). Videre står det at en ønsker å legge til rette for at alle kan delta i det enkle friluftslivet i harmoni med naturen. Det legges vekt på en kjerne av ikke-konkurransепregede aktiviteter som skal kunne foregå på et allment tilgjengelig område med naturpreg. Motoriserte frididsaktiviteter går ikke under denne definisjonen. Det som blir nevnt spesielt, er at friluftslivet skal være miljøvennlig⁷ og helsefremmende (St.meld. nr 39 2000-2001). Det presiseres at friluftslivet ikke nødvendigvis bør være tradisjonelt eller være knyttet opp mot fritiden (ibid). Dette er trolig for å fange opp de endringene som skjer i dagens samfunn, noe heller ikke friluftslivet kommer utenom. Vi blir stadig preget av nye aktiviteter, nye måter å drive friluftsliv på og nytt utstyr som en konsekvens av den globalisering som skjer i verden i dag.

Friluftslivet var i starten en aktivitet for en liten del av Norges befolkning. Det var de øvre lagene i samfunnet som brukte sin fritid til å dra ut i skog og mark for å drive friluftsliv (Tordsson 2003). Gjennom hele 1900-tallet og frem til i dag har det foregått prosesser som har ført til en demokratisering av friluftslivet, dette har ført til at større og større deler av befolkningen har fått mulighet til å involvere seg i friluftslivet. I følge Tordsson var det en bevisst og en ønsket politikk, både fra politikere og borgerskapet, at friluftslivet skulle bli en viktig del for alle samfunnslag i Norge. Friluftsliv ble knyttet opp mot flere prosjekter slik som integrering av ulike samfunnsslag utover 1930-tallet, det å bygge nasjonen, skape identitet og tilhørighet til Norge etter 1945, og etter 1970 har fokuset vært på folkets helse og miljøbevissthet (ibid). Disse prosessene har gjort at flere sosiale grupper og større deler av befolkningen har blitt inkludert i det frie liv. Demokratiseringen av friluftslivet har gitt

⁷ Miljøvennlighet er kanskje det punktet det syndes mest mot i disse dager, en tid hvor markedskreftene i større grad har fått tak på vår nasjonalhelligdom.

friluftslivet en stabil tilhengerskare. De som blir med fra nye samfunnsgrupper tar opp plassene til de som slutter med friluftsliv, noe som gjør at vi får et relativt stabilt deltagerantall innen friluftsliv her til lands. Demokratiseringen av friluftslivet er på vei nedover, men det finnes fortsatt prosesser som holder demokratiseringen i hevd. I dag har velstanden i Norge nådd større og større deler av befolkningen enn hva som tidligere var tilfellet. Dette har gitt oss tilgang til flere av de ressursene vi mener er nødvendig for at vi kan drive friluftsliv, som penger, utstyr og bil. Med vår velstand og stadig mer tilrettelagte arbeidsforhold, har vi også fått tilgang til økt ferie og fritid. Selv om vi har fått et større tidsrom vi kan bruke i det fri, viser statistikken at selv om unge har fått mer fritid, har tiden som blir brukt på idrett og friluftsliv blitt redusert (Odden 2008).

Det å være ute i det fri har stor egenverdi for mange i befolkningen, og kan ofte ikke erstattes med andre aktiviteter. Egenverdien varierer og kan ofte være vanskelig å få beskrevet eksakt. Det å oppleve naturen, avkobling fra hverdagslivet, sosialt samvær med andre og gleden av å drive aktiviteter ute står sentralt hos mange (St.meld. nr 39 2000-2001). Friluftslivet i dag blir også sett på som noe med nytteverdi. Helsebringende blir ofte nevnt i sammenheng med friluftsliv, livskvalitet er også et ord som satt i sammenheng med friluftsliv. Det er i dag også flere som benytter seg av friluftsliv som inntjeningsvei. Friluftslivet er også en viktig brikke når det gjelder utfordringene vi har når det gjelder å skape en bærekraftig utvikling, på bakgrunn av det uføre menneskeheten har ført moder jord ut i. Friluftslivet kan gi oss mennesker mulighet til å lære naturen å kjenne, noe som er viktig for å forstå og engasjere seg i natur og miljøvern og arbeid for en bærekraftig utvikling (St.meld. nr 39 2000-2001).

Tilrettelegging for friluftsliv

Ulike former for tilrettelegging for friluftsliv har stått og bør framleis stå sentralt i offentlig friluftspolitikk. Både fysisk tilrettelegging i form av opparbeiding og merking av stigar, preparering av skiløyper, opparbeiding av bålplasser, gapahuker, bade- og fiskeplasser, bygging av turisthytter osv., og utarbeiding av kart og informasjonsbrosjyrer m.m., er viktige tiltak for å motivere befolkninga til å utøve friluftsliv. Slike tiltak gjør at terskelen for å komme seg ut i naturen blir lågere (St. meld nr. 39:88).

I Stortingsmelding nr 39 kan man lese at tilrettelegging er en viktig brikke i den offentlige forvaltningen, og bør prioriteres i framtidig politikk og avgjørelser. Tilrettelegging er i dag et begrep som er som er mer og mer vanlig i vårt vokabular. Det at alle skal med og ingen må diskrimineres er ofte argumentene når det gjelder tilrettelegging, enten når det gjelder å

komme seg på bussen eller i undervisningssituasjon. Gjennom de siste 140 årene er også tilrettelegging for friluftsliv blitt mer og mer naturlig. Å opparbeide ”en tilsådd sumarveg/spaserveg”, slik som er tenkt på Lifjell er et klart eksempel på tilrettelegging for friluftslivet.

Direktoratet for naturforvaltning (1991:21) definerer fysiske tilretteleggingstiltak som *”konkrete tiltak i/ ved arealer for friluftsliv som tar sikte på å forbedre friluftsmulighetene på arealene.”* Tilrettelegging kan være så mangt, egentlig er det bare fantasien som setter grenser. Tiltak som blir sett på som fysisk tilrettelegging kan være opparbeiding og merker av stier og turløyper, preparering av skiløyper, opparbeiding av bålplasser, fiskeplasser, gapahuker, turisthytter, bruer, kart og informasjonstavler. En kan dele fysisk tilrettelegging for brukerne inn i tre grupper: Fysisk tilrettelegging for å bedre adkomsten til friluftsområdene, fysisk tilrettelegging for å gjøre det fysisk enklere å utøve ulike aktiviteter i friluftsområdene, og fysisk tilrettelegging som tar sikte på øke friluftslivsopplevelsen i området på andre måter, slik som servicetilbud, renovasjon, landskapsskjøtsel og restauring av naturområder (Vorkinn og Gåsdaal 1993). Årsaken til at en ønsker å tilrettelegge for friluftslivet kan være mange, men ofte er hovedargumentet å tilrettelegge for å motivere og gjøre terskelen mindre for at folk skal komme seg ut i det fri (St. meld. nr 39 2000-2001), ofte på bakgrunn av at det stimulerer til fysisk aktivitet, noen som igjen er samfunnsøkonomisk nyttig. Det er sagt at tilrettelagte skiløyper, turstier og turveier er en forutsetning for at mange skal komme seg ut og finne frem (Hauger 1991). Andre grunner som blir nevnt er kanalisering av trafikk vekk fra områder, for eksempel sårbar vegetasjon, redusere konflikten mellom ulike brukere, informere om natur og kultur, redusere konflikter med naboer og grunneiere til et friluftsområde, sikre utsatte områder (DN 2008A).

Det er her blitt skrevet om fysisk tilrettelegging, men tilrettelegging kan også være opplæring i ferdsel i naturen; kart og kompass, bekledning og liknede. Dette er tilretteleggingstiltak som gjør en rustet til å møte naturens utfordringer. Når forvaltningen skal velge tiltak er det derfor hensiktsmessig å vurdere hvor effektive tiltakene er i forhold til de målsetningen en har, kostnadene ved tiltakene og de negative effektene. Fysiske tiltak vil ofte være enklere, billigere og nå flere enn veiledningstiltak. Veiledningstiltak vil, på sin side, kunne gjennomføres uten å endre naturkvalitetene i et område som kan oppleves negativt for enkelte brukergrupper, i følge Aas og Vorkinn (1991).

Rettesnorer i naturen har blitt brukt i lang tid; stjerner, sanger, varding og merking på trær har vært brukt til å finne frem i skog og mark. Gjennom oppblomstringen av turismen på 1800-tallet var det flere som så det som nødvendig å hjelpe og støtte opp om vandringslysten og begeistring for naturen. Dette førte til at Den Norske Turistforening ble stiftet den 21. juni 1868. Foreningens formål skulle være ”at lette og utvikle Turistlivet her i landet” (DNT 2008A). Eller som Thomas Heyfte, en av DNTs stiftere, sa ”*Lad oss gjøre det let og billigt, at riktig mange kan komme og se, hva der er stort og vakkert i vort land*” (ibid). En startet med å merke løyper i Oslomarka, men fjellet lokket mer, og etter hvert kom turisthytter på rekke og rad. En brukte i begynnelsen patentførere til å hjelpe turistene over fjellovergangene, men når varding og merkingen tiltok, og avstanden mellom hyttene ble redusert, forsvant etter hvert førerne bort. Tilretteleggingen for skituristene begynte ikke før nesten førti år etter Turistforeningens fødsel, i 1907. Jernbanen hadde lettet adkomsten til fjellet, og interessen for vinterfjellet hadde økt i takt med norske helters skiferder. Glitterheim var første hytte som holdt åpen hytte i påsken, og i dårlig vær ble lanterner og signalhorn brukt for å vise vei. Ettersom demokratiseringsprosessene tok til, tok flere og flere i bruk friluftslivet. Det var ikke lenger bare det øverste sjiktet i samfunnslagene, de med nok penger, som dro til fjells. Dermed ble behovet for å gjøre adkomsten til naturen og til fjellet kortere og billigere. Turistforeningen rettet sine øyne mot skogene på Østlandet, og merket kilometervis med løyper(Ibid). Siden den gang har turistforeningsarbeid ekspandert, og i dag er det omkring 20.000 km T-merkede løyper i Norge, vinterstid har foreningen 7000 km med kvistet løyper (2009B). Andre aktører som også arbeider med tilrettelegging i Norges langstrakte land, er Statskog, fjellstyrene og friluftsrådene. Lokale lag og foreninger har gjort sitt for å tilrettelegge for friluftslivet; oppkjøring av skiløyper, merking av ruter, opparbeidelse av fiskeplasser og hytter. Noen med motiv for å gjøre det enklere å komme ut, andre for gi andre en naturopplevelse, andre igjen for mosjon og trim. Tilrettelegging blir også gjort for å gjøre områder og kommuner mer attraktive i forhold til innbyggere og turister. Om en regner oppstarten av turistforeningen som starten på en tilretteleggingsbølge i Norge, har den nå i 2009 pågått i ca 140 år, og det kan se ut til at det blir sett på som viktigere og viktigere å tilrettelegge for friluftsliv.

Tilgjengelighet

Tilgjengelig, Adj. 1) (om område, sted) som en (på farbar vei, uten særlige hindringer) kan komme frem til: tænk blot på de store skovtrakter, som vil gjøres tilgjengelige. (...) Det er jo først nu blet tilgjengelig der oppe på højfjellet (Norsk riksmålsordbok 1957:2723).

Et ord som står sentralt når det snakkes om tilrettelegging for friluftsliv er tilgjengelighet. Det finnes flere dimensjoner av tilgjengelighetsbegrepet, slik som mental, sosial og kulturell tilgjengelighet, som når manglende sosialisering og opplæring skaper mentale eller ferdighetsmessige hindre for å ta naturen i bruk. Sykdom, skader, mangler på ferdigheter, eller mangel på egnede områder for den frilftsaktiviteten en ønsker å drive, kan være med på redusere tilgjengeligheten. Naturen kan altså være fysisk tilgjengelig eller utilgjengelig på andre måter (Odden 2008). I oppgaven vil det imidlertid i all hovedsak være snakk om fysisk tilgjengelighet. I Stortingsmelding nr. 39: 88 benyttes også ”*gjere terskelen lågere*” om tilgjengelighet. En ønsker å senke terskelen og gjøre naturen mer tilgjengelig for menneskene. Slik jeg forstår ordet tilgjengelighet brukt i friluftssammenheng så ønsker en å gjøre det lettere å komme seg ut i den frie naturen hvor en kan oppleve, sanse og samtidig få drevet litt helsebringende aktiviteter. En vil gjerne øke tilgjengeligheten til godene, og gjøre det enklere komme ut. Stier blir merket og utbedret, skiløyper preparert, bålplasser laget, og tilgjengelig natur blir en stor del av vår hverdag. Men er det ikke slik at om noen får fordeler og lettere tilgjengelighet til vår frie natur, må også noen bli skadelidende? Det er sjelden at alle parter kommer godt ut av en sak. Noen får tilgjengelighet, mens andre mister den. Hva menes med dette?

Naturen oppleves og brukes forskjellig. For noen brukere er det opplevelsen og det å komme inn i urørt natur som står i fokus, og som gir mening. Når det er slik at det tilrettelegges med opparbeidede stier, bålplasser og liknede i et område er ikke dette lenger urørt natur. Brukeren mister sin tilgjengelighet til urørt natur. Petter Zapffe sier følgende: ”*Den Gaustatind som nu skal gjøres tilgjengelig, er en anden end dem som blir tilgjengelig*” ⁸(Zapffe 1997:131). Fjellet blir med andre ord forandret, og opplevelsene som blir satt i sammenheng med dette det samme. Kort oppsummert: tilgjengelighet kan sies å bety lett adkomst, så spørres det hva en ønsker å ha adkomst til.

⁸ Den Gaustatind det refereres til, er det fjellet som i dag blir kalt Gaustatoppen. Fjellet ligger i Telemark fylke og rager 1883 moh.

Norsk friluftspolitikk

Friluftslivet har hele tiden utviklet seg, og hatt forskjellige perspektiver. I dag er fokuset rettet mye mot endringen i utøvelsen av friluftslivet, og tilrettelegging er blitt en viktig del av friluftslivet. Det foreligger i dag retningslinjer for hvordan tilrettelegging skal håndteres av forvaltningen med lover og regler. I bakgrunnen ligger det også klare politiske mål som skal følges opp. Gjennom det neste avsnittet ønsker jeg å se hvordan norsk friluftspolitikk ter seg i forhold til tilrettelegging.

Den tilretteleggingen som er blitt gjort har skjedd på bakgrunn av demokratiseringsprosessene som har vært gjeldene i det norske friluftslivet, tiltak som skal øke deltagelsen i friluftsliv. I Storingsmelding nr.39 (2000-2001:88) står det følgende: *”Ulike former for tilrettelegging for friluftsliv har stått og bør framleis stå sentralt i offentlig friluftspolitikk”*. Tilrettelegging for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv er et viktig mål for den nasjonale idretts- og friluftspolitikken. Friluftslivet er knyttet til staten gjennom Miljøverndepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning (DN). Friluftslivet er også definert som et av innsatsområdene innenfor miljøvernpolitikken. Kultur- og kirke departementets rolle når det gjelder tilrettelegging for friluftsliv, går på tilskudd til anlegg for friluftsliv og prosjekter som er knyttet opp mot frilufsorganisasjonene. Når det gjelder anlegg for friluftsliv kan det søkes om tilskudd til turløyper, turveier og turstier (Kommunedelplan for idrett og fysiskaktivitet 2008). Gjennom Stortingsmelding nr.14 *Idrettslivet i endring* (1999-2000) og nr. 39 *Friluftsliv* (2000-2001), er visjoner og mål for denne politikken slått fast. Den overordnede visjonen er å gjøre idrett og fysisk aktivitet tilgjengelig for alle. Det strategiske målet for friluftsliv er som følger: *”Alle skal ha høve til å drive friluftsliv som helsefremjande, trivselsskapande og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og naturen elles”* (Corneliussen 2008:8). Det legges også føringer for å bevare områder mot for stor grad av tilrettelegging. I Stortingsmelding nr 39 står det følgende:

Naturområde i samband med hytteområder, hotell og turisthytter og liknande der det er lagt til rette med stigar, turkart m.v., blir mykje brukt. Dette går m.a. fram av Den Norske Turistforeining sine tal for overnatting på hytter i sentrale fjellområde. I tillegg til tilrettelegging for friluftsliv er høvet til overnatting eit sentralt grunnlag for desse områda sin popularitet. Områda der ein ikkje har lagt til rette for ferdsel, har naturleg nok mindre trafikk, men dei er likevel viktige for å ta vare på mangfaldet av høve til utøving av friluftsliv.(...) Ei viktig utfordring er å sikre at ein ikkje får ei utvikling mot stadig større område med omfattande tilrettelegging (St. melding nr.39:88,89).

Men er det slik at dette er områder som krever mye av den som bruker området, med tanke på transport og liknede? Ofte er det nærområder som blir tilrettelagt i størst grad. *”Å følge opp målsetjinga om at alle skal ha høve til å drive friluftsliv krev i særleg grad attraktive og lett tilgjengelig tilbod i nærmiljøet”* (St. melding nr.39 2000-2001:88). Er det slik at de som vil drive friluftsliv uten for allfarvei ikke har like fullt ”krav” på attraktive og lett tilgjengelige områder i nærmiljøet? Det blir lagt vekt på universell utforming slik at det skal være et tilbud til alle (St. melding 39 2000-2001 :88). Vi får da et område som alle kan bruke, men som trolig vil få endret bruksverdi både i positivt og negativ forstand ut ifra den enkeltes synspunkt.

Hva ønsker jeg svar på?

Temaet for denne oppgaven er som nevnt tilrettelegging for friluftsliv. Jeg har valgt å dele temaet opp i fire problemstillinger, hvor alle er knyttet opp mot min case som er hentet fra Lifjell. Som tidligere nevnt er tilrettelegging for friluftsliv et viktig del av norsk friluftspolitikk, allikevel påpeker Vorkinn og Gåsdal påpeker (1993) at det er begrenset kunnskap om brukernes preferanser rundt tilrettelegging. Gjennom denne oppgaven hadde jeg et ønske om å få frem et bredere syn fra brukerens synspunkt, og prosessene som fører frem til et tilretteleggingstiltak. Dette førte frem til disse problemstillingene:

- P1. Hva er bakgrunnen for dagens ønsker om tilretteleggingstiltak, og hvem er det som ønsker slike tiltak?*
- P2. Hvilke kommunale prosesser skjer før gjennomføring av et tilretteleggingstiltak?*
- P3. Hvordan kan tilretteleggingstiltak berøre brukerne av et område?*
- P4. Hvilke alternativer finnes til fysisk tilrettelegging?*

Gjennom første problemstilling (P1) ønsker jeg å besvare hvorfor det er et ønske om fysisk tilretteleggingstiltak på Lifjell, og hvem det er som ønsker slike tiltak. Hva sier brukerne av et område det skal tilrettelegges på? Hva sier kommunen og utbyggere? Like viktig blir det å se på hvem som *ikke* ønsker disse tiltakene.

Problemstilling 2 (P2) baserer seg på mine tanker om hvor lett det egentlig er å sette i gang tilretteleggingstiltak. Er det virkelig så enkelt, eller er det en byråkratisk mølle, og en vanskelig prosess å få lov til å begynne å merke og opparbeidet stier.

Tilrettelegging er et klart inngrep i naturen, og gjennom P3 ønsker jeg å få svar på hvordan tilrettelegging kan berøre brukerne direkte. Vil brukerne få en endret turopplevelse på en tilrettelagt sti? Kan brukernes måte å ferdes på endres når naturen tilrettelegges? Kan tilrettelegging føre til økt bruk av motorisert ferdsel i naturen, som kan forstyrre brukeren? Jeg vil se hvordan tilrettelegging generelt kan berøre friluftslivet i Norge. Dette vil jeg belyse gjennom hva tilrettelegging i ytterste konsekvens kan gjøre med allemannsretten.

Gjennom P4 ønsker jeg å se om det finnes alternativer til fysisk tilrettelegging, slik som veiledning og opplæring, og om dette er et reelt alternativ til den fysisk tilrettelegging som blir gjort.

Avgrensinger

Med teksten ønsker jeg å favne brett, og med dette mener jeg at jeg ønsker å få med flest mulig syn på tilrettelegging. Hovedperspektivet i oppgaven ligger i *brukerens møte med tilrettelegging*. Teksten vil ikke i stor grad berøre historiske beretninger om tilrettelegging, eller forvaltningens syn og praksis. Dette vil kun bli brukt som et bakteppe for teksten.

Når jeg skal se på tilrettelegging, og problemstillingene rundt dette, besvares disse med et konkret lokalt perspektiv. Det vil se si at jeg skal se på tilrettelegging i Bø Kommune. Med dette menes Lifjell og området som har startpunkt fra Jønnbu, sørsiden av Lifjell⁹.

Selv om det finnes mange former for tilretteleggingstiltak, vil jeg i denne teksten legge vekt på ski- og turløyper. Det være seg merking, skilting og opparbeidelse ved hjelp av planering, grusing og liknede. Som tidligere nevnt vil turstier og skiløyper gjennom teksten brukes om hverandre. Det finnes mange ulike typer turstier og skiløyper, og derfor også navn, slik som

⁹ Se kart s. 38.

tursti, turveg, spaserveg vandrersti og liknede. I denne teksten blir turstier og skiløyper bli brukt som et samlebegrep for opparbeidede stier og løyper av ulike slag. Tiltak som parkering, toaletter, renovasjon og liknede vil jeg ikke diskutere. Jeg vil heller ikke i nevneverdig grad komme inn på hvordan løyper og stier i praksis skal utformes. For nærmere informasjon om dette henviser jeg til Direktoratet for Naturforvaltning¹⁰. Friluftslivet langs Norges kyst, og tilrettelegging i forbindelse med dette, vil heller ikke bli nærmere berørt i denne teksten. På bakgrunn av at casen er hentet fra et fjellområde, vil det i teksten bli fokusert på tilrettelegging i skogen og på fjellet, men teksten vil kunne ha en viss overføringsverdi til kystfriluftslivet.

¹⁰ Se for eksempel Hauger, T. (red) 1991, Stier, løyper og turveier, Kulturdepartementet – idrettsavdelingen.

Teoretiske betraktninger

I mange år har tilrettelegging av naturen som tidligere nevnt vært en del av det norske friluftslivet. Merking i alle slags farger og varianter er satt opp for at folk skal finne frem. Hytter og gapahuker er satt opp for å tilfredsstille turgåerne. Mest kjent er nok de røde T-merkene og de kvistet skiløypene til Den Norske Turistforening (DNT). Begeistringen for denne tilretteleggingen er varierende. Noen fryder seg over merkingen, mens andre gremmes. Det er ikke for ingenting at betegnelsen DNT spøkes med i enkelte miljøer, og blir kalt for ”Den Norske Taggerforening”. Vi mennesker er heldigvis forskjellige, og dette skaper debatter og fremskritt, men også tilbakegang. Vi har forskjellige interesser vi ønsker kjempe for, og konflikter skapes. Dette gjelder også innenfor friluftslivet. For å forstå hvorfor interessekonflikter og uoverensstemmelser kan oppstå i kjølevannet av tilrettelegging for friluftsliv ønsker jeg å henvende meg til teorien. Dag Østerbergs teori om det *sosiomaterielle handlingsfeltet* og *fenomenologien* er min innfallsvinkel til å forstå deler av problematikken rundt tilrettelegging.

Til sakarna själva – Fenomenologi

Fenomenologien var fra begynnelsen en metode. Den prøver å gi en forståelse av verden slik vi opplever den før vitenskaplig teoretisering. Hovedpunktet er ”å gå tilbake til sakarna själva” (Bengtson 2001:25). Fenomenologi er sett på som en av de mest fremtredende filosofiske retningene det siste århundre. Begrepet fenomen danner grunnlaget for fenomenologien, og fenomen sier noe om hvordan ting og fenomener fremstår for oss, slik de erkjenner deres vesen, i motsetning til slik de er i virkeligheten. Fenomenologien omhandler den opplevde virkeligheten, og retningen blir ofte sett på som en ”vesensvitenskap” og ikke en ”faktavitenskap”. Den er opptatt av virkelighetens kvalitative og erfarte sider, ikke de kvantitative og målbare slik som for eksempel naturvitenskaplig forskning er. Fokus er det subjektive erfarende menneske (Duesund 1995). Målet med fenomenologisk forskning er å komme frem til en beskrivelse som gir en dypere forståelse rundt fenomenet, og ha mulighet til se fenomenet fra nye vinkler. Samtidig er det viktig at man innser at den beskrivelsen som en kommer frem til er en av mange, og kan ikke derfor sies være den riktige (Langseth 2003).

Edmund Husserl ses på som fenomenologiens far og grunnlegger. Andre brukere av retningen er M. Heidegger, J. P. Sartre og M. Merleau-Ponty. En rekke andre har også vært brukere eller vært inspirert av fenomenologiens tanker (Zahavi 2007). Fenomenologien har et varierende innhold, og tidvis kan det være mer naturlig å snakke om fenomenologier, enn om fenomenologi i entall. Men visse trekk og ideer holder alle de fenomenologiske uttrykkene sammen. I de fenomenologiske termene gjelder det verken å ta vitenskaplige teorier, sunn fornuft eller andre elementer for gitt. En må heller gi objektet full rettferdighet under undersøkelsene. Det er "sakarna själva", og vår egen tilgang til dem som gir oss erfaring, og at det er ut fra erfaringen at ting kan forklares, og klargjøres (Bengtson 2001). Dette kan virke naturlig da alle teorier og begrep har sin opprinnelse i erfaringen. Det er den konkrete, erfarbare virkelighet som er forutsetning for alle empiriske teorier og vitenskaplig arbeid. Det er herifra vitenskapen henter sitt erfaringsmateriale. Fenomenologen kaller dette for livsverden. Den er før-refleksiv. Dette betyr videre at den også er før-vitenskaplig, de har et symbioseforhold, men de kan aldri bli identiske. Vitenskapen kan bli et instrument for å ha mulighet til å beherske livsverden (Duesund 1995). Livsverden kan beskrives som hvordan tilværelsen ter seg for den enkelte i det konkrete møte med verden. Den enkelte erfarer en verden av fenomener. Dette betyr at alle opplever verden forskjellig. I stedet for å la vedtatte teorier bestemme våre erfaringer, må vi la erfaringene bestemme våre teorier. Vi må la fenomenene tale selv, i stede for å gå oss bort i diverse spekulative konstruksjoner (Zahavi 2007).

Jean-Paul Sartre tanker og begreper kan være til hjelp for å forstå hvordan verden ter seg for mennesket. Sartre mener at det er gjennom "prosjekter" at en kan få adgang til verden. Gjennom hans arbeid gir han oss inntrykk av hvordan tingene ter seg for et opplevende subjekt, tingene slik de fremstår. Hans arbeid har gitt oss gode verktøy for å analysere verden slik den ter seg for den enkelte. Dette er *situasjon, prosjekt og faktisitet* (Tordsson 2002). Jeg vil nå se nærmere på disse begrepene sett i lyset av mitt prosjekt. Jeg gjør oppmerksom på at begrepene vil gå litt inn i hverandre under forklaringen, og de vil bli knyttet opp mot tilrettelegging av friluftsliv, og da med tanke på turstier og skiløyper. Jeg vil se på bruken av naturen gjennom Sartres briller. Først en liten oppklaring i begrepene situasjon, prosjekt og faktisitet.

En person befinner seg alltid i en situasjon. Situasjonen begrenser vår frihet i den forstand at vi ikke kan gjøre hva vi vil, men vi kan handle i frihet og dermed løse situasjonen på den måten vi vil. For eksempel: Om en skal bevege seg fra A til B kan en gå, men en kan også velge å løpe, slik at en kommer forttere frem. Situasjonen må mennesket ta inn over seg og oppholde seg i og handle. Det betyr at menneske ikke har frihet fra situasjonen, men frihet i situasjon. Denne tildelte frihetene dreier seg om å handle og ta valg, påta seg et prosjekt for å fylle situasjonen. På denne måten avdekker mennesket kvaliteter i verden (Telseth 2005). I følge Sartre bør mennesket være fullt og helt tilstede i situasjonen, og velge prosjekt som gjør en samstemt med situasjonens krav og muligheter (ibid).

Sartre mener at i det vi handler med intensjon har vi et prosjekt. Vi benytter situasjonens mulighet til å overskride dens betingelser. Våre prosjekter skaper og ordner vår livsverden. En livsverden er en helhet, mens prosjektene er biter i helheten. I følge Tordsson (2002) danner ulike prosjekter livsverden forskjellig. Gjennom vårt prosjekt dannes verdens kvaliteter og egenskaper. Til eksempel ter fjellet seg forskjellig for en skiløper og toppturentusiast. For fjellskiløperen er prosjektet turen rundt fjellet, fjellet er en kulisse i skiløperens livsverden. Toppturentusiasten ser på fjellets utfordringer, linjevalg, utsatte punkter, klipper, snøkvalitet for å få best mulig nedfart til bunn av fjellet. Det vil si at toppturentusiasten ser verdens kvaliteter gjennom sin livsverden, og verden ses annerledes ut enn for fjellskiløperen. Prosjektet som den enkelte har, viser kun enkelt deler av tilværelsen. Det er gjennom at vi forholder oss til verden, og måte vi forholder oss til verden på, at verden viser seg (ibid).

Videre hevder Tordsson at hvert prosjekt utgjør måter å være menneske på. Prosjektet fremkaller egenskaper hos den enkelte til å føle, sanse, handle og erfare på. Prosjektet blir en del av mennesket en er. Menneske skaper seg selv gjennom prosjektet, og hva det vil medføre av handlinger. Prosjektet kan være en del av identitetsprosjektet. Jeg ønsker å være en friluftsliventusiast, derfor må jeg lære meg å fyre bål og ha fjellanorakk på. Jeg vil være en sporty fyr, derfor må jeg ha kjennskap til trening og langrennsutstyr. Jeg må kunne uttrykke det jeg er, prosjektene er med å bygge opp menneskets ønskede væren (ibid).

Sartres begrep faktisitet kan forstås som *det som er*. Gjennom å handle i en situasjon, møter mennesket også faktisitet: Tilværelsens gitthet, materiens utilregnelighet, kroppens

begrensinger og våre personlige væremåter som vi har opparbeidet oss gjennom vår egen bakgrunn og tidligere valg (Telseth 2005). Verden melder seg gjennom å vise sin måte å være på. Verden har en del gitte løsninger som mennesket må forholde seg til. For eksempel: Snøen har de egenskapene som den viser når vi utfolder oss i den, og noen ganger viser det seg gjennom snøskred (Tordsson 2002). I møte mellom verden som responderer på menneskets handlinger, har vi mulighet til å sammenfatte den ”indre” og den ”ytre” virkeligheten, og la tilværelsens kvaliteter komme til syne, vokse i selvinnsikt og ta ansvar for seg selv (ibid). Thomas Nygård (1995) gir en god beskrivelse av sammenhengen av prosjekt og faktisitet:

Forholdet mellom faktisitet og prosjekt er et indre forhold med hensyn til faktisiteten og prosjektenes betydning og mening. Faktisiteten gis mening og betydning i forhold til prosjektet, mens prosjektet får mening og betydning i forhold til den faktisitet som prosjektet er rettet mot (Nygård 1995: 110).

Det å være ute i naturen handler i stor grad om å bevege seg, sanse og oppleve. For å forstå hvordan vi mennesker gjør dette er det relevant og henvende seg til fenomenologen Maurice Merleau-Ponty. Han var en av dem som satte kroppen i sentrum i arbeidet med å forstå menneskets eksistensielle grunnvilkår. I følge Merleau-Ponty er det kroppen som gir mennesket ”adgang” til verden (Duesund 1995). Merleau-Ponty mener at vi er våre kropp, og at vi verken kan se på vårt forhold til verden som mekanisk, intellektuelt eller biologisk, kun eksistensielt. Kroppen formidler seg selv gjennom kroppsspråket som gester, mimikk, bevegelser og holdninger. Kroppen kan ikke deles, men formidles og oppfattes som en helhet. Merleau-Ponty mener også at vi sanser omverden gjennom kroppen. Uten evne til sansing og persepsjon kan vi ikke eksistere som reflekterende mennesker med språk og identitet. Refleksjon forutsetter sansing og erfaring. Vi er våre kropp. Kroppen er ikke en mekanisk gjenstand som svarer på omverdenens stimuli, den står i et levende samspill og i en ustanselig dialog med verden. Den er bevegelig, og blir beveget (ibid). Han mener at det er gjennom den ”bevegelige kroppen” vi opplever livsverden, det vil si den verden vi lever i (Zahavi 2007). Kroppen er selve utgangspunktet for vår persepsjon, for vår oppfatning av verden. Om det er slik at kroppen er vår tilgang til verden, er det også logisk at enhver forandring av kroppen fører til en forandring av vår opplevelse av verden. Det er vår evne til å oppfatte, fornemme og bevege oss som gjør oss i stand til å forstå våre omgivelser (Duesund 1995). Dette blir da en viktig del av det å bevege seg ute i naturen, og på tilrettelagte naturområder. Naturen blir kroppslig. Gjennom å bevege oss i naturen erfarer vi først og fremst naturen kroppslig. Vår kroppslighet formes gjennom å bevege oss i naturen, og gjennom kroppen forholder vi oss

kroppslige gjennom alle sanser til naturens faktisitet. Naturen og dens naturlige utforming og formidler hvilke sanser vi skal ta i bruk. En tilrettelegging i naturen vil på samme måte formidle gjennom sin iscenesettelse hvilke sanser vi skal ta i bruk. Tilretteleggingens faktisitet får dermed betydning for vår opplevelse av tilretteleggingen. Dette betyr at tilrettelagt og urørt natur kan oppleves forskjellig (Bischoff 2005, 2005 A)

Som vi ser oppleves og brukes naturen ulikt på bakgrunn av den ballasten vi har som mennesker. Vi handler for oppnå mening i de prosjektene vi driver, samtidig som vi må forholde oss til den faktisitet som er der ute. Tilrettelegging blir noe brukerne av naturen må forholde seg til. En tilrettelegging som skal gjøre det bedre og lettere og komme inn i naturen. Trolig er den tilretteleggingen som blir gjort styrende for hvordan vi opplever natur og hvordan vi handler på tur, for å belyse nærmere vil jeg benytte teorien om ”det sosiomaterielle handlingsfeltet”.

Det sosiomaterielle handlingsfeltet

Jean-Paul Sartre sitt arbeid med analyse av verden, slik den ter seg for den enkelte, har vært med på farge den norske sosiologen og filosofen Dag Østerbergs tanker rundt begrepet ”det sosiomaterielle handlingsfeltet”. Østerberg tar i bruk Sartres begrepene situasjon, prosjekt og faktisitet til å forklare sine tanker.

Østerberg sier at når samfunnslivets materielle form og uttrykk er vesentlig blir den sosiologiske oppgaven å gjøre det abstrakte mer fyldig eller mer konkret. Dette gjøres ved å sammenflette sosialitet og materialitet til en sosiomateriell helhet. Han sier at det innebærer å forene sosiologi og arkitektur, eller sosiologi og geografi (Østerberg 1990). Jeg ser at dette kan være med på å belyse tilrettelegging, og da spesielt turstier og skiløypenes form og betydning for den enkelte naturbruker. For slippe å blande mellom turstier og skiløyper i resten av dette kapitlet, velger jeg å beskrive ut fra skiløyper, som også har overføringsverdi til turstier. Skiløypas innvirkning på den enkelte bruker er svært forskjellig og ofte ubevisst, og dermed vanskelig å sette klare begreper på. Østerberg, med sin sosiomaterielle tilnærming, mener at omgivelsene, naturen og landskapet bærer preg av menneskers virksomhet, og at de er preget av samfunnslivet (Bischoff 2007). Til eksempel er en sti til en seter blitt til på

bakgrunn av ferdsel mellom bygda og setra, gjerne med dyr på slep. Stien ble dannet på bakgrunn av den tidens samfunn og arbeidsliv. Til motsetning er dagens stier dannet på bakgrunn av vår fritid, som er en del av dagens samfunn (Bischoff 2005A). Forholdet mellom mennesker, kultur og omgivelser blir aktualisert gjennom perspektivene på hvordan landskapet skapes gjennom menneskers bruk av omgivelsene (Bischoff 2007). Skiløypene fremstår som sosiomaterielle handlingsfelt, løypene er grunnlaget og konteksten for handlingene som skjer på den. Østerberg (1990) peker på at omgivelsene har en viss selvstendighet, som erfares som noe ubestemmelig som setter tøyelige grenser, men like fullt grenser for hva som kan gjøres. Dette er omgivelsenes faktisitet. Enkelte omgivelser har ikke klare retningslinjer for hvordan de skal brukes eller handles i, men at de gir skjulte budskap om hva som bør gjøres. For eksempel sier skiløypene veldig klart at det er her du skal gå. Det gis klare føringer på hva en skal gjøre. Dette fører ofte til at en ikke tar et klart valg om å følge eller ikke følge løypa, en bare gjør det. Det betyr at omgivelsene egentlig har grenser, men at vi ikke legger merke til dem. Skiløypens karakter og utforming vil også være med på bestemmes brukerens opplevelse i stor grad. En maskinpreparert løype vil ofte gi inntrykk av fart og fremdrift, og dermed kan synet bli innsnevret og deretter opplevelsene. Naturen kan bli nedgradert til en arena for ski. Et enslig opptrekket skispor som snor seg rundt og innover skogen og fjellet, vil gi en sterkere følelse av tur. En er på tur i naturen, jamført med Merleau-Pontys tanker. De preparerte løypene oppfordrer til bruk av smale ski. Ved bruk av fjellski i preparerte løyper merkes faktisiteten bedre, ski og bindinger skrapes mot snøen og bremser farten. Løypa "tvinger" deg til å bruke smale ski som igjen hindrer deg i å ta i bruk snøen utenfor løypa. Det jeg her prøver å få frem er at om det ikke prepareres, eller hvordan det prepareres, vil gi brukeren skjulte budskap om hva som skal skje. En omgivelse uten skiløyper vil gi brukeren flere valgmuligheter, eller det vil si en må ta et bevisst valg. En må velge hvor en skal gå selv, isteden for å følge strømmen. Østerberg (1990) sier at handlingssituasjoner normalt ikke er folketomme omgivelser uberørte av menneskehånd, slik som en skiløype. Unntakene er slik som snøkledd fjellvidder uten skispor, som kaller på mange av oss nettopp som en motsetning til det vanlige.

Skiløypenes faktisitet, det vil si grunnlaget og betingelsene som løypene gir, begrenser og gir muligheter. Turgjengerne svarer tilbake med sin forskjellige bruk. Bruken og opplevelsen av skiløypene har sammenheng med "bagasjen" turgjenger har med seg. Kompetanse og kulturell

bakgrunn vil være med på farge oppfattelse av de miljøene en oppholder seg i (Bischoff 2004). Det vil derfor være mange forskjellige måter å oppfatte tilretteleggingen på, og hvordan den beste turen med ski på beina er. Løssnø til leggen, eller trikkeskinner langt inn på fjellet. Det vil si at skiløypene må leses og forstås gjennom sin kontekst, og er foranderlig alt etter hvem som sanser og opplever (ibid).

Felles for dem som føler seg tilfreds med den tilværelsen de lever i, enten det er skiløperne som suser innover fjellet i de preparerte løypene, eller turgjengeren som brøyter seg gjennom snøen, er at disse er godt *situert* i de omgivelsene en oppholder seg i. Prosjektet og situasjonen er samstemte, de er i sitt ess. Ofte velger en seg situasjoner hvor akkurat dette skjer. En velger å oppholde seg i de omgivelser hvor en føler seg hjemme i, og som en føler har noe verdi for sitt eget liv og virke. Omvendt kan en si at en som ikke føler seg på høyde med situasjonen er *malsituert*. Østerberg viser til en som sitter og vrir seg på stolen som malsituert. Sittingen lar så vel faktisiteten til egen kropp som sitteredskap merkes. Han viser også til at flere yrkesskader oppstår fordi arbeiderne er malsituert. Arbeidere som har dårlig arbeidssituasjon, eller ikke klarer å tilpasse kroppen til arbeidssituasjonen, kan være forårsaket av at arbeidssituasjonen blir bestemt av andre enn de som utfører arbeidet, det vil si av maktforhold. For eksempel det at verktøy ikke passer til arbeidet som skal gjøres (Østerberg 1990). På samme måte kan vi si at en utøver av friluftsliv kan bli malsituert. Han eller hun ønsker å lage sitt eget prosjekt, vandre innover fjellet, trekke til seg opplevelser på naturen premisser. Men i stedet møtes personen av ferdigstilte løyper og ferdig tilsådde turveier, som er laget av turlaget eller utbyggerne, som har sine meninger om bruken av området. Brukeren føler seg, og er, malsituert, mens folk med barnevogner, sykler eller de som er dårlig til beins vil føle at de mestrer underlaget, og blir dermed godt situert.

Begrepet det sosiomaterielle handlingsfeltet grunner på en tanke om frihet og handling i situasjonen. Vi mennesker må alltid være til stede og forholde oss til, og handle i en verden vi ikke har skapt. Menneskets frihet betyr ikke at vi skal heve oss over situasjonen, men være i den på en måte som bekrefter en mulighet for valg. Hva vi gjør med en situasjon, beror på våre valg. Riktig nok setter situasjonen uklare grenser for hva som kan gjøres. På samme måte setter våre evner, fortid og ferdigheter, og merkbare grenser for hva vi kan gjøre (Østerberg 1998). Dette betyr at selv om tilrettelegging kan virke styrende har vi alltid mulighet til å ikke

benytte oss av den. Vi kan benytte oss av vår frihet å vandre ut av stien og finne vår egen vei, og dermed bekrefte vår frihet i følge Sartre. Men ofte er føringene i en tilrettelagt sti så store at dette er vanskelig å gjennomføre. Vanskeligheten med å bevege seg ut av løypen stiger trolig også med mangelen på kompetanse på å bevege seg i naturen. Det vil derfor være avgjørende hvilken kompetanse og kulturell bagasje en har med seg og møter en tilrettlagt sti på. For eksempel vil en som er vokst opp i en aktiv friluftsfamilie, hvor kunnskap om å ferdes ute uansett tilrettelegging eller ei, trolig ha mindre sperrer eller begrensinger for å bevege seg utenfor stien, i forhold til en som en vokst opp i et urbant miljø uten særlig kontakt med naturen.

Tankene rundt fenomenologien og det sosimaterielle feltet har etter mitt syn god overføringsverdi til forståelsen av friluftslivet, og den tilretteleggingen som skjer i den forbindelse. Teorien viser til at den tilrettelegging som skjer, faktisk berører oss som brukere både bevisst og ubevisst.

Metode – stien til viten

Ønsket var å skrive om noe lokalt og noe håndfast som kunne engasjere meg, og gi meg innsikt i et område jeg bruker mye i min egen utøvelse av friluftsliv. På bakgrunn av de store utviklingsplaner på Lifjell, ble dette område et naturlig valg for meg. Casestudiet ble en opplagt metodeform.

Casestudie er en del av de kvalitative forskningstradisjonene. Med kvalitativ metode ønsker en å oppnå forståelse for et fenomen. Det som kjennetegner kvalitativ metode er nærhet til forskingsobjektet, og prisnippet for kunnskapsutvikling ligger i nærhet til det en undersøker (Holme & Solvang 2003). Gjennom et casestudie ønsker en å få en dypere forståelse av et fenomen eller en situasjon. I denne sammenheng er fenomenet den tilretteleggingen for friluftsliv som skjer i samband med utviklinga som skjer på Lifjell. Casestudiet blir beskrevet som en god metode når en skal undersøke lag og foreninger, samt politiske strukturer, slik som jeg ønsker gjennom dette prosjektet. I casestudie er bruk av flere måter og samle inn data på vanlig. Intervju, observasjon, litteraturstudie og dokumentanalyse har vært naturlig for meg for å få oversikt over området, og hva som egentlig skjer ved planlegging av tilrettelegging i friluftsliv, og hva som skjer ute i felten (Thomas og Nelson 1996).

Casestudie som metode har opp gjennom årene høstet kritikk. Casestudie har blitt sett på som ”ikke ekte” forskning. Noe av årsaken til kritikken springer ut fra at en bare tar for seg et enkelt fenomen/ case som en bruker til å finne svar. Det er sagt at casestudie bare er verdig i et tidlig stadium av forskning til å lage hypoteser, og ikke til å fremskaffe pålitelig informasjon på et høyere nivå. Bent Flyvbjerg, en av casestudiets store forkjempere, ser på dette som sterkt misvisende. Han setter et stort spørsmålstegn ved at casestudie blir sett på som uten egenverdi, og kun som en forløper til den egentlige forskningen med store stikkprøver, systematiske hypoteseteste og utvikling av teori. Han peker på fem punkter som er årsaken til den misoppfattelsen av casestudie han mener foreligger (Flyvbjerg 1993):

- Generell teoretisk viten blir sett på som mer verdifull enn mer konkret og praktisk viten.

- Casestudie kan ikke bidra til vitenskaplig utvikling fordi en ikke kan generalisere på bakgrunn av en enkelt case.
- Casestudie er mest nyttig til hypotesedannelse, mens andre metoder er mer velegnet til hypotesetest og teoriutvikling.
- Casestudie har en tendens til verifikasjon; gi forskeren rett i sin forutinntatte oppfattelse.
- Casestudie blir også sett på som vanskelig å oppsummere i generelle utsagn og teorier.

I følge Flyvbjerg (1993) står teori, pålitelighet og gyldighet på spill i punktene over, selve casestudiets vitenskaplighet. Flyvbjerg, som forsvarer av casestudiet, setter casestudie i sammenheng med menneskets læreprosess. Han mener at casestudiets produksjon av praktisk viten muliggjør en bevegelse fra lavere nivå til et høyere nivå i menneskets læreprosess. I følge han finnes det kun praktisk viten kontekstavhengig i studiet av mennesket og samfunnet, og ikke kun teoretisk viten kontekstuvhengig, som er en forutsetning for dannelsen av epistemisk teori. Generalisering av casestudiet avhenger av hvilken case som er valgt, og hvordan den er valgt, på samme måte som en gjør i naturvitenskapen.

Min studie mener jeg har overføringsverdi til andre kommuner, utbyggere og turlag som planlegger eller driver tilrettelegging av friluftsliv i sammenheng med større utbygginger. Det samme skjer i flere kommuner, områder utbygges og steder utvikles, og naturen tilrettelegges i forhold til dette. Det er sagt at generaliserbarhet av casestudier er avhengig av hva leseren ønsker å lære av resultatet/ teksten (Thomas og Nelson 1996). Mest vanlig er det å bruke casestudie for å se hva som har gått galt. Nå har det ikke nødvendigvis "gått galt" i mitt casestudie, det er fortsatt opp til øyet som ser.

Til kritikken om at casestudie ikke egner seg til testing av hypoteser og teoriutvikling viser Flyvbjerg til sin argumentasjon om generalisering, og sier følgende: *"Casestudiet er nyttig til både generering og test av teser, men er ikke begrenset til disse forskningsaktiviteter"* (Flyvbjerg 1993:153).

Kritikken rundt verifikasjon forsvarer Flyvbjerg (1993) med at forskeren har også under et casestudie faste metodiske grep å følge, slik som i andre metoder. Samling av data er én ting,

analysen av de innhentede dataene er en annen. Mye data er å hente og det kan til tider bli en stor og krevende jobb å analysere det. Jobben som blir gjort med innhentede data avhenger i stor grad av den som skal bruke informasjonen, og hvorvidt han har den innsikten, sensitivitet og integriteten som trengs for å analysere de innhentede dataene (Thomas og Nelson 1996). Dette kan være både en fordel og en svakhet ved casestudie. Et problem er at den som undersøker ikke klarer å utnytte det innhentende stoffet, et annet problem er at en simplifiserer eller overdramatisere problemet eller saken. På den andre siden kan en dyktig undersøger bruke casestudie til å lage en grundig og helhetlig redegjørelse for et komplekst tema (Thomas og Nelson 1996). Flyvbjerg gir kritikerne rett i at casestudie kan være vanskelig å oppsummere og sammenfatte i generelle utsagn og teorier, men han stiller spørsmål om dette virkelig er nødvendig. Flyvbjerg ser det som en fordel med blanding av større undersøkelse og casestudier, for å utvikle det aktuelle fagfeltet. Men han mener at balansen mellom de to metodene er skjevt fordelt, hvor casestudiet kommer dårligst ut.

(...) i den forbindelse er det værd at gentage den Kuhnske indsigt, at et fagområde uden mange og gode cases er et fagområde uden systematisk produktion af eksempler, og at et fagområde uden eksempler er et svagt område” Flyvbjerg 1993:158).

Metodiske verktøy

Som metode under casestudiet benyttet jeg meg av intervju¹¹, litteraturstudium og analyse av kommunale dokumenter. Jeg vil videre beskrive hvordan jeg har benyttet meg av disse metodiske verktøyene i mitt prosjekt.

Et intervju kan både være strukturerte med faste rammer, semistrukturert eller ustrukturert (Fontana & Frey 1994). Mitt ønske gjennom intervjuene var å få frem personlige meninger og syn på problematikken rundt dette med tilrettelegging. Jeg mente at dette best lot seg gjøre gjennom en samtale, og ikke en ren intervjusituasjon. Det ble derfor naturlig for meg å velge semistrukturerte intervju som metode under min innsamling av data. Under intervjuene hadde jeg med meg en oversikt over de temaene som jeg ønsket og ta opp, og spørsmål som fulgte opp temaene, slik at jeg husket og spørre om ting jeg ønsket svar på, og dette var min intervjuguide¹². Dette gav meg muligheten til å innhente informasjon om temaet som var

¹¹ Se vedlegg.

¹² Se vedlegg.

sentrale for å besvare problemstillingen. I tillegg gav de semistrukturerte intervjuene mulighet for meg å følge opp uforutsette temaer som informantene tok opp. Dette gav meg muligheten til å få fyldige og gode beskrivelser av informantenes meninger og syn på tilretteleggingsproblematikken.

Jeg utformet min intervjuguide slik at den skulle danne utgangspunktet for samtalen jeg skulle ha, men ikke danne en fast struktur. Det viktigste var at temaene var på plass, og var i tråd med det jeg ønsker å få svar på i følge min problemstilling. Temaene som ble tatt opp gjennom intervjuene var *tilrettelegging, tilgjengelighet, allemannsretten, Lifjellområdet, motorisert ferdsel og lover og regler*.

Intervjuene ble gjennomført forskjellig, og temaene forskjellig vektlagt ettersom hvem jeg snakket med. Temaene kom også i forskjellige rekkefølge etter som det kom naturlig i samtalen. Jeg tror at jeg fikk mer informasjon ut av en slik måte å intervju på, da et klassisk intervju ofte kan virke noe stivt. Dette ble gjerne oppfattet som en mer naturlig situasjon, og dermed mer personlig fra intervjuobjektene. Alle fem intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt; fire av dem på informantenes arbeidsplass, og det siste hjemme hos informanten. Disse grepene førte trolig til at jeg fikk mer fyldige svar, enn om jeg for eksempel hadde hatt dem over telefon. Jeg følte selv at samtalen gikk lettere for hvert intervju som gikk, og jeg ble selv mer bevisst på hva jeg ønsket å ha frem. Det var også en fordel for meg at jeg var godt i gang med prosjektet, og at jeg er en ivrig bruker av området. Slik kunne jeg lett sette meg inn i intervjuobjektets tanker og forklaringer.

Intervjuene ble tatt opp på digitalt, og transkribert av meg i etterkant. Intervjuene i sin helhet ligger ved som vedlegg i oppgaven. Intervjuene ble transkribert på bokmål. Når jeg i etterkant har benyttet meg av intervjuene i teksten, har jeg brukt disse til å supplere teksten, og da ved å skrive med egne ord det som ble sagt, for så å referere til intervjuet. Jeg har også benyttet direkte sitater fra intervjuene som underbygger det jeg hadde skrevet. Det gjøres oppmerksom på at sitat kan være endret for å fra sin opprinnelige muntlige form til en mer skriftlig form. Grunnen til at jeg har gjort disse grepene er fordi jeg mener dette øker lesbarheten, samtidig som det får frem meningen til mine informanter. Jeg mener dette ikke vil skade innholdet så lenge jeg ikke har feiltolket mine informanter.

Hvem var mine informanter?

På grunn av begrenset tid i forbindelse med en masteroppgave ble mitt utvalgt begrenset til fem personer. Utvalget baserte seg på personer som har viktige roller i forhold til utbyggingen, og de konkrete planen for tilretteleggingen på Lifjell. Jeg kontaktet også personer som har tilknytning til området gjennom brukerinteresser.

Både før og etter intervjuene var jeg noe usikker på om jeg ønsket og holde mine informanter anonyme eller ikke. Jeg valgte det siste, da jeg fikk tillatelse om å offentliggjøre deres navn. Noe av årsaken til at jeg ikke ønsket å ha anonyme informanter, var i hovedsak fordi Bø og Lifjellområdet er en liten plass, og at en uansett ville fått problemer med å hemmeligholde hvem som har sagt hva. Det er for eksempel begrenset med grunneiere som er motstander av utbygging på Jønnbu, og det er ikke så mange som sitter i styret i Bø Turlag. Jeg vil nå kort presentere mine informanter:

Gunleiv Brukås ble valgt som representant for *brukerne* av Lifjell. Han ble valgt på bakgrunn av hans allsidige bruk av fjellet. Brukås har hytte på Lifjell, og har ferdes på Lifjell sommer som vinter siden han var barn. Jeg ble også anbefalt å intervjuer han fra flere hold, blant annet gjennom Telemark turistforening, hvor han har vært turleder flere ganger. Brukås er omkring seksti år, og dette gav meg også mulighet til å få et historisk perspektiv på Lifjell.

Arne Hjeltnes har vært aktiv i *Bø Turlag* i mange år, og fungerer i dag som styremedlem i turlaget. Hans uttalelser kan ses i sammenheng med Bø Turlags meninger og holdninger om tilrettelegging. Hans uttalelser var samkjørt med resten av styret i Bø Turlag. Hjeltnes ble også valgt på bakgrunn av flere uttalelser i lokalpressen om tilretteleggingstiltak. Blant annet om Folkestadåsane¹³, hvor turlaget ønsker å gjøre området mer tilgjengelig for ”folk flest” (Bø i Telemark 2008B) Bø Turlag er en viktig aktør innenfor friluftslivet i Bø kommune, og bør derfor har klare meninger angående tilrettelegging. En av deres primær mål, i følge deres vedtekter, er å rydde og merke stier og løyper og bygge bruer og klopper (Bø Turlag 2009A). I dag opprettholder og vedlikeholder turlaget stier og løyper i ti områder i tilknytning til nærområdet til Bø (Bø Turlag 2009B).

¹³ Friluftsområde i Bø Kommune.

Eivind Eckbo ble tatt med som *utbygger* på Lifjellområdet. Han er styreleder Østerli sameie. Eckbo er utdannet siviløkonom, og er aktiv i lokal politikken gjennom Senterpartiet. Han er en av flere utbyggere i området, men ble valgt på bakgrunn av telefonsamtaler som jeg hadde med flere av utbyggerne, hvor han kom med flest uttalelser som jeg fant interessante.

Oddmund Gåskjenn og **Kari Hynne** jobber på teknisk avdeling i *Bø Kommune* henholdsvis som spesialrådgiver og spesialkonsulent. Disse har vært delaktige under planprosessen for Lifjellområdet. De satt derfor på sentral informasjon både om planleggingsprosessen og forholdene rundt Lifjellutbyggingen.

Björg og **Olav Idland** er *grunneiere* i Oksladalen, hvor den aktuelle stien er planlagt. De meldte seg ut av planleggingsprosessen av Lifjellområdet i 2005 fordi de ikke kunne se seg tjent den utvikling som var ønsket. Familien driver i dag med sauehold i det aktuelle området. Disse to er derfor svært sentrale når det gjelder utvikling av det aktuelle området.

Litteratur som datakilde

Gjennom hele prosessen med denne oppgaven har bruk av dokumenter og litteratur, og analyse av disse, stått svært sentralt. Dokumentanalyse er en metode hvor en benytter seg av tekster som data for undersøkelsen, på lik linje med intervjuer, feltnotater og liknede (Repstad 1998). Gjennom dokumentet *Planbeskrivelse kommunedelplan for del av Lifjellområde (Jønnbu) 2005-2015* ligger deler av grunnlaget for min oppgave. Gjennom lesing og analyse av dette dokumentet har jeg opparbeidet meg problemstillinger og tanker rundt temaet. Dokumentet har også sammen med *Utviklingsplan for Lifjell. Lifjell – Bø i Telemark, det komplette helårslige aktivitetsområde for hele familien. Rapport fra Styringsgruppen pr. 03.06.2004* gitt meg viktig bakgrunnsstoff for oppgaven. Dette har jeg bygget tekst rundt og brukt under intervjuer. Statlige dokumenter har gitt meg et innblikk i hvordan synet på tilrettelegging er, mens annen teoretisk litteratur har vært med på å bygge opp rundt mine tanker rundt tilrettelegging.

I dagens samfunn har også internett blitt en sentral kilde til informasjon. Dette har også vært en sentral kilde for meg under skrivingen. Direktoratet for Naturforvaltning har flere av sine dokumenter og skriv tilgjengelig på nett. Det har derfor vært naturlig for meg å bruke disse som kilde, i stedet for en håndfast bok fra sammen sted. Dette har gjort innsamling av kilder mer effektivt enn om jeg måtte bestille bøker. Andre nettsteder som har blitt brukt er sidene til Bø Kommune, Lovdata og Den Norske Turistforeningen, for å nevne noen¹⁴.

Hermeneutikk og dobbelhermeneutikk

Mitt ønske om å se på tilrettelegging fra brukernes vinkel, kan på ingen måte måles eller tallfestet. Det hadde vært noe annet om oppgaven for eksempel hadde dreid seg om forvaltning som ofte baserer seg på naturvitenskapen. Dette betyr at jeg har måttet fortolke mine data, får å få frem meningsdimensjonene. Det er knyttet flere problemer opp mot fortolking, og meningsfulle fenomener. Hermeneutikken prøver å rydde og påpeke disse problemområdene.

Gjennom min datainnsamling har jeg hentet inn data, både tekster og muntlige ytringer. Felles for dem alle er at de uttrykker en mening eller en betydning. Karakteristisk for meninger er at de må tolkes for å forstås, på samme måte krever dette at jeg har måttet tolke og analysere det datamateriale jeg har fått inn. For meg har en tolking av tekst og uttalelser fra mine informanter stått sentralt. Et særtrekk som en kommer borti ved fortolkning av mennesker, er at de tillegger egne handlinger og fenomener mening (Gilje & Grimen 1998).

Mennesker har oppfatninger om sin egen identitet, om hvem de selv er, og om hvem de ønsker å være. Deres egne og andres oppfatninger av hvem de er, som nødvendigvis ikke sammenfaller, bestemmer hvem de er. De har oppfatninger om hvordan deres samfunn er, og hvordan det bør være. Slike oppfatninger er ofte medbestemmende for hvordan deres samfunn er (Gilje & Grimen 1998:145).

I mitt tilfelle intervjuet jeg fem forskjellig aktører på Lifjell, med til tider veldig ulikt syn på tilrettelegging og problematikken rundt dette. I etterkant kan jeg se at mange av deres ytringer er preget av deres identitet, og hvordan og hva de oppfatter som viktig i deres verden. Hva de ytrer og mener, er preget av deres syn på seg selv. Dette må igjen tas med i min tolkingsprosessen, og jeg får en dobbelhermeneutikk.

¹⁴ Se kilder for nærmere adresse til nettsidene.

På den ene siden må de forholde seg til en verden som allerede er blitt fortolket av de sosiale aktørene selv. Samfunnsvitenskapen kan derfor ikke se bort fra de sosiale aktørens beskrivelse og oppfatninger av seg selv og verden. På den andre siden skal samfunnsviterne drive forskning, og de må rekonstruerer de sosiale aktørenes fortolkning innenfor et samfunnsvitenskaplig språk, ved hjelp av teoretiske begreper. Det er nemlig lite sannsynlig at forskning som bare gjengir de sosiale aktørenes oppfatning, vil si oss alt som er av interesse å vite om hvordan et samfunn fungerer. Samfunnsforskeren må derfor også gå utover de sosiale aktørenes selvoppfatninger (Giddens i Gilje & Grimen 1998:146).

Jeg har gjennom mine intervjuet laget spørsmål på bakgrunn av min forståelses, og informantene har besvart disse med sin forståelses og bakgrunn. I etterkant har jeg analysert og tolket disse ut fra mine erfaringer og teoretiske bakgrunn, og dermed dannet tanker og forståelse rundt tilretteleggingsproblematikken. Et av de viktigste begrepene innenfor hermeneutikken er den hermeneutisk sirkelen. En sirkel som peker på sammenhengen mellom det vi skal fortolke, forforståelsen og den sammenhengen og eller konteksten den må fortolkes i. Gilje og Grimen forklarer det slik:

Den hermeneutisk sirkelen betegner det forhold at all fortolkning består av stadig bevegelse mellom helhet og del, mellom der vi skal fortolke, og i den konteksten det fortolkes i, eller mellom det vi skal fortolke, og vår egen forforståelse. Hvordan delen skal fortolkes, avhenger av hvordan helheten skal tolkes, og hvordan helheten skal fortolkes avhenger av hvordan delene skal fortolkes. Hvordan fenomenet skal fortolkes, er avhengig av hvordan konteksten fortolkens og omvendt (Gilje & Grimen 1998:153).

Selve forskningsprosessen og utviklingen av funn og resultater er et stadig vekselspill mellom teori og empiri, og forskerne og den en undersøger.

Metodiske refleksjoner

Min metode skulle hjelpe meg til å få en dypere forståelse av problematikken rundt tilrettelegging for friluftsliv. Som teksten antyder er dette et kritisk blikk på tilrettelegging. Dette har gitt føringer for oppgaven, og gir tydelige antydninger til at jeg ikke er objektiv i forhold til tilrettelegging. Allikevel har jeg gjort mitt ytterste for at intervjuer og dokumenter skulle bli saklig og objektivt behandlet for å få et best mulig resultat. Min datainnsamling har vært gjort gjennom intervjuer og dokumentanalyser. Som mennesker vi er, finnes det alltid mulighet for å feile, som videre kan skape validitetsproblemer for oppgaven. Jeg tror allikevel jeg har klart å styre unna de største fallgruvene. Tidsaspektet på oppgaven har gjort det mulig å gå dypt i den materien jeg har hatt tilgjengelig. Ideelt sett hadde det vært interessant og intervjuet flere av utbyggerne i området, samt flere brukere av området. Dette for å få et enda

bredere perspektiv. For å utfylle dette noe, i hvert fall i min egen tankeprosess, har jeg hatt flere uformelle samtaler med lokalbefolkningen om deres syn på saken. Dette mener jeg har gitt meg et bredere og mer nyansert syn på saken. Sammen med intervjuene og den dokumentanalysen jeg har gjort, føler jeg at det har vært mulig å løfte frem et kritiskblikk på den tilretteleggig som blir gjort i Norge i dag. Selv om jeg trolig kunne brukt flere sitater fra min intervju, har jeg valgt å la dette være på grunn av lesevennligheten. Selv om ikke alle sitater er brukt, har de vært med på å farge min tanker om tilrettelegging. Tolking har vært en vestlig del av denne oppgaven. Dette gjør at en av de størst feilkildene er meg selv. Min kunnskap og ballast har vært min forutsetning for å tolke mine data. Jeg har vokst opp i en familie som har ferdes mye ute i naturen, både på merkede og umerkede stier, sommer som vinter. Min utdannelses er innen for fagkretsen av natur og friluftsliv. Jeg er fortsatt også en aktiv bruker av naturen. Dette gir meg en ballast som er preget av et aktivt liv i naturen, men som også er preget av den teorien som ofte blir presentert i friluftslivsstudiet på Høgskolen i Telemark. Jeg kan derfor ha tolket feil på bakgrunn av feil kunnskap, eller en lite objektiv holdning. Jeg anser mine kunnskaper for gode nok til å ha tolket og forstått dokumenter og mine intervjuobjekter. Samtaler med veileder og utenforstående har også hjulpet meg til å forstå rett, og gitt meg innspill til tolkingen av den aktuelle litteraturen.

Bruk av internett som kilde kan være risikabelt, om man ikke er kritisk til den informasjonen en innhenter. Jeg føler allikevel jeg har vært på trygg grunn, da jeg har brukt offentlige nettsider, og også fått bekreftet min informasjon flere steder i etterkant. Jeg vil derfor si at min bruk av nettet som kilde, ikke har skadet oppgavens validitet.

Lifjell

Gjennom dette kapitlet vil Lifjell bli nærmere beskrevet. Arbeidet som har skjedd rundt planlegging av Lifjellområdet, og det aktuelle tilretteleggingstiltaket vil bli nærmere presentert gjennom ulike plandokumenter. Teksten er også krydret med meningsyttringer fra mine informanter som er med på å gi et nyansert blikk på planene som er lagt for Lifjell.

Fra arbeid til rekreasjon

Midt i hjerte av Telemark ligger et lite fjellområde, Lifjell. Det er her sakens kjerne er hentet fra. På Lifjell var det en gang et yrende folkeliv; blide turister og lokalbefolkning som ble lokket til fjells for naturopplevelser. I dag har andre destinasjoner tatt over denne rollen, og området har blitt forlatt av de store hordene, og det klinger ikke lenger mynt i kassa verken hos grunneier eller i kommunekassa. Det ønskes nå ny giv for å utvikle Lifjell slik at det igjen kan være en fullverdig turistdestinasjon. Dette krever både utbygging og utvikling av et aktivitetstilbud, og det er her tilretteleggingen kommer inn. Men hva kan Lifjell tilby, og hva foreligger i planene?

Lifjell er et lite stykke høyfjell med tilhørende randsoner. Lifjell er avgrenset av elvene Hjartdøla og Heddøla i nord, mens Seljordsvatnet og Bøelva danner en naturlig grense i sør (Bilde 3) Lifjell dekker deler av arealet til kommunene Hjartdal, Notodden, Seljord og Bø. Om en regner de frittliggende fjellområdene som Mælefjell, Blåtjønnfjell, Heksefjell, Slettefjell, Himingen og Røgnlifjellet dekker Lifjell et område på ca 200 km². Store deler av Lifjell strekker seg 1000 meter opp fra havet. I sør er fjellet sammenhengende med viddepreg med myrer og vann, mens i nord avskjæres fjellet av større og mindre daler. Men det er her det høyeste fjellet ligger; Mælefjell ruver her 1414 meter til værs. Nord- og sørsiden av fjellområde skilles fra hverandre med Grunningsdalen og Slåkadalen som ligger på rundt 700 meter (Nørsterud 2007). Utsikten på Lifjell er upåklagelig; Skagerrak, Blefjell, Skrim og Gaustatoppen kan en hvile øynene på ved besøk av en av de mange fjelltoppene.

Lifjell innehar en stor variasjon både når det gjelder topografi og vegetasjon, og tilbyr store muligheter for et rikt liv med enkle midler.

Bilde 3: Kart over Lifjell, og fjellets avgrensninger (Idrettsanlegg 2009).

Lifjellområdet innehar mange kulturminner fra gamle tider. Minner som opprettholdes, men også noen som gror igjen, og vi kan se rester tilbake til steinalderenboplasser, jernutvinning, stølsdrift og starten på en gryende turisme. Det fortelles at turistene begynte å innta fjellet på slutten av 1800-tallet, og flere av stulene hadde egen turisthytter. Den kanskje meste kjente turistbedriften kom rundt 1865. Navnet var Lifjell Hotell, og ble avmerket på turistkart og håndbøker både i Norge og USA rundt 1880 årene. I 1904 mistet hotell sin bevilling. Årsaken var enkel, *”formedelst fyll, dragsmål og drap”*, det gikk hardt for seg når folk fra nabadalene møtes i gamle dager. Helt frem til i det siste har dagens Lifjell Hotell eksistert, og dette lå i Østerligrenda i Bø. Det ble grunnlagt i 1890 som rekonvalesenthjem for tuberkuløse, og navnet var den gang Lifjell Sanatorium (Turistkart 1993). Etter sviktende oppslutning er hotellet i dag bygget om til ferieleiligheter som er blitt lagt ut for salg. På 1800-tallet, når nasjonalismen for alvor oppdaget fjellet, ble ikke Lifjell en stor del av dette. Men Kristiansandsadvokatene Rollsted og Winsnes bygde hytte ved Gavlesjåstulen i 1880, og i 1903 satte prestesønnen Daae fra Bø opp sin store hytte på Hollane. Byfolket fra Notodden og

Grenland begynte å komme til fjells ettersom overnattingstilbudet steg. Det ble bygget hytter på Lindeburoe og Tjønnsstul, men den store turisteksplosjonen uteble. Det er sagt at den tunge turismen aldri har klart å trenge seg inn i Lifjell. I dag er det kun på Hollane det finnes mulighet for overnatting, om en ikke har egen hytte inne på Lifjell, eller ønsker å benytte seg av telt (ibid).

I dag er bruken av Lifjell endret. Selv om det forstst er noe stølsdrift og beiteplass for sau, er Lifjell i dag omgjort til en plass for rekreasjon og fysiske fostring. Gamle ferdslesveier er blitt merkede fotruter, og nye preparerte skiløyper blir oppkjørt gjennom vinteren. Grunneiere har sett nye verdier i sine eiendommer, og byfolket har sett verdien av frisk fjellluft. Nye veier og hytter blir laget på fjellet for å tilfredstille dagens krav og behov. Akkurat som på 1800-tallet har en tatt i bruk Lifjellområde som turiststed. En vil igjen vise frem telemarksølja i fjell-Norge, og utnytte de verdiene som ligger i et slikt område. Lifjell er i det hele tatt et lite og avgrenset fjellområde med stor spennvidde, både når det gjelder natur og kultur, og velegnet både til friluftsliv og næringsutvikling.

Fra tanke til arbeid

Lifjell som vinterdestinasjon tapte sine markedsandeler gjennom 90-tallet i forhold til sine konkurrenter. Tida hadde stått stille på Lifjell. Mangel på produktutvikling på aktivitetssiden for å trekke skiturister ble sett på en årsak til dette. Mangel på overnattingplasser, ble også sett på som en bøyg for å få til en lønnsom utvikling av aktivitetstilbudet, og det ble sett på som nødvendig å heve kvaliteten på helhetsproduktet Lifjell for bli en konkurransedyktig destinasjon. Dette for å øke sin kommersielle kraft både nasjonalt, men også internasjonalt (Utviklingsplan 2004).

Det gjeldende planverket som forelå på denne tiden var fra 1989, og var blitt revidert i 1995 og 1998, men uten noen endringer. Det ble derfor sett på som gammelt og utdatert. Gjennom høsten og vinteren 2001/2002 begynte Lifjell utvikling AS, et samarbeid mellom grunneiere og næringsinteresser, å utvikle et planarbeid for prosjekt for Bø/Lifjell. Samarbeidspartnerne i forprosjektet var Snowtech AB fra Sverige, Arkadia arkitekter AS¹⁵ og Nettverksutvikling AS.

¹⁵ For mer om planene og illustrasjoner se: http://www.arkadia.no/stedsutvikling_lifjell.htm

Prosjektet tok utgangspunkt i gjeldene kommunedelplan¹⁶ for Lifjellområdet. Bø kommune kjøpte senere forprosjektet med begrunnelse i å dra nytte av analysearbeidet, og den prosessen som var satt i gang (Utviklingsplan 2004).

Den 24.04.02 vedtok kommunestyret i Bø at det skulle utarbeides en ny utviklingsplan for Lifjell. Ettersom en så at det var stort ønske om å revidere den gamle kommunedelplanen for området, skulle en her videreføre det arbeidet som var satt i gang. Som et premiss for planarbeidet skulle man videreføre ambisjonsnivået i den gjeldende kommunedelplanen og næringsplanen for Bø Kommune. Den 24.06.02 i sak 057/02 vedtok kommunestyre en prosjekttale, som ble lagt til grunn for arbeidet. Utviklingsplanen skulle danne grunnlaget for revisjon av kommunedelplanen for Lifjell. Med Lifjell menes delen som rundt Jønnbu. Hovedmålsetningen med arbeidet av utviklingsplanen var følgende:

Bø/ Lifjell skal være ein av Norges leiande familiedestinasjoner innan leik og aktivitetar for barn og unge. Gjennom høg kvalitet, særpreg, estetikk og god atmosfære skal Lifjell være kjent som eit vinterprodukt med godt rykte og framstå som eit attraktivt reisemål for den regionale befolkningen, barnefamiliar fra Norge og dei nærmaste utlandsmarknadene. Produktutviklinga skal være tufta på ein langsiktig og bærekraftig forvaltning av fjellets ressursgrunnlag (Utviklingsplan 2004:5).

Det ble etablert en styringsgruppe som var knyttet til planarbeidet som rådmannen i kommunen skulle lede. Dette ble gjort for å sikre en brei deltakelse i arbeidet. Bernt Amdahl fra Nettverksutvikling AS ble innhentet til å være prosjektleder for å hjelpe styringsgruppa i sitt arbeid. I tillegg til dette er det gjennomført synfaring, og to åpne møter i Bø sin storstue, Gullbring. Det var også møte med planforum på regionalt nivå. Den 31.10.02 kunngjorde Bø Kommune at revisjonen av kommunedelplanen for Lifjell formelt var påbegynt. Samtidig ble det nedlagt foreløpig stans i bygge og delearbeid på området.

Den 21.06.04 i sak 050/04 vedtok Bø Kommune at styringsgruppas forslag til utviklingsplan skulle legges til grunn for revisjons av kommunedelplanen for Lifjell. 09.11.2004 ble det vedtatt i formannskapet at forslaget til kommunedelplanen for Lifjellområdet skulle legges ut

¹⁶ En kommunedelplan er en del av kommuneplanens arealdel for hele kommunen, men kan også være en mer detaljert plan for et mindre geografisk område som et for eksempel et fjellområde, eller et bestemt tema med tilhørende kartdel med foreskrifter (Bø kommune 2008).

til offentlig ettersyn. I første omgang ble ikke planen akseptert av fylkesmannen, men etter et drøftingsmøte ble de enige under forutsetning at kommunestyre vedtok de krav som ble satt til utbygging av Fjellstulområdet, området hvor deler av skisentret skal ligge. Saken ble lagt fram for andregangs behandling i planutvalget 31.01.05, og for endelig godkjenning i kommunestyret 14.02.05.

Utviklingsplanen for Lifjell dekker et område på 40 kvadratkilometer hvor hovedutbyggingen skal skje i og rundt Jønnbuplataet. Området er avgrenset i vest og sydvest av Oksladalen og Grostuljuvet, mens Årmodalen er avgrensingen i øst (Utviklingsplan 2004). Om planene blir realisert, vil Lifjell for alvor bli en viktig aktør innenfor reiselivet i Norge. Områdets karakter vil endres totalt i forhold til slik det fremstår i dag, fra å være et turområde til å bli en turistdestinasjon.

Tilrettelegging på Lifjell

Planene har som nevnt mål for seg å gjøre Lifjell til en god turistdestinasjon. Dette innebærer i følge planen og legge til rette for overnattingstilbud, alpinanlegg, servicebygg og et godt aktivitetstilbud, hvor naturen og friluftslivet er et av tilbudene, sommer som vinter. Planen innebærer da også beskrivelser av løypenettet, og hvordan dette skal løses. En ønsker å utvikle sti- og løypenettet enda mer i forhold til slik det fremstår i dag. Både fordi utbyggingen vil kreve endrede traseer, fordi nybygg og veier vil komme i konflikt med de gamle, men også et ønske om å øke aktivitetstilbudet. Dette er noe en tror vil øke Lifjells attraksjonsverdi.

Den stien som er planlagt å endre mest på, ønsker jeg å fokusere på i resten av teksten. Jeg velger med dette bort å fokusere på de andre storstilte planene. Dette fordi det vil være for omfattende i forhold til min tidsbegrensing, men også like mye for å få konkretisert teksten. Ut i fra kommunedelplanen har jeg valgt følgende tilretteleggingstiltak som bakgrunn for mine betraktninger:

For å legge bedre til rette for tilkomst innover på fjellet sumarstid er det vist ein "tilsådd" sumarveg / spaserveg inn til Okslagrinda. Ein slik veg vil samtidig legge til rette for ein god skiløypetrase som kan nyttas tidleg i sesongen (Planbeskrivelse 2005:13).

Ofte er det mengden bruk og brukerbehov som bestemmer hvordan og hvor omfattende en tilrettelegging skal være (DN 2008A). Under mine intervju så undersøkte jeg hva de forskjellige aktørene mente hva tilrettelegging for friluftsliv var. Den offentlige innstansen Bø Kommune svarte følgende:

”Her vil det være ulike grader, og viss vi starter med kartet her vil det at vi avsetter områder i seg selv være en type tilrettelegging. Så kan du gå derfra til at områder er uberørte. Fordi historien har laget stier og naturen er som den er, har den kvaliteter i seg selv som gjør at folk ønsker å oppsøke den, uten at man gjør noe form for tilrettelegging. Vår Herre har ikke vært gjemt bak en vegg når han lagde en del ting. Men så er spørsmålet: Hvordan gjøre noe i forhold til tilgjengeligheten til slike naturkvaliteter? Her kan man bruke et stinett som har oppstått fordi folk har ønsket å oppsøke visse områder. Det ligger der fra før, og man kan øke tilgjengeligheten ved å bredde det ut. Du kan gruse det, du kan til og med asfaltere det viss du ønsker å lage god tilgjengelighet i forhold til bevegelseshemmede personer. Men det viktigste er at kvalitetene ligger der fra før, når en tenker på naturopplevelser. (...)Vi ønsker at folk skal bruke den naturen som ligger her. Det er hovedpoenget. Det inngår i et utvidet helsebegrep, så det er mange gode motiver for å legge til rette for friluftsliv. (...)Det er et allment gode, det er utgangspunktet. Det er ikke sånn at det legges til rette for spesielt utvalgte mennesker” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Her kan vi se at kommunen på sin side betrakter tilrettelegging for friluftsliv som et allment gode, som en gjenklang fra de offisielle politiske begrunnelsene. Det blir påpekt at naturen og dens kvaliteter ligger der fra før, og at kommunene ser det som positivt at naturene blir brukt. For brukerens egenverdi, men også for samfunnet, er dette positivt. Økt bruk av naturen kan føre til bedre helse blant befolkningen. Tilrettelegging blir derfor sett på som en del av et utvidet helsebegrep, og dermed viktig i et samfunnsøkonomisk perspektiv. De kommersielle kreftene ser på tilrettelegging som å yte service til gjestene på turistdestinasjoner, og ser på tilrettelegging som en del av et aktivitetstilbud som kan gjøre et område mer attraktivt i forhold til sine kunder. ”Kom hit her er det et godt utviklet løypenett, og ferdig preparerte skiløyper hver dag”. Dette kan en få inntrykk av gjennom reklamer og salgsannonser av hytter og ferieileiligheter. Dette gjelder også på Lifjell:

”Det betyr at i den planen vi lager, kan vi ikke bare lage tomter. Vi må jo ha så gode tomter at folk vil kjøpe dem. Så det betyr at man må ha med turløyper, aktivitetssområder og tilkomst. Du må lage en reguleringsplan som er i tråd med det folk ønsker. De ønsker stier og løyper og alt det der”(Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Et økt aktivitetstilbud, vil trolig gjøre området mer attraktivt i forhold til turistene. Noen som igjen vil øke prisen på tomter og hytter. Det bunner ut i egen vinning, og det var også Eckbo helt klar på da jeg spurte om en økt tilrettelegging var gunstig for hans egen del, og om det ville øke prisen på tomtene hans. ”Ja, det er et konkurransemarked, og man må selge det

kunden vil ha” (Eckbo 2009). Kan dette bety at en tilrettelegging blir gjort mer på bakgrunn av inntjening og økonomi, enn tanken på hva en tilrettelegging kan med føre til av ønskede og uønskede effekter? Eckbo legger også til at det er viktighet å passe på naturen, og ved å utbedre stien vil en kanalisere trafikken, og slitasjen på naturen vil bli mindre. Stien vil også være bedre i forhold til holdbarhet.

”På sommeren, når man går på stiene og kommer til sølete partier, går man bare utenfor. Så blir det ikke lenger en sti, men en åtte meter brei vei, eller søletråkk. Da var det noen som sa at skal man organisere et sommertilbud, må man erkjenne at den stien blir for bred, og kanskje ikke så fremkommelig, så da bør det kanskje gjøres noe” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Brukerne av Lifjell har et litt mer enkelt og folkelig syn på dette med tilrettelegging av friluftsliv. En får inntrykk av at poenget med tilrettelegging er å gjøre det litt enklere å gå på tur, og gjøre det litt lettere å lage skiløyper vinterstid.

”Det er så mange ting, og det trenger ikke å koste penger engang. Det handler om litt omtanke og litt planlegging. Da vil du få med både lokal befolkningen, turlag og idrettslag, Skarphedin¹⁷ og dette... Viss de hadde hatt litt samarbeid, dugnad, og laget løyper. De kunne samlet mange folk og gått med grafse, rive og annet, og fått det jamt. Da trenger du lite snø for å få til løyper” (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Men han er også klar på at en ikke bør overdrive tilrettelegging på fjellet. Han synes det er greit med dagens løypenett på Lifjell. Men noe større tilrettelegging utover dette ønsker han ikke, noe jeg tolker som et ønske om å kunne oppleve det urørte, noen som mange ser på som essensen i det å drive friluftsliv

”En hovedløype... Det å strekke det noe mer ut en det som er, vil jeg faktisk ikke. Jeg vil ikke ha løype opp på Nybufjell, for eksempel. Egentlig ikke merking der heller.(..) Det er så lite et fjell at det er ikke nødvendig. Der kan folk finne frem selv.(...) Ja, jeg mener faktisk det. Men det er min sære mening. Men jeg synes det som er ellers, er ok: Løypa som går opp Krinto, opp til Skårholmene, Snotjønn, Sandtjønn, Hollan og rundt Mjelten og løypa som kommer opp Oksladalen som møtes oppi der er greie” (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Grunneierne på sin side har også en konservativ holdning til temaet. De ønsker å beholde Lifjell slik det er, og har noen innvendinger på slik det blir gjort nå:

¹⁷ Idrettslag i Bø Kommune.

”Det som er nå, er greit. Men noe mer skilting enn det som er nå skjønner jeg ikke vitsen med. En annen ting som jeg har påpekt for lenge siden er disse skiløypene innover på fjellet... De burde ikke bruke bambusstenger, men heller vanlige rognepinner eller slikt, som naturen kan bryte ned. Disse bambuspinnene, som sikkert er lette å få kjøpt, blir liggende igjen. Så det har jeg sagt i fra om” (Olav Idland, Grunneier 2009).

Slik jeg forstår grunneieren ønsker han i størst grad og la naturen være slik den er, og bruke den på dens premisser. Dette er et synspunkt som det kan virke som et fåtall av brukerne har, men allikevel en viktig brukergruppe, og kanskje den gruppen som er den mest aktive brukergruppen. Kan det være slik at den gruppen som bruker et område meste i antall ganger, kan bli nedstemt av store grupperinger som bruker et område lite? Hvem har mest rett på et område? Et spørsmål som trolig er vanskelig å besvare, men allikevel et punkt som planlegger og offentlige instanser bør ha i bakhodet når planer vedtas.

Grunneier Idland sin bakgrunn og intensjoner preger nok også han svar og standpunkter som kom frem under intervjuet. Hans bruk av fjellet baserer seg ikke bare på friluftsliv i den forstand vi tenker, men han har brukerinteresser i forhold til drift av egen gård.

”Jeg har ingen fordeler med at det skal bli mer folk i fjellet. Jo mer folk, jo mer bikkjer drar folk med seg inn i det område som jeg har beite, og ikke alle bikkjer er like snille. (...)Nei, det ser jeg ikke at vi har noe gevinst ut av. Vi driver med dyr, og dyra skal ha mest mulig ro og fred. (...)Viss det da blir lagt til rette for mer kommersiell trafikk, blir dyra på en måte jaga litt, og de legger om sitt mønster” (Björg og Olav Idland, Grunneier 2009).

Som han nevner vil en tilrettelegging skape en økt bruk av området, som igjen vil kunne forstyrre hans sauer som er på beite. Dette kan da også være en viktig årsak til at en stiller seg kritisk til en økt tilrettelegging, og ikke bare fordi det vil ende naturen, og opplevelsen i den. Han har som grunneier økonomisk vinning av å beholde området slik det er i dag, så lenge han ikke vil involverer seg i utbyggingen som skjer på Lifjell.

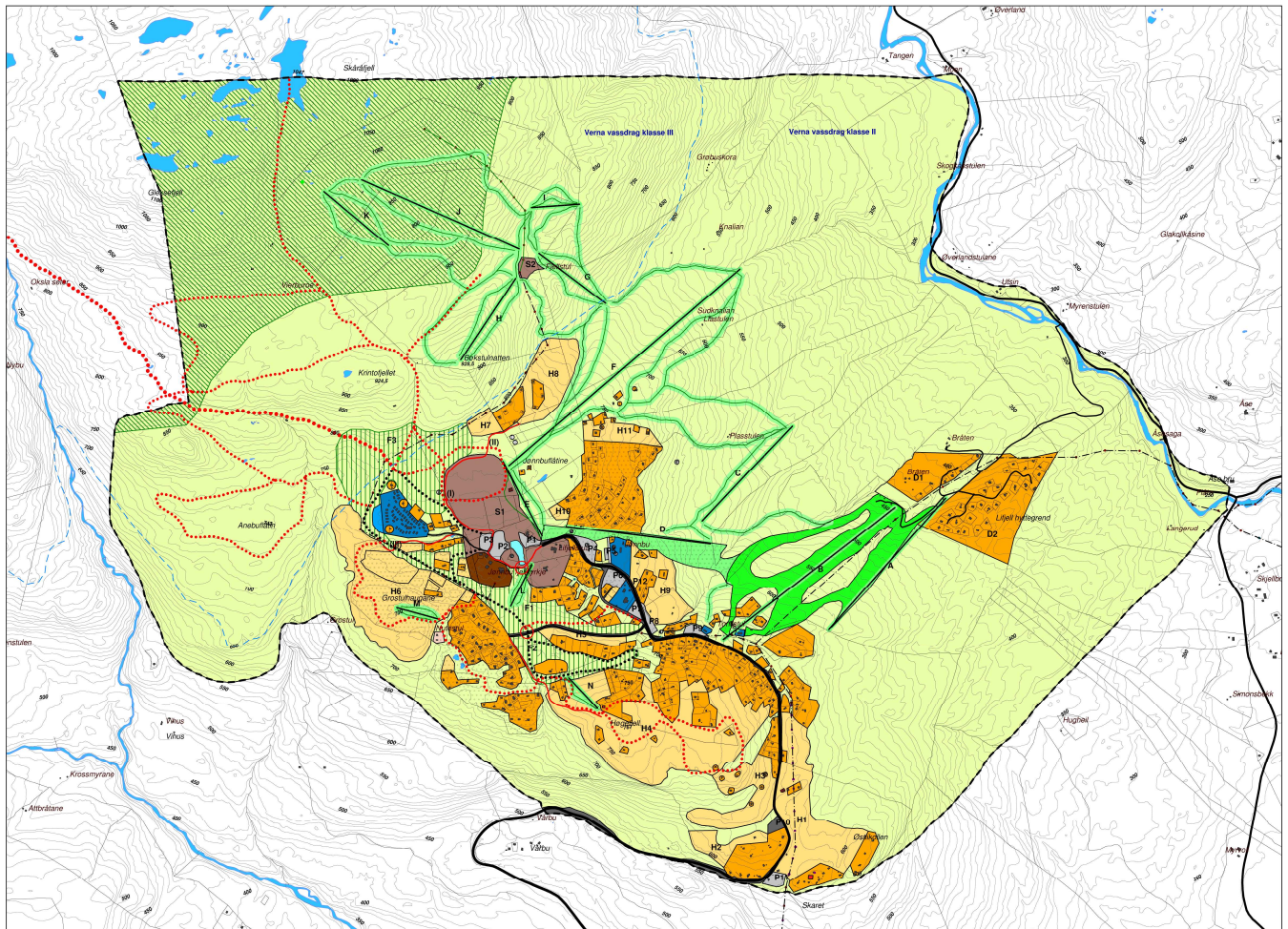
Turløypa

For å gi en kort beskrivelse av den aktuelle traseen: Den starter Jønnbu, går inn under Krintofjellet, og inn

Bilde 4: Deler av traseen slik den fremstår i dag (Foto: privat).

til Okslagrinda. Det er i dag en merket sti, og vintertids blir deler av løypa kjørt opp med løypemaskin, mens deler ligger som en uberørt perle. Området er i dag lett fremkommelig, sett fra et synspunkt fra folk som vandrer litt ute (Bilde 4). Vinterstid kan området rundt Okslagrinda være noe ulent, det vil si at ned farten eller oppturen er noe bratt. Dette løses enkelt ved at en går ut av den oppkjørte løypa og holder høyden i skrått terreng. Om en ønsker å utbedre den nåværende stien, er dette et vanlig eksempel på tilretteleggig (Bilde 5).

Bilde 5: Kartet er et utklipp fra plankartet for Lifjellområdet. Bø kommune 2009 (1) kartet viser Lifjellområdet slik det er planlagt. Den aktuelle traseen er merket med tykk rød stippling i vestre del av kartet (Bø kommune 2009 1a).

Om en ser på Lifjell i et historisk perspektiv, har det foregått en tilrettelegging over en lang periode. Stier er blitt merket og varder er blitt satt opp. Turisthytter bygd, og igjen blitt lagt ned. Den første merkingen på Lifjell kom trolig i forbindelse med at Lifjell Hotell ble bygget på Slåka. Hotellet lå strategisk til i forhold til forbindelse mellom Sauland og Flatdal, gjennom Grunningsdalen. Ut fra dette hotellet fantes det enkel merking. Fra begynnelsen av

1900-tallet ble det bygd enkle varder med skilt på enkelte steder på Lifjell. Tradisjonell merking, slik vi kjenner den i dag, kom ikke før etter krigen, i samband med at Lifjellstua ble bygd på slutten av 50-tallet, da veien kom opp til Lifjell (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Lifjell har i dag et godt utviklet sti- og løypenett. Sommerstid er det merkede løyper, med T-merker, skilt og kart som møter en på strategiske plasser, slik som ved stikryss og parkeringsplasser (Bilde 6). Det er dag Telemark Turistforening som har tatt ansvaret for å opprettholde denne merkingen (DNT 2009 A). Stiene er i dag vanlige lett fremkommelige stier. Vinterstid gjør Lifjell løypelag en stor innsats med å opprettholde løypenettet. Lifjell løypelag har eksistert i 20 år, og har ansvaret for skiløyper i Jønnbuområdet, fra Jønnbu til Øysteinatten, fra Jønnbu til Hollane, og Jønnbu til Jøronatten. På disse strekningene prepareres det, merkes og skiltes. I 2008 besto løypenettet av omkring 90 kilometer. Det ble det satt ut 4000 løypestikker, fordelt på 50 kilometer, og 40 kilometer av løypene blir preparert. Budsjettet til løypelaget var i 2008 på 120 000 kroner, som er penger de får inn fra parkering, hytteiere, grunneiere og velvillige bedrifter i lokalmiljøet (Bø i Telemark 2008A).

Bilde 6: Tradisjonell merking på Lifjell (Foto: privat).

Den tilrettelegging som er på Lifjell i dag er det vi kan regne som tradisjonell tilrettelegging for friluftsliv. Skilting, merking og preparering vinterstid. Klopper og planker over myrer har blitt lagt ut. Noen steiner

er blitt flyttet og noen

trær tatt bort. Dette er tilretteleggingstiltak som blir små i forhold til hva som er planlagt i Oksladalen. Dette blir det tyngste og største tilretteleggingstiltak for friluftsliv som er gjort på Lifjell, om en ser bort fra parkeringsplasser og tilkomstveier til fjellet. Dette er et tilretteleggingstiltak som trolig vil prege Lifjellområdet sterkt.

Det er i det aktuelle området snakk om å tilrettelegge med en ”tilsådd” sumarveg/ spaserveg. Hva vil nå dette si? I Kommunedelplanen for Lifjellområdet blir det ikke gitt noen klare retningslinjer for hvordan en slik løype skal konstrueres, kun at den også skal lages slik at det er mulig for skiløyper tidlig på sesongen. Det eneste som er klart er at noe må gjøres. Det er underlig når man ser på hvilket inngrep et slik tilretteleggingstiltak faktisk er. Kommunen på sin side hadde heller ikke store tanker om hvordan veien skulle se ut:

”Da må man se på hvordan terrenget er da, men sånn i detaljer er det vanskelig å si. (...)Jeg tror ikke det ble gjort en vurdering på det (...)Men du har partier på denne traseen hvor det må gjøres en del” (Kari Hynne, spesialkonsulent Bø kommune 2008).

Når en ser på utgivelser og rettleider fra Direktoratet for Naturforvaltning (DN) som beskriver tilrettelegging, kan en ikke finne betegnelsene sumarveg/ spaserveg. Gjennom tolkning av planen minner dette mest om hva DN kaller en turveg. DN nevner at det er hensiktsmessig at turveier og skiløyper går i samme trasé, slik som nettopp denne traseen er beskrevet. Dette skriver DN om turveinormen:

Turveier er traser vi kan ferdes på til fots, med sykkel, rullestol og barnevogn. De er ryddet for vegetasjon. Turveien er vanligvis godt merket. Grunnen er godt opparbeidet, og det er anlagt et toppdekke som gir jevn overflate. Bredden er minimum 1.5 m (Hauger 1991:74).

For turløyper som også skal brukes til skiløyper kommer andre spesifikasjoner. Nå er det slik at dette ikke er nevnt i planarbeidet, og hva som da ønskes, er vanskelig å si. Men på generelt grunnlag kan en si at skiløyper i dag krever en større ryddebredde for å få plass til både klassisk spor og skøytespor, og et en minimums bredde som blir gitt er 1,5 meter (Hauger 1991). Prepareringsmaskinen skal også ha mulighet til å ta seg frem. DN mener at en turvei bør utformes med en vennlig stigning og fallforhold. Veien skal ”smelte” inn i naturlandskapet, dette betyr at en i størst grad bør unngå skjæringer og fyllinger. Traseen må være må være tørr og jevn i overflaten. Mest mulig av naturlig vegetasjon bør opprettholdes langs turveien (ibid). Under samtale med de forskjellige involverte aktørene kom det frem hva de så får seg eller ønsket når det gjelder dette tilretteleggingstiltaket. Her kommer noen eksempler:

”Den må gruses opp. Slik at man har en begrensning om hva som er vei og ikke vei. Den må være så lett tilgjengelig at folk går der. Ellers er det ikke vits i.(...) Den må være tørr å gå på når det har regnet, ellers går folk bare utenom, og da er man tilbake der man er nå” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Bø Turlag på sin side ønsker ikke noen store inngrep, bare små utbedringer av stien. Det vil si ta vekk de største steinen, og jevne overflaten noe. Slik at det er mulig å komme frem med løypemaskin. Området hvor turlaget så for seg et størst inngrep, er tett opptil Okslagrinda, der løypa har en lang stigning, og er et parti som av flere blir sett på som litt problematisk å forsere. Der kunne de ønsket et inngrep i lia slik at det var mulig å hold høyden, og dermed slippe både opp- og nedkjøring i dette partiet. Her kunne de ønsket en tursti, som er gravd inn i sida, slik at det er mulig å kjøre inn der med scooter for å lage løype. Det ble påpekt at en bredde for løypemaskin i dette området muligens var i største laget (Arne Hjeltne, Bø Turlag 2009). Det er i dag flere som benytter seg av denne tenkte traseen i dag vinterstid ved å laget et eget spor.

Om en følger opp det som står i Kommunedelplanen, vil dette medføre inngrep i et naturområde. Inntrykket en sitter igjen med er at denne stien skal bli lett farbar, både til fots, med sykkel og med barnevogn (Kari Hynne, spesialkonsulent, Bø kommune 2008). Skal prepareringsmaskin kunne ferdes der tidlig på vinteren, kreves det også en viss bredde og jevnhet på underlaget. Det er klart om en følger maler utgitt av DN vil en kunne gjøre et slikt inngrep mest mulig skånsomt. Allikevel vil det bli sår i naturen, skjæringer, bekker, og myrer som må dreneres, og landskapets karakter vil endres.

Bilde 7: Eksempel på tilrettelagt sti i Nordfjord (Foto: Naturservice/Rune Holen).

I og med at det ikke foreligger noe klare planer på hvordan en slik trasé skal lages, kan en på nåværende tidspunkt bare undres hvordan det vil bli seende ut om det skulle bli en realitet (Bilde 7). Ingen av aktørene har altså noen helt klar formening om hvordan dette skal bli seende ut praksis. Det er også svært sprikende syn på behovet

for en slik trasé. Dette gjør det nødvendig å se på de juridiske sidene ved en slik

trasé. Hvor vanskelig er det egentlig å få gjennomført et tilretteleggingstiltak slik som denne traseen er? Eventuelt å forhindre at et slik tilretteleggingstiltak blir gjennomført.

Lov og rett i tilretteleggingssaker i Norge

I dag finnes det en rekke stier, løyer og turløyper rundt om i Norges land. Disse er tilrettelagt ofte med stor iver av dugnadsgjenger, friluftsansjoner, idrettslag og kommuner. En ønsker å tilrettelegge for friluftsliv ut i fra forskjellige motivasjoner. Bischoff (2005) nevner at det er et mangfoldig bilde som tegner seg når det gjelder hensikten med turstier og turveier. Oftest er hovedhensikten og bidra til å senke terskelen for at folk skal komme ut. Flere er usikre på det å ferdes ute i naturen, og en ønsker og gjøre den mer tilgjengelig for alle. Noen steder har kommunen egne "fadderordninger", hvor enkeltpersoner har ansvaret for enkelte stier, andre steder er det lag og foreninger som har ansvaret, og i atter andre kommuner er det forvalteren som har ansvaret. Det finnes ingen klare strukturer i kommune-Norge for hvordan tilrettelegging skal håndteres (ibid). For å hjelpe de som arbeider med tilrettelegging er det utviklet en rekke veiledere som tar sikte på gi gode råd, og hjelpe til med å utvikle en skånsom tilrettelegging.

Plan- og bygningsloven er et viktig styringsredskap for arealbruken på de arealene som ikke er beskyttet av naturvernloven, det vil si omtrent 85 % av Norges areal. Denne loven gir rammer for hvordan planarbeidet skal foregå; hvem som skal delta og hvilke produkter som er målet for arbeidet. Resultatet av et slikt planarbeid er derfor svært avhengig av gode data, riktige prosesser og bevisste valg (DN 2008B). I loven finnes det muligheter til å beskytte et område mot tilrettelegging gjennom å regulere et område til spesialområde etter § 25. pkt 6. Området er ikke innløsningspliktig så lenge det ikke er opparbeidet. Grunneier vil normalt ikke ha krav på erstatning. Kommune har også ekspropriasjonsrett. Et friluftsområde kan ikke kombineres med et landbruksområde. Om det er så at en kommune ønsker å opparbeide turstier, kan disse reguleres til friområder. En avsetter da et område for det skal gå en turtrasé, uavhengig av tilretteleggingsgraden. Grunneier har da krav på å få arealet innløst, og kommune har ekspropriasjonsrett (Hauger 1991). Gjennom den nye plan- og bygningsloven, som trolig trer i kraft juli 2009, ønsker en også å sikre vern av friluftsområder og bymarker rundt byer og tettsteder. For å sikre enkelte verdier eller interesser kan Miljøverndepartementet bestemme om arealbruken for et område ikke skal endres for en lengre periode. Dette sikrer at spesielt viktige friluftsområder ikke blir nedbygd (Regjeringen 2009).

Det kan være flere plantyper som berøres, eller som bør utarbeides i tilknytning til behovet for naturvennlige tilretteleggingstiltak for friluftslivet. Eksempler på dette er frilftsplan, grønnstrukturplan, plan for de by - og tettstedsnære naturområdene eller markaplan, kommunalplan for idrett og fysisk aktivitet, reguleringsplaner, kommunalplanens arealdel, opparbeidings- eller tilretteleggingsplan og sti- og løypeplan. Hvilke planer som skal bli utarbeidet avhenger også av hvilke planer som allerede finnes i den aktuelle kommunen (DN 2008A). Først og fremst bør den knyttes til den overordnede planleggingen etter plan- og bygningsloven. Det er rikspolitiske bestemmelser, fylkesplan med overordnede retningslinjer, arealdel, langtidsbudsjett og kommunedelplaner. Planen må også knyttes opp mot handlingsprogram for friluftsliv og plan for idrettsanlegg. Turtraseplanens mål og omfang avgjør hvilken plantype som bør velges (Hauger 1991). Ved tilrettelegging av friluftsliv bør det være et samsvar med hva som er gjeldende arealbruk i reguleringsplanen, eller arealdelen til kommunedelplaner. Dette for å ikke å komme i konflikt med andre prosjekter som foregår i kommunen. En stor tilrettelegging av et turområde på et område som er regulert til industri er lite hensiktsmessig. Steder hvor det skal tilrettelegges i større grad, er ofte områder som er som er satt av til friområder i reguleringsplanene, mens områder med lettere tilrettelegging bør foregå i landskap-, natur-, friluftslivsområder. Eller i kommunedelplanens arealdel eller reguleringsplan med arealkategorien med spesialområde friluftsliv (Bø kommune 2008A).

En naturlig del av kommuneplanen bør være en oversikt over eksisterende og planlagte turstier og skiløyper, slik at det kan ses i sammenheng med den resterende arealplanlegging i kommune. De traseene som blir planlagt å gjennomføre i kommunedelplanene perioden, bør da også vises i kommuneplanens arealdel og innarbeides i langtidsbudsjetter. Arealdelen i en kommuneplan har bindende virkning for arealbruk. Bruken av et område kan ikke endres i strid med formålet området er avsatt til i planen uten at reguleringsplanene eller ny kommuneplan vedtas, eller at det gis dispensasjon (Hauger 1991).

Når det gjelder merking av løyper sier Lov om friluftsliv følgende:

§ 34. (Friluftsmark.)

Med Stortingets samtykke kan Kongen gjøre vedtak om at områder av statens grunn blir lagt ut til friluftsmark.

Kongen gir nærmere regler om almenhetens rett i område som staten har lagt ut som friluftsmark eller på annen måte båndlagt til fordel for friluftslivet (Lovdata 2009A).

§ 35. Inngrepsløyve for kommuner og friluftslag

Departementet kan gi kommuner og lag som har til formål å fremme reise- og friluftsliv

a) allminlig eller begrenset rett til å varde og merke opp ruter i utmark,(b) og løyve til å bestemme steder og bygge klopper eller bruer og sette i verk andre tiltak for å lette ferdselen i utmark.

Retten etter første ledd bokstav a kan nyttes uten forutgående skjønn, likeså løyve etter bokstav b såfremt departementet i det enkelte tilfelle bestemmer det. Volder utøvelsen skade, kan eieren (eller brukeren) kreve avgjort ved skjønn etter skjønnsprosessloven kapittel 2 om erstatning kan kreves og i tilfelle med hvilket beløp, likevel slik at kommunen skal erstatte eierens skjønnskostnader når ikke skjønnet finner å burde gjøre unntak, fordi erstatningssøkeren har avslått et rimelig forlikstilbud eller uten rimelig grunn har forlangt skjønn. Skjønnet styres av lensmannen, namsfogden eller politistasjonssjef med sivile rettspleieoppgaver.

Ved merking av ruter skal eieren (eller brukeren) varsles i god tid før merkingen blir satt i verk.

Motsetter han seg merkingen, avgjør departementet om og i tilfelle på hvilken måte merking skal tillates (Lovdata 2009A).

Her kan vi se at kommune har mulighet til å overstyre grunneier for å legge til rette for at områder skal kunne benyttes til friluftsområder. Lover og regler på et overordnet nivå er ofte flotte ord på papir, når det gjelder daglig praksis kan det ofte være noe annet. Videre skal jeg se på hvordan tilretteleggingstiltak blir behandlet i Bø kommune. Hva må egentlig til før man kan ta frem rødmalingen og ryddesaga?

I dag kreves det ofte ikke større planer eller reguleringsplaner¹⁸ for at en skal kunne tilrettelegge for friluftsliv i Bø kommune, så fremt der ikke er større inngrep, slik som parkeringsplasser eller veier for å lette atkomsten til et aktuelt område. Turløyper hvor en bare rydder, merker og tilrettelegger krever ingenting av kommunen. Eller som kommunen sier:

”Hvem som helst kan inngå en avtale med en grunneier. Viss en velforening i Breisås¹⁹ finner ut at de vil gjøre noen tiltak i forhold til løyper, så er det bare å gå til grunneier og gjøre en avtale om at de gjør det de syntes er nødvendig. Så det er ikke noe grunn til at dette skal gå gjennom kommunen. De beste kreftene finnes jo utenfor de kommunale kontorene, sånn sett. Så det er mange måter å komme frem til et organisert løypenett. (...) I forhold til løyper vil vi neppe kreve reguleringsplan” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Tilrettelegging for friluftaktivitet blir her forstått som en sak mellom grunneier og den som ønsker å tilrettelegge. Slik jeg forstår dette, er det fordi det blir sett på som en udelt positiv sak

¹⁸ Når kommuneplanens arealdel tilsier det skal det utarbeides reguleringsplaner. Dette er detaljerte planar for mindre område og kan omfatte et eller flere formål. Det kan være byggeområde, landbruksområde, offentlig trafikkområde og friområde (Bøkommune 2008A). For at utbyggere, konsulenter og andre som ønsker å bygge eller gjøre andre tiltak, kreves det regulerings- eller bebyggelsesplan for et område. I et område hvor mye areal skal utnyttes, og ved anleggelse av turveier i enkelte andre områdetyper kan det være behov for reguleringsplaner. Om arbeide medfører større inngrep, og for områder i kommunen hvor det er bestemt i arealdelen av kommunedelplanen, må man utarbeide reguleringsplaner før man tar til å bygge (Hauger 91).

¹⁹ Breisås er et boligfelt i Bø Kommune med kort vei til skogen og selve naturområdet Breisås.

og et allment gode fra kommunen sin side. Selv turstier som opparbeides, ved for eksempel grusing, krever heller ingen form for reguleringsplaner i Bø kommune.

”Nei, her vil ikke vi si noe spesielt på det. Fordi i naturområder er det lov til å lage skogsbilveier og denne type inngrep etter landbrukslovgivningen. Men vi vil gjerne synliggjøre på kommuneplankartet, så man kan se hva det dreier seg om. (...)Men det er mer som informasjon enn juss, sånn sett”(Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Det finnes i dag ingen reguleringsplaner for verken turstier eller skiløyper, ei heller lysløyper i Bø kommune. Er slik som det ble sagt ”*Vi må sette noe grenser for byråkratiet*” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008). Tiltak som faktisk setter relativ dype spor i terrenget krever dermed ingen større planer i Bø kommune. Dette stemmer godt med hva Bischoff (2005) fant i en undersøkelse om norsk tilrettelegging. Den er i stor grad overlatt til tilfeldigheten, og det frie initiativ. Det som er vesentlig er at det er et samarbeid med grunneier.

”Det finnes grunneiere her som en må spille sammen med, for i det øyeblikket man begynner fysisk tilrettelegging så er det et inngrep i annen manns eiendom. Så må ta grunneierne med på laget. Det er uproblematisk. Du kan ekspropriere en slik rett, men det har aldri skjedd her i Bø” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver Bø kommune).

Den aktuelle traseen som er planlagt inn Oksladalen ligger på eiendommen til Olav Idland. Han meldte seg ut av planleggingsprosessen av Lifjellområdet i 2005 fordi han ikke kunne se seg tjent den utvikling som var ønsket. Familien driver med sauehold i det aktuelle området. Han så heller ikke behovet for en utbedret sti innover Oksladalen (Olav Idland, Grunneier, 2009). I følge Bø kommune er det lov å planlegge på annen manns grunn, og kommuneplanen er et eksempel på dette. Gjennomføringen av de planene som blir lagt er noen annet, da må en ha med seg grunneier. Om grunneier er uenig kan kommune velge å ekspropriere grunnen. På Lifjell betyr dette følgende: Selv om grunneier Idland meldte seg ut av planleggingsprosessen er dette ingen hindring for at det kan planlegges på eiendommen hans. Dette betyr at planen om en ny sti på tomten til Olav Idland er lov, men om det derimot skal gjøres noe fysisk på tomten må dette avtales Idland. Om det er slik at grunneier hadde vært enig med planene om et nytt sti- og løypenett kunne arbeidet starte uten noen form for reguleringsplaner. Er det slik at grunneier ikke ønsker sti- og løypenett på sin eiendom, kan kommunen velge å ekspropriere

grunnen. Kommunen må da utarbeide en reguleringsplan for området²⁰. Hvorvidt Bø kommune ønsker å gå til dette skrittet er uvisst. Regelverket rundt ekspropriering virker her klart.

I følge Bø kommune er den opptegnet løypen ikke juridisk bindende. Løypen bør nødvendigvis ikke gå akkurat der den er tegnet opp i dag. Ved rullering av planen og tillatelse av grunneier kan man endre løypetraseen. Om derimot løypen hadde vært en del av en reguleringsplan ville den vært juridisk fastlagt (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver Bø kommune 2008). Men denne løypen kommer trolig ikke til å komme under reguleringsplanen, så fremt kommunen ikke ønsker å ekspropriere området. Det som det kan settes spørsmålsteget ved er den kommunale praksisen rundt reguleringsplaner. Det virker som det er opp til den enkelte kommune å bestemme retningslinjene. Det kan også se ut som det er opp til de enkelte som sitter i kommunen og arbeider med slike saker som bestemmer om det er et stort eller for lite inngrep til å starte en lenger utgreiing reguleringsplan av.

Når det gjelder merking har kommunen deler av Lov om friluftsliv på sin side. På den annen side er ikke dette noe problem, da grunneier ikke ser noe problem med den ferdselen og tilretteleggigen som er der i dag, enten det gjelder preparering av løyper, merking eller skilting (Olav Idland, Grunneier, 2009).

Hvem ønsker en utvikling av denne traseen?

Da jeg for første gang leste denne planen underet jeg hvem ønsket en slik sti, og hvorfor en slik sti var ønsket. Er ikke den stien og den skiløypa som går der god nok i seg selv? Gjennom mine samtaler med de forskjellige involverte parten i Lifjellplanen dannet det seg et bilde. Det hadde ikke kommet noe skriftlig ønske til kommunen om en slik utbedret sumarveg. Turstien ble lagt inn i planen på bakgrunn av en dialog mellom de forskjellige aktørene under planleggingsprosessen. Her var det både positive og negative røster. Ifølge kommunen var det et ønske fra reiselivet i Bø, men også fra lokale bøheringer. Utbyggeren hadde også hatt et ønske om bygge opp aktiviteter som kunne fremme salget på hytter og tomter. Skiløyper,

²⁰ Basert på uformelle samtaler med Oddmund Gåskjenn og Kari Hynne 23.1.2009

turløyper og alpintilbud blir en del av en produktpakke (Kari Hynne, spesialkonsulent Bø kommune 2008). Utbygger Eckbo sier dette på denne måten:

”I den planen som vi lager kan vi ikke bare lage tomter. Vi må jo ha så gode tomter at folk vil kjøpe dem. Det betyr at man må ha med turløyper, aktivitetsområder, tilkomst, du må lage en reguleringsplan som er i tråd med det folk ønsker. De ønsker stier og løyper og alt det der (...) Det var vel tenkt at det ikke bare skulle være et vintertilbud, men også et sommertilbud. På sommeren, når man går på stiene og kommer til sølete partier, går man bare utenfor. Så blir det ikke lenger en sti, men en åtte meter brei vei, eller søletråkk. Da var det noen som sa at skal man organisere et sommertilbud, må man erkjenne at den stien blir for bred, og kanskje ikke så fremkommelig, så da bør det kanskje gjøres noe” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Grunneier Idland ser også denne vinklingen.

”Det er klart. Det er for å gjøre hyttetomtene som skal selges mer attraktiv. Det skal være enda lettere for folk å bevege seg. Kanskje for mindre unger og alt dette her, men det er jo ikke jeg med på. Så jeg skjønner jo det at Lifjell utbygging er interessert i dette her. Men jeg synes heller at de burde fortsatt på det som allerede er bygget ut, for eksempel opp fra det vi kaller danskehyttene og den stien som går opp mot Krinto. Det er jo bare et gjørmehøl, så dette er noe de burde tenke på. Akkurat det å legge innfarten inn mot den veien der. Klarer de å gå Krintokleiva, så klare de å gå Oksladalen også” (Olav Idland, Grunneier 2009).

Som det her kommer frem er det er det i stor grad næringsinteressene som kommer frem, og som blir nevnt. En utbedret sti blir sett på som et bedre tilbud til det som allerede er der. Noen som igjen vil øke utbyggerne sine tomtepriser. Det virker derfor her som om en av hovedgrunnene til en slik trasé ligger i det økonomiske. Nå er dette selvfølgelig ikke helt riktig. Lifjell er relativt kupert. Smak bare på navnet; *Li fjell*. Det går opp og ned på Lifjell. Det ligger derfor et ønske hos mange å gjøre det lettere og ferdes på Lifjell. Gjøre fjellet mer tilgjengelig, enten det er for lokalbefolkningen eller turistene som skal strømme til.

”Jo lettere det er å bevege seg der, jo flere vil bruke det. Barnevogn og folk som har vondt i beinet, eller liknede. Jo lettere det er å komme seg inn, jo enklere er det å bruke det” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Tilgjengelighet er et viktig begrep innefor tilretteleggingen. Planleggeren sier at alle er ikke like friske og raske, og at det er klart tilrettelegging med fokus på tilgjengelighet er viktig, og helt klart et gode vi må ta vare på. Han påpeker at Lifjell enten med innfallsvinkel fra Seljord eller Bøsida er en krevende øvelse, og at tiltak som kan øke tilgjengelighetene der kan være en tanke. Han legger til at det skal gå eldre folk der, og folk med barn. En tilrettelegging vil gjøre det enklere for disse gruppene og ferdes på Lifjell (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008). Dette underbygde også en kollega av meg som nevnte de skiløypene hun

bruker i dag, skal hun gå i til hun er hundre år. Det klart vi må ha løyper så vi kommer inn på fjellet, ung som gammel, mente hun. Grunneier Idland hadde et annet syn på saken:

”Fjellet er bratt på Lifjell, og det må vi leve med. Lifjell er Lifjell (...) Da kan vi ikke lage det slakere. Jeg mener, nå er jeg blitt 65 år, og det finnes ikke trøbbel med å bevege meg i det terrenget der (...) Klarer ikke folk å bevege seg der, bør de heller kjøpe hytte i Rauland²¹, som det er mye flatere. Der kan de subbe bortover. (Olav Idland, Grunneier, 2009).

Her er det ønsker om å komme seg ut i naturen som står i fokus. Grunneier har tross sin alder ingen problemer med å bevege seg på selv om terrenget er noe ulent. Dette terrenget setter i følge kommunen en stopper for flere. *”Du kommer ikke til fjells langs en flat vei, sier de. Det er en kjensgjerning det at man må bruke energi”* (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

I det en gjør et inngrep for å lette tilgjengeligheten, vil en også ødelegge enkelte brukeres tilgjengelighet til et område. Naturopplevelser kan gå tapt. Bø kommune er klar over dette, og ser at det er forskjellige interesser når det gjelder tilrettelegge for å bedre tilgjengeligheten:

”Det er fryktlig vanskelig, og det er fryktelig ulike interesser. Du har de som er fanatiske friluftsfolk som i utgangspunktet kan tenke seg at det ikke er særlig mye som er tilrettelagt. De vil ha det slik Vår Herre har skapt det. Viss du legger tilrette i alt for stor grad, vil de finne seg andre områder som tilfredsstiller den typen friluftsliv de driver. At noen vil forsvinner er sannsynlig, men enda flere vil komme til ved tilrettelegging. Og heldigvis har vi ganske store områder i Kongeriket som kan tilfredstille det mer machoprega folket” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Brukås har en god beskrivelse for oss hvordan han opplever tilrettelegging, og hvordan dette har en sammenheng med hans opplevelse i naturen.

”Jeg vil heller gå etter en sti som er kronglete. Du har en helt annen opplevelse (...) Når jeg går opp ved Oksla og tar av opp på Nybufjellet, er jeg for meg selv i en egen verden. Om det er tåke er jeg enda mer i min egen verden” (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Dette viser at en tilrettelegging trolig vil forandre enda mer på den tilgjengeligheten og opplevelse av natur som enkelt har når de beveger seg i Oksladalen i dag. Selv om den tilretteleggingen også vil gi vil nye brukerne tilgjengelig natur, som de ikke vil oppleve om det ikke var lagt til rette for dette. Her ligger det et dilemma som trolig trengs og belyses mer

²¹ Rauland er en stor turistdestinasjon i Telemark.

enn det faktisk blir gjort. Det er mange potensielle brukere av en slikt område. Hva ønsker egentlig disse i forhold til den tilretteleggingen som er planlagt?

Hva ønsker brukerne?

Som nevnt under tidligere forskning²² har undersøkelser vist at brukerne har forskjellige preferanser om hvordan de vil ferdes i naturen. Slik er det også på det konkrete eksempelet Lifjell. ”Mye vil ha mer”, er det sagt. Gjennom arbeid med denne oppgaven har jeg kommet i samtale med flere lokale brukere av Lifjellområdet, og det er påfallende mange som ønsker tilrettelegging. Et av tiltakene som flere kunne ønsket er vei oppunder Gleksefjell²³ slik at en slipper alle bakkene. Argumentet er at det vil bli lettere å komme inn på fjellet. Så man kan jo spørre seg hva behovet er? Se noe nytt? I mange tilfeller beveger folk seg allikevel vel ikke langt vekk fra parkeringsplassen før de tar opp kaffekoppen. Et annet argument som ofte kommer inn når det gjelder preparerte løype er at det vil være mye enklere for barna, eventuelt få med seg barna innover på lengre turer. Det ville derfor vært et interessant studie og sett på hva barn egentlig ønsker, og hva som egentlig er best for dem, motorisk og opplevelsesmessig.

Selv om det blir påpekt at mange ønsker tilrettelegging av stor grad, finnes det mange som også ønsker å unnvære slike områder, mennesker som ønsker uberørt og såkalt storslått natur uten tilretteleggingsinngrep. Den ivrige fjellvandreren Brukås utalt det slik om sine ønsker for Lifjell som turområde:

”En hovedløype kan vi ha, men begynne å strekke det noe mer ut en det som er, vil jeg faktisk ikke ha. Jeg vil ikke ha løype opp på Nybufjell, for eksempel. Egentlig ikke merking der heller. Jeg ser de har hatt inn noe merking der, men det er ikke nødvendig (...)Jeg ville ikke ha inn til Øysteinatten engang, kanskje bare kjøre et stykke bortover, men der får de i praksis ikke kjørt heller, siden det er så vanskelig å komme rundt. Det platået der er vanvittig fint, og utover mot Øktern er noe som er helt for seg selv. Der kan man i påska gå for seg selv, selv om det er mange folk oppå der. Der har vi sittet alene mange ganger selv om det er mange på fjellet” (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Her kan vi lese et ønske om og ha mulighet til å ferdes utenfor stien og løypene, og kunne oppleve fjellet i ensomhet. For mange brukere er det dette som gir mening i friluftslivet. Men

²² Side. 7

²³ Glekse (1120 moh)er den mest markete toppen i nærområdet til Jønnbu, utgangspunktet for turer på sørsiden av Lifjell. Om vinter går en til toppen på omtrent en time. Fjellet ble tidligere kalt Skrubbelinuten. Se også kart s. 4

dette krever også at det finnes muligheter for dette. Et problem som oppstår ved tilrettelegging, er at de ”naturlige” veivalgene og turtraseene som en ville valgt i skogen og på fjellet ofte er de som blir tilrettelagt. De områdene som da blir igjen er områder som ikke egner seg for ferdsel på grunn av dårlig fremkommelighet, som kratt, ur og stup.

Et ønske om å tilrettelegge Oklsadalen er mest sannsynlig et ønske om mer bruk av området, og gjøre det mer populært for flere brukergrupper, men primært for kjøperne av hyttene i området (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Bø Turlag, som står for en rekke tilretteleggingstiltak i Bø kommune, mener at en slik tilrettelegging ikke ville øke tilstrømmingen av brukere nevneverdig. Årsaken til dette ligger i befolkningens turvaner. Gjennom arbeid med kommuneplanen for Bø, delte de brukerne opp i tre grupper; *ivrige turgåere*, *det brede lag* og *de inaktive*. Ivrige turgåere ble betraktet som en gruppe som kom seg på tur uansett tilrettelegging eller ikke. Det brede lag var de som foretrekker god tilrettelegging, trygge stier og parkering, og vil ha det litt lettvent når de er på tur. Siste gruppe er de som dessverre ikke er særlig aktive. Når Bø Turlag argumenterte for tilrettelegging var dette for det brede lag, gruppen som var klart størst. Det som karakteriserer det brede lag, er turer på veier i kulturlandskapet, hvor de kan lufte bikkja, ta seg en tur før middagen og nærområdet til skoler. Karakteristisk for disse områdene er at de skal være lite fysisk utfordrende, nær sentrum, Turlaget mener derfor at en tilrettelegging i Oklsadalen ikke vil treffe denne gruppen. Området er i utgangspunktet for tungt tilgjengelig for det brede lag, i følge turlaget. Så da blir det å tilrettelegge for gruppen med de ivrige turgåerne. De som allerede går der. For dem ønsker turlaget en begrenset grad av tilrettelegging. Det ble påpekt at det ikke lå noe vitenskaplig bak inndeling av gruppene, men at det er delt inn etter turlagets erfaring (Arne Hjeltne, styremedlem, Bø Turlag 2009). Turlaget ønsker også å bevare Lifjell, i hvert fall, skåne områdene uten for hovedtraseene:

Vi i turlaget ønsker også at noen områder skal være umerket (...)Det er viktig å bevare resten av Lifjell slik som Røyksbufjellet, Øystein- og Jøronatten slik at det ikke blir durt ned med motorvei. Slik at en har opplevelse av å være i naturen når en kommer ut av hovedtrassene (Arne Hjeltne, styremedlem, Bø Turlag 2009).

Hjeltne påpeker at det diskuteres innad i Bø Turlag hvorvidt det skal tilrettelegges flere turstier på Lifjell.

Grenser, og forskyving av grenser

”Poenget da er at ingen bruker området før veien slutter”

(Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Vi mennesker er late, uansett hvor spreke en er, og uansett hva en skal. Vi skal på tur, men vi stopper ikke bilen før vi er ved veis ende, og ofte vil flertallet lengre. Vi trenger vei lengre, og vi trenger bedre stier så vi lettere kan komme til fjellet. Gjennom mitt arbeid med denne oppgaven har dette komme tydeligere og tydeligere frem. Vi blir aldri fornøyd med hvor vi er i dag. Vi flytter grenser, men beveger vi oss noe lenger? Om man ser på Lifjell som område har grensen på hva som er ”fjellet”, det vil si der man begynner å gå på tur, flyttet seg gradvis oppgjennom årene.

I riktig gamle dager måtte en ta skia fatt fra bygda, eventuelt sykle når en skulle til Lifjell. Så kom det vei til Lifjell Hotell. Turen startet her, og en måtte gå det som ble kalt Svettelia, opp til Skaret og så opp til Jønnbu. Da var en på fjellet, og så kunne en gå videre innover om en ønsket det. Så ble veien bygd til Skaret, og turene startet der for en periode, før veien igjen ble påbygget helt opp til Jønnbu med parkering. I dag har det kommet veier videre ut fra parkeringen; opp til ”danskebyen”, og opp under Bøkstulnatten (Gunleiv Brukås, bruker 2008). Resultatet av dette er at en kjører til veis ende for å starte turen. I dag er det flere som ikke stopper på parkeringen, men også benytter seg av småveien ut fra parkeringen for å komme enda lengre. På bakgrunn av dette mister vi et turområde, det som tidligere ble benyttet. Eller som Brukås (2008) sa det: *”Poenget da er at ingen bruker området før veien slutter. Man kjører til veis ende, og da er ikke det friluftsområde lenger ”*. Turområdet som tidligere ble brukt mister sin verdi. Dette fordi veien passerer området, men også fordi færre ser at det faktisk er et turområde, selv om området kan inneha flere naturkvaliteter.

Her kommer det fram at grensen på hva enn regnes som fjellet eller turområdet stadig har blitt forskjøvet, ettersom området har blitt gjort mer og mer tilgjengelig. Om den veien som ble forelått under det første utkastet av planene for Lifjellområdet, en vei som skulle gå opp under Glekse, ville trolig ”fjellet” startet der. Det vil si ca 45 min gange fra hvor ”fjellet” og turen starter i dag. I forbindelse med dette har utbygger Eckbo har et glimrende poeng.

”Det er jo nevnt at om man hadde fått den veien på toppen så ville folk kjørt dit. Da måtte det være toaletter der, og da blir det plutselig noe annet lenger inn, mer på fjellet. Men det er kanskje bare for en periode, før det er en del av det nedre Lifjell. Så ønsker man seg enda lenger inn. Det er et dilemma” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Vi blir aldri fornøyd. Uansett hvor vi befinner oss i dag, vil vi lenger. Så hva er forskjellen på om veien stopper her eller der? Ofte brukte argumenter er at en ønsker å komme opp på fjellet, få oversikten. Et annet argument er barn. Både kommune og utbygger påpeker at Lifjell er utfordrende å bevege seg på, særlig med barn. *”Er du på toppen av Krinto og bakover mot Glekse med unger, orker du ikke mer. Da må du bare snu og komme deg ned igjen”* (Kari Hynne, spesialkonsulent, Bø kommune 2008). Dette er et typisk problemstilling for Lifjell. Terrenget er noe kupert, men så kan en spørre seg i igjen på hvem sine premisser en er på tur, barnas eller de voksnes. Et annet problem er at de områdene som tidligere har vært barnevennlige nå blir bygget ned.

Jeg ser på en videre tilrettelegging av den nye traseen inn Oksladalen som en del av denne forflyttingen av grenser. I den første planen var det som tidligere nevnt planer om en vei som skulle gå lengre inn på fjellet, men dette ble et ikke noe av. Allikevel er det planlagt en trasé som kan bli svært opparbeidet, og kan gi tanker om at dette kan bli en fin vei siden. Tankene mine rundt dette er da om denne tilrettelegging kan være en måte ”å ta hull på fjellet” for senere inngrep, slik at en senere kan arbeide seg innover fjellet med veier og utbygging for turister, og dermed bruke den opparbeidede stien/ veien som et argument for å forsette utviklingen av området. Bø kommune mente at dette ikke kunne bli en realitet slik som lovverket var i dag, men den ene utbyggeren svarte dette: *”Jo, alt som er gjort av inngrep, er gjort, og da er en barriere brutt. Det er politiske vedtak som skal til. Så det vil til en hver tid være det sittende politiske miljøet som vurderer det”* (Eivind Eckbo, utbygger 2009). Her påpeker faktisk utbygger at barrierer blir brutt, noe som gir muligheter for videre utnyttelse av området.

Et annet poeng som ligger i en slik forflyttelse av grenser, og forandring av naturområder, for eksempel med tilrettelegging, er at flere vil oppleve det som et forstyrrende element i turen. For mange vil ikke fjellet, eller den virkelige turen starte før man har passert denne tilrettelegging. Det blir en timens transportetappe for mange, og mest sannsynligvis for de som bruker fjellet mest. En kommunerepresentant kan se det på denne måten. *”Du kan jo si det at*

tilrettelagte stier er et aktivitetstilbud i seg selv, men de representerer også noen korridorer ut mot det uberørte. Så det ene ekskluderer ikke der andre” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Motorisert ferdsel

”Baksida med dette er at det er lett å smette seg forbi og renne oppover med ATVer, mopeder og motorsykler for motorglade ungdommer. Det er ikke akkurat forenlig med motorlyd i naturen. Det hører ikke sammen, om man ser bort fra nødvendig kjøring, som turistkjøring, som vi har her i Bø, til Hollane, og som de har i Jotunheim enkelte plasser. Det jeg mener er den kjøringa som ellers vil være den ulovlige” (Gunleiv Brukås, bruker 2008).

Gjennom mitt første intervju med Brukås kom et interessant tema opp, som jeg valgt å følge opp i resten av intervjuene. Temaet var motorisert ferdsel. Han var bekymret for en økning av motorisert ferdsel på Lifjell, og at økning av dette kan ha sammenheng med den tilrettelegging som blir gjort på fjellet, området blir tross alt også mer tilgjengelig for uønsket ferdsel sett fra et friluftslivsperspektiv. Om en ser på Lifjell slik det er i dag, er det allerede relativ stor aktivitet med kjøretøyer på fjellet vinterstid. Prepareringsmaskiner, Røde Korsmannskap på scooter, weaseltransport inn til Hollane, privat nyttekjøring, samt ulovlig snøscooterkjøring. Er det slik at tilrettelegging kan medføre en større bruk av både lovlig og ulovlig motorisert ferdsel, og er det slik at en økende grad av tilrettelegging legger til rette for motorisert ferdsel?

Svaret er trolig ja. Om en ser på den lovlige siden først: Grunneier vil trolig ha rett, om ønsket om å bruke en slik tilrettelagt trasé. Om opparbeidet og gruset trasé er den formen tilrettelegging har, vil nok denne passe godt for nyttekjøring for ATV²⁴, slik som arbeid og sanking av husdyr, og under skoggrensa kan vanlig skogsdrift være en mulighet. En slik bruk av veier og stier av grunneier vil være en selvfølge, og i tråd med lovverk for skogsbilveier. (Lovdata 2009 B). Det er derfor viktig at de som tilrettelegger gjør seg kjent med grunneiers ønsker for området, slik at grunneiers bruk ikke kommer i konflikt med friluftsbrukerne.

”Grunneier har rett til å kjøre på egen grunn i forbindelse med næring, utmarksnæring eller hva det måtte være. Så grunneier kan jo kjøre i dag. Spørsmålet er kanskje om vinteren, viss det er en del av et stisystem så bør ikke han ødelegge grunnlaget for løype ved å kjøre med traktor. Det kan jo være at han et bestemt år trenger hogst, og da må han få lov til dette. En så generell rett til motorisert ferdsel er ikke jeg for. Men det må ikke gå så langt at det går utover tradisjonell næring” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

²⁴ ATV er en forkortelse for All terrain vehicles, altså et terrengkjøretøy (Yamaha-motor 2009).

Trolig vil en tilrettelegging øke grunneiers bruk av område med motorisert ferdsel, og under samtaler med grunneier ville han forebeholde seg retten til å bruke en slik trasé med motorisert kjøretøy (Olav Idland, Grunneier, 2009) Bø Kommune så også at dette var mulig, og ga grunneier støtte i bruken av slik vei.

”Viss jeg hadde vært grunneier ville jeg forbeholdt meg retten bruken den. (...) Tenk praktisk nå, om du har sau på beite som du skal inn til, du bruker en sånn tursti til å komme deg inn. Det er det ingen som vil si noe på” (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Økt bruk av prepareringsmaskiner vinterstid vil også trolig være resultat av en økt grad av tilrettelegging, som et tegn på økte krav til løypene.

En annen form for motorisert ferdsels som trolig vil komme diskusjon på i kjølevannet av en tilrettelegging er hvorvidt bevegelseshemmede skal kunne nytte den opparbeidet veien ved hjelp av motor for å oppleve fjellet. På spørsmål om at en tilrettelagt vei skal kunne brukes av bevegelseshemmede for å komme inn på fjellet ved hjelp av motorisert ferdsel svarte den ene informanten: *”Det hadde vært hyggelig, slik at den gruppen fikk oppleve noe annet enn parkeringsplassen”*. (Eivind Eckbo, utbygger 2009) Dette er en diskusjon som også setter lys på friluftslivets demokratiseringsprosesser, og hvordan disse skal takles. Dette temaet vil jeg ikke komme nærmere inn på.

Når det gjelder ulovlig motorisert ferdsel, og en økning av dette, om så vil skje, har flere årsakssammenhenger. Det være seg hvor strengt ulovlig kjøring blir håndhevet i det aktuelle området, og hvor lovlydige og motorinteressert den aktuelle befolkningen er i det området det blir tilrettelagt for friluftsliv. Det kan påpekes at Bø kommune innehar en stor andel motorinteressert innbyggere. Gjennom flere turer på fjellet denne vinter (2009) har jeg observert flere scootere, og scooterspor uten mål og menig, i den grad det å ha det gøy ikke kan ses på som et fornuftig mål. Det har også opp gjennom årene vært flere konflikter mellom det offentlige og de som har et ønske om å ferdes med motorisert kjøretøy i utmark. Tilrettelagte og opparbeidede stier kan være et eldorado for bortgjemt ATV- og crosserkjøring, og økt scooterferdsel vintertid er også en fare. Utbygger ser også dette problemet, men peker på at det er tiltak som kan forhindre dette.

”Vi vet jo hva som skjer. Er det andre som ser at det er tilgjengelig og brøytet, kjører de der. Så da må det være bom eller et eller annet. Noen må kunne gjøre det, andre ikke. Det spørs hvordan man regulerer dette” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

En tilrettelegging skaper også en økt tilgjengelighet for motorisert ferdsel, så da er det opp til den enkelte borger om en vil følge loven eller ikke. Lett tilgjengelighet kan i alle fall skape større fristelser.

Gjennom dette Lifjellkapitelet har jeg gått gjennom min case Lifjell, og lagt frem de forskjellige meningsdimensjonene som er rundt tilrettelegging på Lifjell. Det kommer her klart frem at det er forskjellige og nyansert blikk på temaet. Det virker som alle aktørene er enige om at en sterk tilrettelagt sti vil gjøre endring for brukerne både i positiv og negativ forstand.

Er friluftstilretteleggingen på ville veier?

Så langt i denne teksten har jeg belyst tilretteleggingsproblematikken ved hjelp av min case om Lifjellområdet. I det kommende kapitlet vil jeg diskutere og utdype temaet og mine funn nærmere, opp mot de problemstillingene som jeg ønsket å besvare i dette casestudiet. Mine teoretiske perspektiver vil ligge som bakteppe for diskusjonen.

Bakgrunnen for dagens ønsker om tilretteleggingstiltak

I min første problemstilling ønsket jeg å svare på følgende: *Hva er bakgrunnen for dagens ønsker om tilretteleggingstiltak, og hvem er det som ønsker slike tiltak?* Teksten beveger seg her fra det lokale til det nasjonale perspektivet, når det gjelder brukernes ønsker. Gjennom mitt arbeid har jeg funnet ut at det er svært nyanserte, og muligens kamuflerte, hensikter som ligger bak et tilretteleggingstiltak av et slikt kaliber som på Lifjell. Planleggere og forslagsytere har kommet frem til at en må øke aktivitetstilbudet for å gjøre Lifjell til en bedre og mer attraktiv turistdestinasjon. Som en del av dette, er den planlagte spaserveien, som også skal kunne nyttes tidlig på sesongen som skiløype. Da mange synes å mene at tilrettelagt natur har mer verdi enn urørt natur i turistøyne, blir dette et ønske om å imøtekomme turistene og kunne gi dem et tilbud. På en annen side ligger det en skygge over gleden med å kunne gi. En skal ha igjen det en investerer, og gjerne enda mer. Det er helt klart at det er sterke næringsinteresser inne i dette tilretteleggingstiltaket. Vår kjære avdøde venn, Arne Næss, sier følgende:

Det er vanskelig for meg å forbigå spørsmålet om hva friluftsliv fordrer av markedsmessig kostbar tilrettelegging av natur og av utstyr. Fra turistnæringens synspunkt er det viktig med mest mulig kapitalinvestering og økonomisk utbytte. Altså mest mulig "tilretteleggelse" og minst mulig friluftsliv? Masser av grønne stokker og helst maskintråkkete skiløype i Hallingskarvets egenartede landskap! (Arne Næss 1987 "Fri natur og friluftslivet" Vi har en fremtid hvis...Miljøverndep. 1987)

Ønsket om å utvikle Lifjell til en turistdestinasjon, er også et ønske om å tjene penger. Flere av grunneierne og utbyggerne ser sin mulighet til å øke verdien på sine tomter og hytter med et økt aktivitetstilbud. Kommunen, på sin side, ser trolig også penger i en økt trafikk til Lifjellområdet. Nye arbeidsplasser og en økende strøm av turister vil medføre økende inntekt i

en allerede skakkjørt kommuneøkonomi²⁵. Kommuner med svak økonomi og sterk nedgang i lokale arbeidsplasser, vil stå svakt i forhold tilbud om økt sysselsetting og skatteinntekter (Brox 2001). Det kan da virke innlysende at en kommune som Bø ikke ønsker å stikke kjepper i hjulene for en utvikling av turistnæring, som trolig vil gi avkastning. Kommuner og utbyggerne har håndfaste og lett målbare interesser i en utbygging som også innebærer tilrettelegging, mens motstanderne, som ønsker at Lifjell skal skånes mot utbygging og tilrettelegging, står svakere. Økonomiske interesser står langt sterkere, og dermed fortrenger de mer diffuse interesser slik som opplevelse og natur (ibid).

Gjennom offentlig friluftspolitikk, hvor blant annet tilrettelegging og folkehelse står sentralt, gis utbyggere instrumenter og legitimeringsgrunner for en økt tilrettelegging av naturområder. Dette er tilretteleggingstilbud som trolig er arrangert av næringsinteressene, og er ment som et aktivitetstilbud som skal øke verdien på eiendommene til utbyggerne. Utbyggernes tanker kan med andre ord være en helt annen enn den hensikten det offentlige har. Dette kan medføre mindre gjennomarbeidede løsninger, som på kort sikt kan bli fremstilt som både fornuftige og gode. Store tilretteleggingstiltak er allikevel inngrep i naturen som vi skal ut og oppleve. Tiltak som tar lang tid og reversere, om en skulle ønske det engang i fremtiden. *”Gjort er gjort”* heter det, og en videre utvikling, og en forskyving av grensen til tiltaket er kanskje mer interessant, og reel enn en reversering. Til eksempel kan den aktuelle traseen inn til Okslagrinda bli forlenget til Hollane, et populært turmål noe kilometer lengre inne på fjellet. Dermed er det potensial for tyngre tilrettelegging enda lenger inn på fjellet.

Det kan her se ut som om næringsinteressen går foran vernet av naturen, gjerne med et argument om å gjøre fjellet mer tilgjengelig for folk flest, og i hovedsak turistene. Det vil si de som er flest i antall, men kanskje bruker fjellet minst per person. Om en spør de ”tunge brukerne” av fjellet, ønsker ikke disse store tilretteleggingstiltak, og Gunnleiv Brukås og Olav Idland er gode eksempler på dette. Det er kanskje et fåtall av brukerne som har et konservativt syn på tilrettelegging, men allikevel en viktig brukergruppe, og kanskje nettopp den gruppen som er mest aktive brukere av fjellet. Kan det være slik at den gruppen som bruker området mest, kan bli nedstemt av store grupperinger som bruker et området lite? Hvem har ”mest

²⁵ Bø Kommune er for tiden (2009) en såkalt Robek- kommune. Dette innebærer at fylkesmannen skal føre kontroll over kommunestyrets budsjettvedtak, samt foreta godkjenning av låneopptak og langsiktige leieavtaler.

rett” på et område? I dag kan det virke som det er de største grupperingene som har mest makt, og dermed kan ta seg til rette, mens den mindre grupperingen må vike. Dette til tross for at dette er de mest aktive brukerne, men i næringsammenheng er det ikke den gruppen som gir penger i kassa. Dette er et spørsmål som trolig er vanskelig å besvare, men allikevel et punkt som planleggere og offentlige instanser bør ha i bakhodet når planer vedtas. Hvem og hva veier tyngst? Så hvem taler disse brukerens sak? Kommuner, lokale turlag og Den Norske Turistforening bør være naturlige aktører for brukernes sak. Det kan allikevel virke som at kommuner og foreninger har det som hovedmålsetning å gjøre det enklere å komme på tur, og følgelig ønsker mer tilrettelegging. Selv om de er for bevaring av naturen, og ønsker å beholde noen områder ”urørt”, er det de som roper høyest når T-merkede ruter fjernes, jamfør saken i Rondane²⁶. Det kan derfor se ut til at brukere som er mot tilrettelegging har få talerør, og dermed ikke blir like godt hørt. Selv om undersøkelser viser at det er en anelig gruppe. Det holder ikke å si at noen områder skal være vernet mot inngrep, når tilrettelegging tar opp de beste og de mest tilgjengelige områdene og trasévalgene i naturen.

Et av Bø kommunes argument for tilrettelegging er helse. Det å drive friluftaktivitet er i følge kommunen bra for folkehelsen. En økt tilrettelegging er sett på som synonymt med flere som vil drive friluftsliv, og dermed bedre sin helse. Kommunen setter derfor pris på fysiske tilrettelegningstiltak som blir fremmet, og dermed et ønske om tilretteleggingstiltak.

Når det angår brukerne, er det tidligere nevnt at det er begrenset med brukerens preferanser og hva de egentlig ønsker av tilrettelegging. Allikevel kan en, gjennom statlige føringer, få inntrykk av at det for den generelle bruker er et allment gode, og at flertallet ønsker dette. Trolig er det større variasjon i ønskene om tilrettelegging, enn det en kan få inntrykk av. Fra sterkt tilrettelagt, til mindre grad av tilrettelegging, til de som helt klart ikke ønsker tilrettelegging. Dette viser også undersøkelser fra ulike fjellområder i Norge hvor en stor andel var for mindre tilrettelegging tiltak slik som bruer og klopper over bekker²⁷. Mindre naturinngrep, slik som merking av flere stier, retnings- og informasjonsskilt og passasjer med tømmer i myrer har flere tilhengere enn motstandere, mens større og mer kontroversielle inngrep, slik som gondolbaner, scooterløyper og veier, som medfører store inngrep, var

²⁶ Se s. 1 Bjartnes, J. & H. Andresen 2008

²⁷ Se tidligere forskning s. 8

flertallet motstander av (Vorkinn, upubl. 1988, 1992 i Vorkinn og Gåsdal 1993). Om en ser på det aktuelle tilretteleggingstiltaket på Lifjell, kan dette karakteriseres som et trinn mellom et mindre tilretteleggingstiltak og et stort tiltak. Antallet motstander kan antas og være noe større enn det er for mindre inngrep enn det i denne undersøkelsen. På bakgrunn av dette kan en antyde at et sted mellom 30 og 50 % vil være motstander av en slik tiltak, om ikke flere.

Bø Turlag nevner at den tilretteleggingen som er planlagt, ikke vil passe det brede lag, gruppen som i følge Bø Turlag er den største gruppen av turgjenger. Dermed vil det trolig ikke bli noe økt ferdsel i Oksladalen. Dette fordi området er for tungt tilgjengelig i utgangspunktet. Dette er en interessant tanke, men jeg tror allikevel dette ikke stemmer helt. Jeg tror en tilnærming til tilrettelegging, slik som turlaget fremviser, i stor grad er gjeldende for lokalbefolkningen. Ettersom Lifjellplanen blir realisert vil det bli en jevnlig tilstrømming av nye turister til området. Både fjellvante og mindre fjellvante folk. Jeg tror at en slik opparbeidet tursti, som springer ut fra et sentralområde, hytteområde eller liknede, vil tiltrekke folk, det vil si de potensielle turistene som vil komme til området. Vinterstid tror jeg ikke det ville skapt flere brukere, da det allerede i dag finnes gode innfartsløyper til fjellet, selv om det stedvis er bratt. Det vil selvfølgelig være mulig med flere brukere tidlig på sesongen, om traseen ble bygget for en tidligere sesongåpning på ski, på bakgrunn av at traseen ikke trenger så mye snø for å være gangbar. Det blir da et spørsmål om dette er nødvendig i forhold til antall brukere som er i området tidlig på sesongen, og antall tilsvarende muligheter i nærområdet. Jeg tenker da Reshjemheia og Liheia²⁸, hvor det allerede finnes godt opparbeidet skiløyper.

I følge Gåsdal (1995) benytter de fleste gangveiene når de går på tur i nærområdene. Myr, ur, krattskog og kupert terreng som reduserer fremkommeligheten, fører til en dempet interesse for et området, med mindre det lages god stier eller turveier. Han mener derfor at områder med et godt utbygget stinett vil ha større tiltrekning på befolkningen enn områder uten (ibid). Et spørsmål en kan stille er om befolkningen ville benyttet seg av stien uten at den hadde vært godt tilrettelagt. Det er nå en gang slik å være menneske, at en som oftest velger de letteste veiene. Er det slik at en sti kroker seg frem til et mål, mens en annen går rett frem til samme

²⁸ To nærområder til Bø. Reshjem er en langrennsarena, mens på Liheia benyttes skogsbilveier til skiløyper.

mål, velger man den rette og lette veien. Men det er ikke dermed sagt at det er det en innerst ønsker, ”det bare blir sånn”. Nansen sier det på denne måten:

Men når nu de unge ikke søker ut på viddene og bort fra alt dette almindelige livet, så er det sikkert ikke fordi de ikke har lyst eller fordi det ikke har noen tiltrekning for dem – tvert imot tror jeg; men det er snarere fordi de fleste av dem går i samme flokken som de andre, og de vet ikke hvordan de skal søke ut, eller hvor lett det i virkeligheten er å lære å greie sig på egen hånd i naturen, - de tror det er en kostbar og omstendelig historie dette. Men den som engang har forsøkt dette frie, ubundne liv uavhengig av alt og alle, han vender ikke lett tilbake til flokken (Nansen 1945: 587).

Tanken om å gjøre naturen mer tilgjengelig for folk flest, som kommunen og stortingsmelding nr. 39 nevner, har sammenheng med de demokratiske prosessene som friluftslivet har vært påvirket av. Tiltak som skal øke deltagelsen i friluftsliv, og skal gi flest muligheten til å oppleve norsk natur (St. melding nr.39 2000-2001). Alle må få mulighet og tilgang til det meste i samfunnet, også naturen. Uansett tilstand. Bischoff (2005) karakteriserer de rådende holdningene om tilrettelegging av stier i den hensikt å gjøre dem mer tilgjengelig for alle, som en sosialdemokratisering av naturen. Dette gjør krav på at nasjonal politikk må legge mer og mer til rette for å lette framkommeligheten, slik at flere kan komme ut. Slik som å ha god bilvei fram til utgangspunkt for tur, informasjonstavler, skilt og merking i terrenget, alt for å komme vel tilbake til start. Et annet tema er om funksjonshemmede skal ha rett til bruk av motorisert fremkomstmidler i utmark. Det vil være en ”uriktig” tanke å sette ned foten og si nei. Det strider mot samfunnets rettferdighetsnormer, men er det slik at en alltid skal ha tilgang, gammel som ung? Er det slik at alle samfunnsområder må være tilgjengelig for alle? Hovedtanken med å gjøre naturen mer tilgjengelig ved hjelp av tilrettelegging, bygger altså på tanken om få flere mennesker ut i naturen.

Er det virkelig slik at mindre tilrettelegging gjør det vanskeligere å komme på tur? Hva med begrepet ”tur etter evne”? Bevege seg i terreng en mestrer, for så å forskyve grensene ettersom en lærer, og begrense seg etter som en mister evner? Min far på 75 år kom med noen betraktninger på dette. *”Jeg begynner å bli gammel, og ute har jeg alltid vært. Men jeg må nå innse at jeg ikke kan komme like høyt og like langt som jeg gjorde da jeg var ung. Jeg har da ingen grunn til å kreve det heller, det er jo slik livet er”*.²⁹ En kan ikke ha tilgang på alt, men allikevel har en et aktivt liv ute i naturen. De store opplevelser bør ikke være langt borte fra

²⁹ Basert på en samtale over en kaffekopp en formiddag høsten 2008.

farbar vei. Dette å trekke garnet og ta morgenbadet i vannet, eller gå bort til kollen med god utsikt, eller ta barnebarn med en liten tur ut etter juletrær. De små tingene kan gi gode opplevelser. Kan det være slik at en bør fokusere mer på de naturopplevelsene en kan ha, istedenfor lengden og høyden på turen. Kan en ikke ha like god opplevelse av en tur selv om den ikke er så lang? Kan det ikke være slik at barna kan ha like god opplevelse av å tråkke rundt i løssnø i 1 km som 5 km meter på preparert løype. Kan det ikke gi like mye glede? Av og til kan en få inntrykk av at det er lengden på turen som teller. Kan det ikke være like så helsebringende å ha gode opplevelser i urørt og mindre tilrettelagt natur? Anne Lunde, som er stipendiat ved høgskolen i Oslo, skriver i en artikkel i Dagsavisen (2009) at i vår vestlige kultur er det fysisk aktivitet som kan måles som er høyest verdsatt. Hun undres over hvor gleden i den daglige mosjonen blir av, når tellingen tar over. Hun sier at i dagens samfunn verdsettes ikke en appelsintur med venner like høyt som en treningstur med høy puls. Vi bør gi rom for mer glede i den hverdagslige mosjonen, en glede som kan gi utslag i bedre helse. Bischoff (2005) spør hvilken helse det vises til når det sies at tilrettelegging for friluftsliv i form av turstier skal gi bedre helse og høy puls. Hun undres om den allsidige bevegelsen, de motoriske ferdighetene og den mentale helsen går i glemmeboka. Kan informasjon og hjelp til å komme ut i naturen være en like god investering som å øke den fysiske tilgjengeligheten, og kan dette være med på senke terskelen for å komme seg ut like mye? Jeg tror vanskeligheter med å komme seg ut ikke ligger i manglende tilrettelegging, men heller er et tegn i tiden vi lever i. Bjørg Idland kom med en treffende kommentar:

”Det som er skjedd er jo at folk for førti, femti år siden gikk. Da var det ikke noe farlig å gå fra Lifjell hotell og opp på fjellet. Men det går ikke i dag, i dag går det jo ikke an å gå opp Krintokleiva engang” (Bjørg Idland, grunneier, 2009).

Det er kanskje ikke akkurat farlig, men det er nok i hvert fall slitsomt. Det passer ikke inn i dagens samfunn, fordi vi i dag mer og mer søker enkle løsninger. Alt skal være enkelt, og tilpasset slik at vi som mennesker får minst motstand på vår vei. Dette medfører på sikt at vi blir bedagelige, og ønsker oss lettvinte løsninger. For ikke å si, krever lettvinte løsninger. I tillegg til ulike tilretteleggingstiltak, vil også forskyving av veier bli en slik ”lettvint løsning”. Vi vil lengre, men vi vil ikke slite for det, eller bruke særlig tid. I dagens samfunn er det ikke sjeldent en hører klaging på dårlig preparerte løyper og liknede. Folk vil ha løypene, men makter ikke brøyte dem selv. Denne bedageligheten og disse kravene er med på å ødelegge

våre norske friluftstradisjoner og nasjonens særegenhet. Vi kan vel snart ikke lengre påberope oss å være født med ski på beina. Filosofen Nina K. Monsen mener at velferdsstaten har gjort oss avhengig, vi blir alle "tiggere". Nytelser og velvære er for oss blitt selvsagte rettigheter, våre plikter er det få som snakker om. Dagens velferdsstat har skapt en kravsmentalitet blant oss (Monsen 1998). Dette er komplekst og flere fenomener spiller inn på situasjonen som vi har havnet i. En stor grad av tilrettelegging har skapt flere kravstore og mindre "terrenggående" turgåere, som bare ønsker mer og mer tilrettelegging. Større og større krav til tilgjengelighet, fremdrift og effektivitet stilles i dag på så å si alle samfunnsområder, og er nok også med på å presse dagens friluftsliv. Tidsklemma har blitt et kjent begrep. Vi har mange ting vi skal rekke i vår hverdag; jobb, barn, hus, shopping og ikke minst friluftsliv, som har hatt en økende popularitet som identitetsprosjekt de siste årene. Alt skal rekkes på døgnetts tilmålte 24 timer. Allikevel kan en spørre seg om ikke vi mennesker trenger et fristed hvor vi kan la tankene fare. Det kan virke som om trenden i dagens friluftsliv er lett tilgjengelig parkeringsplass, ski som er glidet for fart, og ferdigpreparerte løyper hvor en bare kan løfte blikket mellom stavgangene og suse av sted. "Friluftslivet" blir enkelt, raskt og effektivt. Et slikt friluftsliv blir en del av hverdagen, og ikke et avbrekk fra hverdagen. Tankene har tid til å være på arbeid eller i hverdagslivets strev. Kan det være at dagens friluftsliv får en for stor dragningskraft mot fysiske fostring og idretten? Kan dette være med på endre friluftslivet, og minske fokuset på de andre verdiene som ligger i friluftslivet slik som rekreasjon og opplevelse?

En mer "uberørt" natur krever at en som turgjenger er med, en må ta valg, en må observere, en må rette og slett leve i nuet, og en distanserer seg fra hverdagen på en helt annen måte.

Tommy Langseth (2003) beskriver dette på en utsøkt måte:

Når en er bundet til omgivelsene tvunget bare til å gå og har dermed et grunnlag for å bruke tid på det å la vær å tenke på noe spesielt og ha en indre dialog. For det andre betraktes dette avslappende fordi det oppleves som en motsetning til og fravær av det en opplever i hverdagslivet. For opplevelsen av frihet er det også to momenter som er vesentlige. Det ene er den faktiske forskjellen fra hverdagslivet, at dagen er strukturert på en annen måte enn til vanlig og at en i større grad selv bestemmer handlingsforløpet. Det andre er fraværet av muligheten til å gjøre noe annet enn det en gjør (Langseth 2003: 100).

Mindre tilrettelegging kan skape en dypere og et nærere forhold til naturen, og et annet utbytte for brukeren. Ikke bare bedre kondisjon, men også opplevelser, dypere rekreasjon som også

kan bunne ut i en bedre helsegevinst. En måte å flykte fra hverdagslivet, med fokus på seg, sine turkamerater og samspillet med naturen.

Jeg ser for meg at vi bør gå en annen vei, vi kan ikke bare bruke våre kloke hoder til å tilpasse omgivelsene og naturen til oss. Av og til kan det være en ide og snu opp ned på dette bildet. Vi må se naturen i et annet perspektiv. Naturen skal bestå, selv uten oss. Naturen har også andre ”brukere”, både flora og fauna, som vi forstyrrer ved hjelp av vår form til å tilpasse omgivelsene til vårt bruk. Vi mennesker må tilpasse oss naturen, finne tilbake til våre røtter. Det er fremhevet hypoteser om at det å være i naturen er bra for mennesket, fordi vi er genetisk disponert for det. Det er kun i en kort periode at vi som mennesker har levd adskilt fra naturen. Våre gener er dermed tilpasset naturen bedre, enn det livet vi lever i dag. Det å drive friluftsliv er på en måte som å komme hjem (Ulrich i Langseth 2003). Vi må igjen lære å bevege oss i naturen, og bruke den slik som den er. Tidligere var dette en del av oppveksten, en naturlig del av livet. I dag er det ikke lenger det for mange, naturen er ikke lenger så vanlig å oppsøke utenom påskeferien eller sommerferien. En økende grad av aktiviteter er blitt flyttet innendørs. Stadig flere av den oppvoksende generasjonen er fysisk inaktive. Det mangles derfor erfaring og kunnskap på å oppholde seg ute hos mange. Flere leirskolelærer rapporterer om barn som har problemer med å være ute en hel dag, og har underutviklet motorisk evner. Dette kan igjen føre til at en kan få en negativ holdning til friluftsliv. Motivasjonen knekkes fordi det rette og slett er for fysisk utfordrende (St.meld. nr 39 2000-2001). En grundigere opplæring i friluftsliv og bruk av naturen burde derfor være en mer sentral del i dagens pedagogiske arbeid. Den kunnskapen som barn ikke lengre kan forvente å lære hjemme, bør kunne bli lært på andre arenaer, som for eksempel skolen. Jeg tror mye handler om å snu trender. Om en ikke snur tilretteleggingstrender på alle områder i samfunnet, bør friluftslivet kanskje være en av de arenaer hvor vi som mennesker møter ”motstand” og mestringsfølelse.

Bakgrunn og ønsker for tilretteleggingstiltak tror jeg er relativt likt over hele landet. En har utbyggere, turlag, kommuner og statlige direktiver å følge, men det varierer fra sted til sted hvem som tar initiativet. I noen kommuner er det ønske fra turlaget, mens andre steder er det turistdestinasjoner som vil skape et tilbud til sine gjester. Det bør også nevnes at det flere steder er et ønske om å i større grad skåne naturen, og en tilrettlegger stier og veier for å kanalisere trafikken i områder hvor slitasje på naturen er utbredt, eller kan bli et problem.

Eksempel på dette er i Nordfjord hvor SNO blant annet har tilrettelagt stier til blant annet Skåla og Bødalsbreen (Naturservice 2009).

Kommunale prosesser

Tilrettelegging for friluftsliv berører alle brukere av et område mer eller mindre. I den grad det gjør dette, bør den også stille noen krav. Så, *Hvilke kommunale prosesser skjer før gjennomføring av et tilretteleggingstiltak?*

Tidligere forskning viser at den tilrettelegging som skjer i Norge i dag, og planlegging rundt denne er svært ustrukturert og usystematisk (Bischoff 2005). Casen gir også inntrykk at dette er gjeldende i Bø kommune. Det legges her til rette for at tilrettelegging er sak mellom dem eller den som ønsker å tilrettelegge, så fremt ikke inngrepene er for store slik som parkeringsplasser og adkomstveier for å lette tilgjengeligheten til turområder.

Tilretteleggingstiltak slik som opparbeidelse av stier krever ingen form for godkjenning av Bø kommunen så lenge det ikke er et stort inngrep. Men med tanken på at det aktuelle tiltaket på Lifjell ikke trenger reguleringsplaner om det hadde blitt godkjent av grunneier sier litt om hvor stort et slik tiltak må være før det blir snakk om en større planlegging. Størrelsen på inngrep, og vurderingen av hva som må gjøres med dette, avhenger til en hver tid av de som arbeider i kommunen og deres skjønn. Kommunen ønsker å synliggjøre de tiltakene som blir gjort på det kommunale plankartet, men dette er ment som informasjon og ikke lovgivende. Større og mer sammensatte tilrettelegging tiltak for eksempel stier med parkering og badeplasser kan vurderes om det må inn i en plansammenheng (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008).

Med få krav og lover i sammenheng med politiske mål, legges det nærmest opp til at det skal foregå tilrettelegging. Dette gir igjen utbyggere og tilretteleggingsentusiaster nærmest fritt spillerom. Her er det nærmest kun grunneier som kan sette en stopper, om det ikke finnes annet vern å ta hensyn til.

Som vi har sett har tilretteleggingstanken eksistert lenge, og vært i mer eller mindre systematiske former i 140 år, om en ser på Turistforening som den virkelige oppstarten av

tilretteleggingsbølgen. Begynner det snart og bli tid for en mer byråkratisert, og mindre løssluppen tilretteleggingspolitikk? I dag kan tiltakene spre om seg ved hjelp av velvillige grunneiere og tilretteleggingskåte friluftsentusiaster. Dette går på bekostningen av naturen, og disse som faktisk ikke er så interessert i disse tilretteleggingstiltakene. Gjennom norsk sti- og løypeplan gis det retningslinjer og veiledning i forhold til sti og løyper fjell Norge. Her kommer det frem at en ønsker og ”frede” noen enkelt områder mot alle typer inngrep, også tilrettelegging. Noe tilsvarende finnes ikke for nærområder som det store flertallet av folk benytter seg av seg av (DN 2009). Dette betyr i praksis at flere naturområder sakte, men sikkert blir ”nedbygget” av tilretteleggingstiltak. Dette skjer også på Lifjell. I dagens Norge er det stadig mindre areal som kan regnes som villmark fordi vi hele tida er med på utnytte nye arealer. Er det slik at vi ikke ønsker å bevare noen områder? Jeg tror en mer strukturert planlegging ville kunne bevare områder mot tilrettelegging, mens andre igjen vil kunne få en bra og opparbeidet tilretteleggingsfaktor. Jeg tror det er særlig viktig i områder hvor flere kommuner har interesse, slik som Lifjell. Her blir fjellet tilrettelagt og nedbygd fra alle kanter, og uberørt natur blir en mangelvare. En samordnet forvaltningsstrategi ville kanskje forhindret dette.

Gjennom en aktiv bruk av plan- og bygningsloven, og de virkemidlene som finnes i loven, har kommuner mulighet til å styre arealbruken i langt større grad enn det som er tilfellet i dag. Ved aktiv bruk av denne loven kan kommunen styrke plan- og bygningsloven sin rolle i forhold til naturverdier. Det viktigste er at kommunen klarer å få til en bærekraftig utnyttelse av sine arealer, og får en helhetlig forvaltning av kommunes areal. Dette kan gjøres ved at kommunen bruker plan- og bygningsloven til å bevare naturinteresser samt legge tilrette for et godt grunnlag til beslutninger i arealplanleggingssaker. Samtidig skal de ivareta kommunens innbyggere interesser gjennom medvirkning (DN 2008). Som nevnt vil det trolig bli endringer i plan og bygningsloven sommeren 2009. Gjennom dette ønsker en å skape et bedre vern av friluftsområder rundt by og tettsteder. Dermed kan Miljøverndepartementet bestemme om arealbruken for områder ikke skal kunne endres for en lengre periode. Dette kan sikre spesielt viktige friluftsområder mot nedbygging (Regjeringen 2009). Dette kunne vært en tanke for Lifjell, for å sikre område for fremtiden, med tanke på at Lifjell bokstavelig talt er presset fra flere kanter. Det en videre kan stille spørsmål om, er hva disse områdene, som blir satt av til friluftsliv skal innholde, urørt eller tilrettelagt natur, eller en blanding?

Hvordan lov og rett blir utført i Bø kommune kan ikke ses på som en norm i kommune-Norge før det er nærmer undersøkt, men lover og regler er som kjent gjeldende for alle kommuner. Det er opp til hver enkelt kommune å tolke og bruke disse, men som tidligere nevnt viser Bischoffs (2005) tidligere forskning at lov og rett praktiseres ulikt og usystematisk i store deler av landets kommuner. Meland (2006) påpeker også i sin artikkel i *Utmark* at friluftslivet mangler tyngde både på det nasjonale og lokale nivået innen forvaltningen. Flere etater har friluftslivet som en del av sitt virke, noe som fører til at friluftslivet blir fragmentert, og dermed ikke står så sterkt. Friluftslivet blir i følge Meland et vedheng til en rekke ulike etater. Dette medfører en åpenbar risiko for at friluftslivsarbeidet ikke står først på listen over prioriterte gjøremål, og at det er grunn til å tro at koordineringen mellom de mange aktørene er innfløkt. Dette kan vanskeliggjøre oppfølgingen av målsettinger og ansvarsforhold rundt friluftforvaltningen (ibid). Tilretteleggingen for friluftsliv kan med andre ord bli håndtert som annen håndsvare, og av personer som egentlig ikke har dette som fagområde. Dette kan medføre manglede vurderinger av tilretteleggingstiltak, som igjen kan skape dårlige løsninger for brukerne.

Hvordan kan tilretteleggingstiltak berøre brukerne av et område?

En av hovedårsakene til at jeg mener at tilretteleggingstiltak bør grundig planlegges og reguleres gjennom offentlige instanser, er fordi et tilretteleggingstiltak kan ses på som en et inngrep i naturen, og det vil berøre alle brukerne av et område. Min tredje problemstilling var som følger: *Hvordan kan tilretteleggingstiltak berøre brukerne av et område?* Med dette ønsket jeg både å se på konsekvensene for den enkelte friluftsutøveren, men også mer generelt for friluftslivet i Norge. Dette vil jeg belyse gjennom hva tilrettelegging i ytterste konsekvens kan medføre i forhold allemannsretten.

Om vi ser på Lifjellområdet kan vi i tråd med fenomenologien oppdage ulike livsverdener hos brukerne, dannet på bakgrunn av ulike prosjekter. Lifjell med utgangspunkt i Jønnebu er et begrenset område, med et utall brukere. Her finnes treningsløperne med smale ski, men også toppturentusiastene som, i mangel på gode fjell på østlandet, trekker hit. Det finnes søndagsturister og barnefamilier med kakao og appelsin i sekken. Lokalbefolkningen, hytteeierne, danske feriegjester, hyttebyggerne og ikke minst de sære friluftslivsstudentene fra

høgskolen. For ikke å snakke om Bøs scootergerde, som gjerne ville brukt området fritt, om de kunne. Her er alle samlet på et lite fjellområde, og alle ønsker å benytte seg av området til å leve ut sitt eget prosjekt. Ut fra dette springer det en rekke større og mindre konflikter. Barnefamilien koser og breier seg utover den oppkjørte traseen, gjerne med en hund på slep, og i mot kommer en svett mann i kondomdress som roper ”Unna vei!”, og veiver med stavene. De sære friluftstudentene uffer seg over nydelige oppkjørte løyper innover fjellet, som lokalbefolkningen ser ut til å storkose seg i. De samme hadde kanskje helst sett at parkeringen var opp under Gleksefjell, for å slippe bakkene i Krintokleiva. Som vi ser er det flere områder hvor det kan komme til gnisninger mellom brukerne. Hvordan dette skal løses er uvisst, men en dypere innsikt i andre mennesker, og forståelse for de ulike brukernes prosjekter, er helt klart en løsning.

En ting er hvordan Lifjellområdet faktisk viser seg frem i dag, og hvordan det utnyttes og brukes. Ved å gjøre inngrep ved å lage og endre løypetraseer, ønsker vi å overvinne fjellets faktisitet ved hjelp av vitenskapen. En tilrettelegger naturen på menneskets premisser, mennesket blir ikke tilpasset naturen, ved for eksempel lære å beherske den slik som den egentlig fremstår. Ved at vi endrer faktisiteten vil vi åpne for å fremelske noen prosjekter, mens vi legger hindringer i veiene for andre. Nye løypetraseer vil derfor kunne skape enda større konflikter enn det som finns i dag. Enkelte brukere vil få forringet sin opplevelse av turen, mens andre igjen vil få helt nye, positive opplevelser og nye tilgjengelige områder. Om det er slik at en som utøver friluftsliv har et ønske om å oppleve urørt natur, vil en starte med å ha fokus på dette, når en til stadighet møter elementer som ikke hører hjemme i den urørte naturen. Dette være seg varding, vintermerking, hytter, veier eller preparerte løyper. Fokuset vil etter hvert flyttes fra opplevelsen av urørt natur til disse elementene (Østerberg 1990). Et eksempel er om en går på ski i urørt snø og en må lage sporet selv, vil en oppleve det å fokusere på naturen og måtte ta valg. Om en inne på fjellet støtter på en preparert løype, vil løypen bli et forstyrrende element og i ytterste konsekvens ta fokuset bort fra naturen, og fokuset konsentreres om løypen og irritasjonen rundt disse. ”Hvor går den? Her er det jammen bare å stake på”. Enkelte turgjengere som er innstilt på å oppleve urørt natur kan gremmes. Løypen har blitt et forstyrrende element i deres tur. Til motsetning kan også dette skje med utøvere som benytter seg av de oppkjørte løypene eller annen tilrettelegging. Tilrettelegging som uteblir, upreparerte løyper, eller løyper som er ”ødelagt” av pulker og

hunder, kan oppleves som en irritasjon. Det vil si prosjektet til den enkelte blir forstyrret. I tråd med Merleau-Ponty sine tanker vil naturen og dens naturlige utforming formidle hvilke sanser vi skal ta i bruk. Vi går, vi lukter, vi ser, vi lytter, vi føler underlaget, solen og vinden. En tilrettelegging i naturen vil på samme måte formidle gjennom sin iscenesettelse av hvilke sanser vi skal ta i bruk. Tilretteleggingens faktisitet vil dermed få betydning for vår opplevelse av tilretteleggingen. Dette betyr i praksis at tilretteleggingen blir styrende for hvordan vi opplever naturen. Om det er snakk om en sti, vil for eksempel bredde, fastheten og stigningsforholdene påvirke opplevelsen vi har ved å bevege oss i det aktuelle området. Dette gir antydninger til at tilrettelagt og urørt natur vil oppleves forskjellig (Bischoff 2005, 2005 A), hvor muliges tilretteleggig vil gjøre at deler av den opprinnelig naturopplevelsen blir ”mistet” for den som beveger seg i et område som er tilrettlagt.

Utgangspunktet fra parkeringen på Lifjell og inn mot snaufjellet er snevert. I dag, sommerstid, går mesteparten av trafikken opp Krintokleiva og noe under Krintofjellet, i den planlagte traseen. Vinterstid er det Krintokleiva som er hovedfartsåren inn til fjellet, mens deler av den planlagte traseen i dag er relativt lite brukt og heller ikke kjørt opp. Andre veier inn på fjellet er relativt utenkelig på grunn av uframkommelighet. Dette fremmer bruk både for dem som ønsker preparerte løyper, og dem som ønsker upreparerte. Den nye traseen vil ta bort denne muligheten, og en må benytte seg av de preparerte løypene. Valgene ligger ikke der lenger.

Om en legger den tidligere nevnte forskning til Teigeland og Vorkinn (1987) fra Aurlandsdalen til grunn³⁰, kan en se to effekter som tilretteleggingstiltak kan ha å si for brukerne av et naturområde. Dette er endret opplevelsesverdi og økt fysisk tilgjengelighet. Om en begynner med endret opplevelsesverdi stemmer dette godt overens med flere av intervjuobjektene. For mange vil en tilrettelegging forstyrre den naturopplevelsen som området gav før tilretteleggingen skjedde.” *Om man vil gå på en smal sti alene, og nå får de for eksempel plutselig en tre meter bred gruset vei. Det kan være en annen opplevelse å gå der, enn en helst ville hatt*”(Eivind Eckbo, utbygger 2009). En har et prosjekt om å oppleve natur slik den fremstår uten menneskehånd. Dette kan resultere i endret bruk eller at en begynner å benytte seg av et annet område. For mange vil ikke turen begynne før en har passert tilretteleggingstiltaket, og jo større tilretteleggingen er, jo mer forstyrrende er det for

³⁰ Se tidligere forskning s. 9

den enkelt. Der det for noen brukere har blitt en økt fysisk tilgjengelighet, har andre igjen mistet sin tilgjengelighet til urørt natur, samt de opplevelsene dette kan gi. Men en skal på ingen måte ta bort argumentene med at tilrettelegging vil skape en økt fysisk tilgjengelighet, som i følge stortingsmelding nr. 39 kan skape en økt bruk.

En økt tilrettelegging kan skape en større splid mellom de forskjellige brukenes prosjekter, og flere interesser vil bli samlet i samme områder, og uten vanlig høflighet vil konflikter kunne oppstå mellom brukerne.

I følge Østerberg (1990) sin teori om det sosiomaterielle handlingsfeltet legger den enkle tilretteleggingen som allerede er på fjellet i dag, føringer for hvordan vil skal bevege oss i fjell, ubevisste føringer. ”Følg disse merkene, de viser vei til det du skal oppleve.” Et enda større inngrep i form av tilrettelegging vil gi enda klarere instruksjoner til hva brukeren skal gjøre i området. Vi må bruke allerede oppgatte prosjekter og handle ubevisst i forhold til naturen slik som planleggerne har ønsket det. På motsatt side har en et stiløst landskap som en må skape sine egen prosjekt og erfaringer. Dette fører til en helt annen måte å oppleve og sanse naturen. En tur på og uten sti gir to vidt forskjellige opplevelser. Dette kan være opplevelser en snyter turisten for ved å sterkt tilrettelegge områder som i utgangspunktet er mindre berørte. Her kommer tanken om å bevare enkelte områder med utgangspunkt i Jønnbu for tilrettelegging. Slik kan en selv velge sine prosjekter, enten en følger den merkede og grusede sti, eller den kronglet sti.

Indirekte kan tilrettelegging skape en fare for brukerne. Som tidligere nevnt kan tilrettelagte stier og løyper være svært styrende for brukerne. En følger løypen, og vurderingene blir ikke alltid like gode. ”Går løypen inn i et skredområde, eller er det trygt å ferdes her?” Sjansen for at stiene fører enn inn i et ”farlig” område er vel liten, og ofte er det kunnskapsfulle og erfaringsrike personer som lager traseene. Det som derimot kan være mer problematisk er den trygghetsfølelsen som en tilrettelagt sti eller løype kan medføre, men er det egentlig så trygt? Gjennom egen ferdselen på fjellet har jeg møtt flere personer uten det som kan kalles nødvendig fjellutstyr og fjellbekledning. På fjellet skifter været fort, spor føykes igjen, tåka kommer sigende og ankler brekkes. Hva gjør en da? Løypen hjelper ikke da, om en ikke er

heldig og treffer på andre personer i samme ærend. Løypen bringer også en raskere frem i terrenget, og dermed ofte lengre bort fra hjelp og sivilisasjon.

Som det har kommet frem tidligere i teksten kan en tilrettelegging legge til rette for en økt motorisert ferdsel. Vinterstid vil det medføre enda flere prepareringsmaskiner. Sommerstid kan en økt trafikk av både lovlig og ulovlig trafikk bli en realitet. Tur i skog og mark er ofte et ønske om ro og fred, og motorisert ferdsel er ikke forenlig med dette. Landskap preget av motorisert ferdsel kan også forringe opplevelsen for brukerne.

De forannevnte fenomenene er de som kan møte en bruker som er på tur i områder hvor det finnes tilrettelagte turstier og skiløyper. Jeg vil videre se på om de det finnes noen mer omfattende og dyptgripende konsekvenser ved tilrettelegging. En tilrettelegging skjer med den hensikt å fremme friluftslivet, men kan det også være at en slik tilrettelegging kan svekke allemannsretten og i ytterste konsekvensen den frie ferdsel? Bautasteinen i det norske friluftslivet. Eller som politisk redaktør i varden Arne Tovik sa: *”Hvis turistnæringen blir løypeansvarlig, kan et fellesgode bli takstameterturisme”* (Varden 2008A).

Allemannsretten er et gode for landets befolkning, og legger til rette for et aktivt friluftsliv. Friluftslivet i Norge står i en særstilling i forhold til mange andre land i verden.³¹ I Norge kan vi ferdes fritt og gratis der vi ønsker i utmark. Allemannsretten baserer seg på retten til fri ferdsel, en ferdsel som skal foregå uten sjenanse for andre. Den fri ferdselsretten ble sikret gjennom Lov om friluftslivet som ble vedtatt i 1957 (DN 2008D).

Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmennhetens rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes (Lovdata 2008A).

Loven ønsker å avklare forholdet mellom friluftsbruk og grunneiers disposisjonsrett over egen grunn, en ønsker å ta hensyn til begge sider. Dette medfører derfor ikke bare retter til friluftsbrukerne, men også plikter. Loven gir føringer som skal regulere bruken slik at ingen

³¹ Allikevel er vi ikke helt unike, Sverige, Finland og delvis USA har et aktivitetsmønster som likner vårt (Odden 2008).

parter blir skadelidende (DN 2008D). Allemannsretten står sterkt i Norge, men allikevel er det viktig at vi verner om den, og ser farer som kan true den frie ferdselen. Det finnes i dag flere trusler mot allemannsretten, som kan gjøre at vi i fremtiden kan få en innskrenket ferdselsrett. Det er ofte økonomiske spørsmål innblandet i disse truslene, utbygging av friluftsområder er et eksempel. Noe som fører til en privatisering av områder, områder som tidligere var utmark blir innmark. Ferdselsretten blir dermed innskrenket. Tilrettelegging kan også tillegges et økonomisk tilsnitt, og kan dermed også bli en trussel mot den frie ferdsel.

Dagens tilrettelegging er ofte basert på frivillig arbeid og dugnad. Den lokal turgruppa møtes, kvister, merker og tar en kaffekopp. Idrettslaget får dekket bensin til scooteren og preparerer flotte løyper, mens andre igjen har lokale sponsorer som støtter opp om det lokale friluftslivet. Med det ønske om å gi befolkning gode opplevelser i skog og mark. Enten ved hjelp apostlenes hester, eller ved hjelp av ski på beina, men med tilrettelegging hører det også med utgifter som må dekkes opp. Om en ser på Lifjell blir det meste av sommerløypenett holdt åpent ved hjelp av dugnad. Vinterstid preparer Lifjell løypelag skiløypene på dugnad. Allikevel er det driftsutgifter som gir et budsjett på 120 000 kroner (Bøitelemark 2008A). Dette er penger de får inn ved hjelp av velvillige hytteeiere, støttemedlemmer, næringsinteresser og kommunen. I dag går også deler av parkeringsavgiften til løypelaget (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008). I tilknytning til den nye planen for Lifjellområdet er det nedkrevet at hver hytte skal betal 1000 kroner per år inn i løypekjøringssystemet (Eivind Eckbo, utbygger 2009). Dette betyr i praksis at om en skal gå på ski eller til fots på Lifjell må en betal minst betale 40 kroner i parkeringsavgift før en begynner å bevege seg. Så fremt en ikke går fra et annet sted enn parkeringsplassen. Dette betyr egentlig at det ikke er helt fritt frem for å bevege seg på Lifjell. Flere av brukerne ser ikke dette som noe problem, og synes et spleiselag mellom de forskjellige brukerne er akseptabelt. Men en tvang til spleising ønsker en ikke, da dette kan skyve folk bort fra området (Gunnleiv Brukås, bruker 2008). Dette med betaling er fullt lovlig, innen for rimelighetens grense. I friluftsløven står det følgende:

§ 14. (Avgift for adgang til friluftsområde)

Ferdselsrett etter denne lov er ikke til hinder for at eier eller bruker etter løyve av kommunen kan kreve en rimelig avgift for adgangen til badestrand, teltplass eller annet opparbeidet friluftsområde, men avgiften må ikke stå i misforhold til de tiltak eier eller bruker har gjort på området til fordel for friluftsfolket. Det kan settes vilkår for slikt løyve (Lovdata 2009A).

På en annen side har utbygger Eckbo (2009) et ønske om en profesjonalisering av løypekjøringen, dette for å gi noen ansvaret og heve kvaliteten på produktet. Han ser på kommunen som en aktuell aktør til dette arbeidet.

Gjennom en kommersialisering av destinasjoner hvor friluftstilbudet og tilretteleggingsgraden skal være stor, kreves det mye arbeid og mange kroner inn for å realisere. I dag er det flere destinasjoner som reklamerer med et tilrettelagt friluftstilbud, og en klassiker er de preparerte skiløypene. Mil på mil med traseer som blir kjørt opp daglig. Dette kan i verste fall få utslag i ”bompenger” for bruk av turområder. ”Betal femti kroner, eller gå utenfor løypene” Dette betyr at grunneier kan *prøve* å båndlegge et område hvor det går turløype, og stenge for fri ferdsel. Dette er et gryende problem som trolig vil få større plass i framtiden, om ikke noe gjøres i dag. Dette strider trolig mot friluftsløva, og vil dermed være ulovlig. I friluftsløven står det følgende:

§ 2. (Ferdsl i utmark.)

I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet. Det samme gjelder ferdsel med ride- eller kløvhest, kjelke, tråsykkel eller liknende på veg eller sti i utmark og over alt i utmark på fjellet, såfremt ikke kommunen med samtykke av eieren eller brukeren har forbudt slik ferdsel på nærmere angitte strekninger. Kommunens vedtak må stadfestes av fylkesmannen (Lovdata 2009 A).

Det vil si at friluftsløven gir deg rett til fri ferdsel gjennom hele året, også på stier og veier. Snik innføringer av avgifter, og et økende press fra grunneier av turområder kan i verste fall endre på dette, og som kan føre til endring i allemannsretten. Er det slik at en tur eller skiløype kan ses på som et anlegg, hvor det da kan være lovlig å ta seg betalt for bruken? Dette er et spørsmål som kan falle til fordel for de som ønsker penger for bruken av skiløype. Når det gjelder snakk om ”bompenger” på løypebruk, mener Bø kommune at det fremstår som en juridisk gråson. De ser ikke bort fra at en tolking av friluftsløven dit hen at organisert aktivitet, slik som løypekjøring, vil kunne danne grunnlaget for en avgift. I dag sier fylkesmannen klart nei fordi dette er en klar trussel mot den allmenne ferdsel (Oddmund Gåskjenn, spesialrådgiver, Bø kommune 2008). Dette kommer også klart frem i et rundskriv fra miljøverndepartementet hvor det gjøres klart: *”Avgiftsordninger for bruk av skiløyper er i strid med friluftsløven”* (Regjeringen 2009 A).

Problemet om det en gang blir betaling, er på de plassene hvor en ikke har tilgang på annet en oppkjørte løyper. Slik betaler en for bruken av et tilrettelagt område. Det vanlige argumentet er at en bare kan la være å gå i de oppkjørte løypene. Problemet er at det ofte er de lett tilgjengelige områdene og de flotte naturområdene som er preget av tilrettelegging med oppkjørte løyper og turtraseer. Dette gjør at den frie ferdsel ikke lenger gjelder i disse områdene, siden en da må betale for å være der.

Er det slik at den tilrettelegging som skjer i dag, om ti år kan utnyttes til kommersielt bruk med inntjeningspotensial? Det at vi i dag gir adgang til opparbeidelse og tilrettelegging av tur- og skiløyper kan med tiden bli en utnyttelse av allemannsretten hvor enkelte ser sitt snitt til å ta betaling, eventuelt prøve å endre lovgivningen. En utnytter den godviljen det ser ut til å være i tilretteleggingsinstansene, og begynner siden å ta betalt for dette. I dag begynner flere og flere å legge press på brukerne ved å si at en kutter ut oppkjøring om det ikke fremkommer betaling. Brox (2001) sier at det ikke er vanskelig å forstå at forsøk på å kommersialisere den allmenne bruk av utmark vil kunne utløse prosesser som ville kunne undergrave allemannsretten. Folk som tjener penger på bruk av annen mann grunn vil automatisk utløse krav om utbytte fra grunneier. Lifjell er ikke noe unntak:

”Siden det er så mange som har sin næring der på vinteren med overnatting og aktivitet, ønsker grunneierne å bruke sine arealer som næringsgrunnlag for seg selv. Da ønsker grunneier en godtgjørelse for dette arealet. Med turlaget har vi diskutert om turlaget skal betale grunneieren for å bruke området, kjøre opp løyper. De har medlemmer som er næringsbedrifter som betaler inn for å få kjørt opp løyper. Det er så mye kommersielt rundt deler av aktiviteten at jeg ikke har noen problemer med å argumentere for hvorfor grunneierne skal ha sin del av næringsvirksomheten” (Eivind Eckbo, utbygger 2009).

Brox viser videre til et forslag som kom opp om billettsalg til turløyper, hvor det hadde kommet flere positive reaksjoner på forslaget. Mange mente at det var rett og rimelig at de som kjørte opp og arbeidet med løypene skulle mulighet til å få noe igjen for arbeidet. Det som da ville vært et videre problem, i følge Brox, er kravet om begrensning av gratis skigåing i utmark (Brox 2001). Han sammenligner dette med campingplasseriernes aksjoner mot ”vill camping”. I dag møter en en rekke skilter med ”Camping forbudt” langs veien. De som driver camping ønsker ikke at penger skal gå tapt (ibid). Dette er da nettopp et godt argument for at vi må vokte oss vel for å fremprovosere en betalingskultur i bruk av utmarksområder. Selv om betaling av gode skiløyper kan være positivt for enkelte, kan det også fremme en ukultur ved å ønske dem som ikke betale.

Brox (ibid) setter spørsmål om bomveier til turområder, og om dette kan være en måte å ta urettmessige avgifter fra turfolket. Han statuerer dette ved med to eksempler fra henholdsvis Norefjell og Romerikesåsene, hvor han setter spørsmål om dette er lov eller ei. Han konkluderer med at grunneiere kanskje selger en transporttjeneste, og ikke adgangen til å bruke naturen som de eier. Han er derimot skeptisk til om det foregår en overprising av disse veitjenestene som kan være lovstridige, og om det kan bli en seleksjon av de som bruker naturområdene på grunn av bompengene. Noen betaler gladlig på bakgrunn av en bekymringsløs økonomi, mens familier som fortsatt ønsker å søke rekreasjon under ”knapphetens lov ” i praksis blir utestengt. Noe som er i strid med allemannsretten, og norske tradisjoner (ibid). Det samme prinsippet om seleksjon vil også være gjeldende for områder den som tilrettelegger ønsker å ta seg betalt for innenfor rimelighetens grenser, i følge § 14.

Vi må se at det i dag koster å opparbeide løyper og turveier, men i fremtiden vil det trolig ikke lenger være nok å basere økonomien til slikt arbeid på dugnad og frivillig betaling for brukerne. Det bør derfor ses på løsninger som kan forhindre at allemannsretten ikke svekkes ved at det blir satt betalingsseter på turløyper og turområder. I så fall bør turområder differensieres, slik at en har valgmuligheter mellom tilrettelagte løyper og ikke. En differensiering som gir alle brukerne gode naturkvaliteter, og ikke et valg om å gå en meter utenfor det oppkjørte skisporet. Om det ikke skjer en god differensiering bør tilrettelegging skje fra med betaling fra offentlig hold, eller basert på frivillige betalingsordninger så langt det lar seg gjøre. Slik at brukere som får en uønsket tilrettelegging ikke blir påkrevd en avgift for bruk av området.

En annen problemstilling som kom frem under intervjuene med Bø Turlag og grunneier Olav Idland, var noe annet de mente var en stor trussel mot allemannsretten. Dette var turister og andre brukere som gjerne ”tar seg til rette” på annen manns grunn, og ferdes i naturen på uten tanke på sporløs ferdsel eller grunneiere.

”Jeg har også tenkt den tanken at allemannsretten trues av oss selv fordi vi får mindre kompetanse i å være ute. (...) Man ikke har kultur for å lukke grunder, og innrette seg ute, ikke tråkke ned plantefelt og så videre. Dette ser jeg kanskje som den største trusselen” (Arne Hjeltne, styremedlem, Bø Turlag 2009).

”Folk må få lov til å bevege seg i naturen, det har jeg ingenting i mot. Det eneste syntes er trasig, er de som hiver fra seg søppel, ikke tar med seg tomflasker og slikt. At andre må plukke det opp. Om en hiver fra seg, er det en voldsom forsøpling. Man må ta hensyn til det som står i friluftsløva, at man skal oppholde seg bortenfor hytter og sånne plasser. At ikke folk slår seg til på trappa, og nesten ikke vil flytte seg når hytteeier kommer” (Olav Idland, Grunneier, 2009).

En tilrettelegging som førere til økt brukt, vil da naturlig medføre økt belastning på naturen og grunneier. Det er her opp til oss som brukere hvorvidt vi ønsker å beskytte den allemannsretten vi har. Arne Hjeltne (2009) mener at mange har mistet eller innehar ikke den kompetansen til å ferdes ute, og handler ”uriktig” i naturen på grunn av sin viten, eller reduserte holdning til natur og grunneier. Dette kan medføre at grunneier vil skjerpe krava, og minske toleranse for allemannsretten, og i verste fall jobbe for å innskrenke den allemannsretten vi har i dag. Ottar Brox mener at det er et reelt forfall i det han kaller utmarksetikk, det vil si at en oppfører etter seg de uskrevene reglene som gjelder når man ferdes ute. Dette er et sterkt argument for at allemannsretten kan skrenkes inn. Han hevder videre da at grunneier legitimt kan stenge folk ute fra eiendommen sin av hensyn til naturen, og til og med få støtte hos miljøvergisasjoner og myndighetene. Han mener at om vi skal opprettholde vår allemannsrett, er det viktig at de tilkommende generasjoner får god opplæring i utmarksetikk og de ansvarsnormene dette innebærer (Brox 2001).

Hvordan tilrettelegging berører brukerne, er individuelt, og avhengig av størrelsen på tiltaket som blir gjort. Trolig vil konsekvensen av tilrettelegging andre steder i landet inneha deler av scenarioet fra Lifjell. Hvordan tiltakene kan berøre brukerne på Lifjell kan tas med i planlegging ved andre tilretteleggingstiltak for å få et perspektiv på konsekvensene et tiltak kan ha.

Finnes det alternativer til den fysiske tilretteleggingen?

Hverdagen vår er preget av tilrettelegging og organisering, ofte i fra annet hold en fra oss selv. Dette er en av fordelene, og kanskje ulempene, ved bo i et velstandsland slik som Norge faktisk er. Vi som befolkning blir mer og mer blaserte i forhold til hva vi har, og hva vi faktisk krever. I dag krever vi at skiløypa er preparert etter siste snøfall, klager viss kafeen mangler varm kakao osv. Vi har det godt, men vi vil gjerne ha det bedre og gjerne ha alt levert på sølvfat. Dette begynner også å gjelde vårt friluftsliv. Livet som skulle forme oss og gjøre oss

unike, ifølge Nansen: ”Se, i ødemarken, i skogsensomheten, med syn av de store vidder og fjernt fra den forvirrede larm, der det personlighet formes” (Nansen 1945:587). Vi krever fysisk tilrettelegging som skal gjøre det ”enklere” å drive friluftsliv. Dette medføre mindre motstand, og endrede opplevelser for friluftutøveren. Det finnes alternativer som kan oppveie for fysisk tilrettelegging, men de krever litt mer innsats fra deltageren, og en får ikke alt servert på sølvfat. Gjennom min fjerdeproblemstilling ønsket jeg og sette lyset på dette: *Hvilke alternativer finnes til fysisk tilrettelegging?* Jeg har tatt med et knippe alternativer som jeg mener er gode alternativer til fysisk tilrettelegging. Kanskje er også dette en bedre måte og investere penger på, enn for eksempel dreneringsrør og grus til stier. Dette kan ikke ses på som ferdig utarbeidede forslag, men som innspill i debatten om tilrettelegging.

Kart og kompass bør alltid være en følgesvenn på tur. I dag finnes det landsdekkende kart gjennom kartserien M711, og i velbrukte områder finnes ofte egne orienteringskart eller turkart, ofte myntet på friluftsutøvere. Dette er tiltak som ikke setter varige mén ute i naturen, slik som merking og skilting. Informasjonstavler og kart som står ute i skog og mark, kan byttes ut med bøker og brosjyre som brukeren kan benytte seg av i forkant, under og etter turen. Informasjon om området, friluftslivsmuligheter, ferdselsregler, hensyn til naturen kan være aktuelle tekster. Dette kan også inspirere og oppfordre til bruk av naturen (DN 2008 C). Dette krever dog at brukerne tar et initiativ til å lære å bruke kart og kompass, og den litteraturen som foreligger. Det kan være et fint tilsnitt til turen.

Opplæring kan redusere behovet for fysisk tilrettelegging og begrense omfattende tilretteleggingstiltak. Kunnskap og ferdigheter til å ta seg fram bør være hovedfokus hos dem som jobber med undervisning i friluftsliv. Det finnes i dag mye godt undervisningsmaterieell gjennom Norges Orienteringsforbund, Statens kartverk og FRIFO³². Flere lag og foreninger er gode til å tilby kurs og opplegg som fremmer friluftslivet. Skoleverket har også sitt ansvar for å viderebringe de friluftstradisjonene som vi har her til lands. Opplæring i friluftsliv, og bruk av kart og kompass er og har vært i læreplanene lenge (Skolenettet 2009). Det har gjennom offentlig regi også vært satset på naturinformasjon og naturveiledning gjennom opparbeidelse av naturinformasjonssenter og nasjonalparksenter. En overordnet visjon for

³² Friluftslivets fellesorganisasjon.

nasjonalparksentrene er å formidle om natur, kultur og friluftsliv, som igjen skal fremme miljøvennlige holdninger og naturvennlig friluftsliv. Målgruppen er lokalbefolkningen og turister, og på et lokalt plan er skolen en viktig arena (St. meld. nr 39). Den opplæring og lek som skjer i naturen som skjer fra barnsben av er nok det viktigste grunnlaget for å få et naturlig og trygt forhold til naturen. Her er det foresatte, og alle som har med barns oppvekst å gjøre, som har en viktig oppgave. Dette blir også viktigere og viktigere jo mer samfunnet distanserer seg fra naturen i hverdagslivet. Om det er slik at en føler seg uttrygg på egne ferdigheter når det gjelder å ferdes i skog og mark, finnes det en rekke tilbud om organiserte turer; lokale turlag og turistforening har en rekke tilbud. Her kan man treffe likesinnede, lære, og føle seg trygg i naturen (DN 2008C).

DN (2008 C) ønsker også et bedre transporttilbud til de områdene som allerede er tilrettelagt for friluftsliv, slik at disse er tilgjengelig for flere. Samtidig som det vil bidra til tilrettelegging av færre parkeringsplasser, og mindre behov for flere områder som bør tilrettelegges (ibid).

Vinterstid, når snøen ligger, finnes det alternativer til fem meter brede skiløyper, et alternativ er scooterspor; et enkelt spor som snor seg innover fjellet. Alternativt kan en ta i bruk tråkkelagene, hvor personer har ansvaret for å gå opp søndagsløypa. Dette er ikke et nytt fenomen, men derimot faktisk starten på den tilrettelegging av skiløyper vi ser i dag. På trettitallet da Skogvesenet hadde ansvaret for prepareringen i Oslomarka, var det snøskuffe og beintråkk som gjaldt. Skiløypene ble laget for hånd, eller rettere sagt fot (Friluftsetaten Oslo 2009). Kanskje dette kunne vært et alternativ og ta opp igjen? Her kommer brukeren i større grad ”nærmere” naturen enn ved store maskinpreparerte løyper, og dette krever at en er rustet for fjellet med gode ski og gamasjer, Konsekvensen er selvfølgelig noe mer fysisk arbeid for de som har ansvaret for løypene den dagen, i motsetning til om de skulle satt seg inn i en prepareringsmaskin og kjørt i vei.

Sommerstid kunne et eksempel være å vedlikeholde turstiene, ved enkel rydding, uten merker og andre tyngre inngrep, slik som grusing. Rett og slett beholde eller skape dem som ”naturlig” stier i terrenget. Det gjelder også å planlegge de nye turstiene slik at de går i ett med landskapet, og fører frem der det er mest hensiktsmessig, for eksempel i forhold til myrer og kratt. På den måte blir tilretteleggingstiltak tilnærmet unødvendig.

Jeg kan heller ikke komme utenom utstyr. Det å gå til anskaffelse av et friluftsutstyr som kan utnyttes i et bredt spekter av naturtyper, kan være en fordel. Dagens friluftslivsutstyr går i en retning av mer og mer spesialisering. Om en eksempelvis ser på ski, finnes det et utall typer ski som skal imøtekomme de forskjellige typene snøforhold en møter på sin vei. I dag blir det solgt flere og flere typer ski som overhode ikke egner seg for å bevege seg utenfor de preparerte løypene. På skomarkedet er det likedan: Enkelt sko tåler knapt nok vannsprut. Ved å investere i et mer allsidig utstyr, vil man stå sterkere rustet til å møte de forskjellige utfordringene som naturen har å by på. Dette betyr også penger spart, og en motpol mot utstyrhysteriet som begynner å bre seg i friluftslivet. *”Et rikt liv med enkle midler”*, som Arne Næss har utalt. På denne måten gjør en seg også mindre avhengig av maskiner og personer for å ferdes i naturen. En trenger ikke alltid drenerte eller tømmerstokkbelagte myrer, en har jo gode sko!

Slik som jeg hentyder her, finnes det en rekke alternativer til fysisk tilrettelegging. Men hvorfor er det et poeng at disse bør tas i bruk enda sterkere enn det gjøres i dag? Som tidligere nevnt gir tilrettelegging åpne og mer skjulte premisser for hvordan en tur skal utarte seg. For eksempel parker bilen på den anbefalte parkeringen, les skiltet ved starten av stien, gå med anbefalte steg i den tilrettlagte trappen, ta en rast på benken på toppen av bakken, benken som er justert med utsikt over bygda, følg raskt den oppmerkede stien på to tømmerstokker rett over myra, og opp til toppen av fjellet, hvor du kan skrive navnet ditt i boka. Så er det retrett. De alternativene som jeg har foreslått viser at det er mulig og ferdes utenfor de oppmerkede turstiene og maskinpreparerte løypene. Det krever bare litt mer av brukerne. Allikevel mener jeg at ”gevinsten” kan være vel så stor, og en kan oppleve nye sider ved friluftslivet. En kan være den første som brøyter spor innover i marka, mens haren spretter til siden. En kan studere rypesporene og undres over hvorfor den har to forskjellige typer ekskrementer. Turen langs stien i skogen kan oppleves som en lang oppdagelsesferd, hvor det kan late til at ingen har vært før deg. Det bør være du som setter føringen for opplevelsen, og ikke den oppmerkede stien som gir deg føringer og hentydninger om hva du skal oppleve. Slik Østerberg påpeker i teorien om det sosiomaterielle feltet. Umerkede stier og løyper vil gi føringer, men dog ikke så sterke føringer som en rødmerket gruset tursti eller en preparert skiløype.

Som tidligere nevnt vil en snøvidde uten skiløyper eller en skog uten opparbeidede turstier gi brukeren flere valgmuligheter, eller det vil si en må ta bevisste valg. En må velge hvor en skal gå selv, isteden for å følge strømmen. Østeberg (1990) sier handlingssituasjoner ikke er folketomme omgivelser uberørte av menneskehånd, slik som en skiløype. Unntakene er slik som snøkledd fjellvidder uten skispor, som kaller på mange av oss nettopp som en motsetning til det vanlige. Min egen tanker går da akkurat til disse brukerne som ønsker og skape sin egen handlingssituasjon, være de første som setter sporet. Være de som oppdager og opplever. For meg er dette hva friluftsliv og de store naturopplevelser handler om, opplevelser som bør vernes om. De forskjellige dimensjonene av skiløypene og hva de egentlig gjør med brukeren, må forvaltningen ta med seg i sitt arbeid.

Alternativer til fysisk tilrettelegging er med på øke kompetansen til brukeren, og vil trolig gi brukerne mindre barrierer for å bryte ut av stien. Brukerens faktisitet begrenser ikke lenger brukerens bruk av naturen. Dette vil trolig gi en dypere og bedre forståelse for naturen, en beveger seg i naturen og ikke på en "arena" i naturen, som satt på spissen distanserer seg fra naturen. Bygget i en engstelse for våte kvister og ulendte lyngtuer. En kan leve det frie liv på sine egne, og naturens premisser.

Det vil være for enkelt for meg å fremme disse forslagene og si at dette er "løsningen" på tilretteleggingsproblematikken som jeg har bemerket i denne teksten. Både fysikk tilrettelegging og en mer indirekte tilrettelegging har sine positive og negative sider, selv om jeg ikke nevneverdig har kommet inn på de positive sidene i denne teksten. Jeg tror hovedproblemet ved å kun benytte seg av alternativer til fysisk tilrettelegging, er at flere som i dag beveger seg ute etter de tilrettelagte stiene, ville fått store problemer med å komme seg ut i naturen. Manglende kompetanse eller motoriske evner ville kunne skapet nye hinder for disse brukerne. En større vekt på alternativ tilrettelegging i tråd med mine tanker vil trolig gjøre at sosial og mental tilgjengelighet vil bli mer viktig for å komme seg ut i naturen. Med dette menes: Din sosiale og kulturelle faktisitet må være opplært til å bevege seg ut i naturen, eller en må gjøre grep for å utvikle sine friluftsfærdigheter. For mange kan "dørstokkmila" til å melde seg på et kurs bli vel lang. Dette vil trolig gjøre at noen vil kutte ut friluftslivet, om ikke andre mekanismer fanger dem opp og øker deres kompetanse og interesse for friluftslivet. Slik som for eksempel skoleverket skal gjøre i de yngre år.

Vår kravsmentalitet og økende grad av tilrettelegging gjort oss avhengig av andre mennesker og maskiner for å gjøre veien bredere og enkel slik at vi kan ferdes ute. En ond spiral, som kun er nedadgående om vi ikke gjør grep for å heve Norges befolknings friluftskompetanse. Muliges vil det være realistisk med en middelvei mellom fysiske tilrettelegging og alternativ som kan realiseres gjennom en mer fornuftig og differensiert friluftsförvaltning, slik at barriere for å stige ut av stien og inn i det ”ukjent” ikke blir så stor.

Med en differensiert förvaltning, legger en til rette for alle brukergrupper, også i nærømrådene. En vil da bevare ømråder og naturlige traseer i skog og mark mot tilrettelegging. En sterkere kommunal styring, og eventuell fylkeskommunal styring, i naturområder som strekker seg utover kommunegrensen bør være aktuelt. Slik kan en få en helhetlig förvaltningsplan, og dermed motvirke en gradvis nedbygging og tilrettelegging fra flere kanter. Vorkinn og Gåsdal (1993) sier at tilretteleggingstiltak har både negative og positive konsekvenser avhengig av hvilke brukergrupper en ser de i sammenheng med. De ser dette som en lösning som tilgodeser alle brukergrupper, men påpeker også at av og til må en velge. Det kan for meg seg ut til at tilretteleggingsentusiaster blir mer tilgodesett enn motstandere av tilrettelegging, noe som resulter i flere og flere tilrettelagte turstier og skiløyper. Arealsonering er foreslått av DN som en måte å förvalte fjellet på. En deler inn fjellet i tre soner, hvor sonene varierer fra sterk tilrettelegging til ingen tilrettelegging. Disse sonene skal være retningsgivende for lokale myndigheter og deres arealdisposisjon (DN 2009). Det kan være en idé å benytte et liknende system i nærømrådet, hvor befolkningen ferdes mest. Dette påpekes også i stortingsmelding nr. 39 (2000- 2001). Hvor en ønsker et tilsvarende prinsipp i skog og andre naturområder, og ikke spesielt i ”viktige” fjellømråder.

Det påpekes videre at en förvaltningspraksis hvor en tilrettelegger noen ømråder, og lar andre ømråder være i fred, kan være en bedre lösning enn å gå middelveien og tilrettelegge litt hele veien (ibid), men en får allikevel et sterkt inntrykk av at det bør foregå tilrettelegging i nærømrådet for å få befolkning ut, jamför Stortingsmelding nr 39. Vorkinn og Gåsdal (1993) påpeker behovet for viktigheten av et differensiert tilbud, også i nærømrådene, og underbygger dette med en undersøkelse gjort på Lillehammer hvor det kom tydelig frem at natur med et uberørt preg også var viktig for brukerne i nærømrådet.

Stien videre

Denne studien har vist at det finnes en rekke problemområder rundt tilrettelegging. Som vi ser er tilrettelegging en viktig brikke innenfor offentlig forvaltning og statlig politikk.

Tilrettelegging for friluftslivet er et like aktuelt tema selv etter mer enn 140 år med organisert tilrettelegging. Vårt velferdssamfunn og levesett ”krever” mer og mer tilrettelegging. Dette betyr at problematikken rundt tilrettelegging til stadighet blusser opp, og nye temaer kommer inn som problemområder.

Selv om studiet er en case hentet fra Lifjell i Telemark mener og tror jeg at mine funn ikke er enestående for Lifjell. Stadig er det debatt rundt tilrettelegging. Hver vinter kan en lese innlegg i avisen om dårlig preparerte løyper og i Fjell og Vidde³³ kan en lese om klager på dårlig T-merkede løyper, og debatter om nedlegging av merkede traseer. Motstandere på den ene siden og forkjemperne på den andre. Det er klart den må finnes en middelvei. Som nevnt kan en sterkere praksis med differensiert tilrettelegging være aktuelt, spesielt i nærområdene til tettsteder. Slik blir alle tilgodesett, og møter ikke en naturområde hvor det er *litt* tilrettelegging overalt. Det kan være en idé å ha tydelige soner med sterk tilrettelegging, mindre og ingen tilrettelegging. Dette bør også være styrt av kommunene, slik at tilretteleggingstiltak ikke bare kan spre om seg. I og med at det i dag er et så stort press på vår natur og områder som blir betraktet som villmark stadig forminskes, er dette viktig. Både for oss, de neste generasjonene og naturens med sine innbyggere som helhet.

Gjennom denne masteroppgaven har jeg sneiet innom flere temaer som jeg ser kunne vært interessante å undersøke nærmere. Maktfordeling mellom de ulike brukerne av naturen, hvem som blir best hørt og hvorfor. I hvilke grad et tilretteleggingstiltak har innvirkning for barns friluftsliv, og om det har en positiv eller negativ effekt på deres friluftsvaner. Hva er best for deres motivasjon; skog eller tilrettelagt skog? Hva skaper et ”sunnest” forhold til natur; tilrettelegging eller de alternativene tiltakene til tilrettelegging som er nevnt. En nærmere og konkret undersøkelse av et tilretteleggingstiltak lik den planlagte på Lifjell med tanke på brukerne før og etter tiltaket, hadde vært meget interessant.

³³ Medlemsbladet til Den Norske Turistforeningen.

Gjennom denne teksten har jeg ønsket å løfte frem et kritisk blikk på den tilretteleggingen som skjer i forhold til friluftslivet i Norge. Gjennom min case på Lifjell føler jeg at flere av mine antagelser har blitt tydeliggjort, og ikke blitt gjort til skamme. Ved å jobbe med en lokal sak har det vært lett å engasjere lokalbefolkningen. Informanter har stilt velvillig opp, og tilgangen på nødvendige dokumenter og opplysninger har vært enkel med Teknisk etat i Bø kommune som nabo. Opplysninger som har kommet frem har vært interessante, og belyst mine problemområder. Lifjell har med andre ord fungert godt som en case. Hvorvidt casen har overføringsverdi, avhenger av deg som leser og hva du er ute etter. Det som skjer på Lifjell i er ikke enestående i Norge. Flere steder er under utvikling selv om den pågående finanskrisen har satt en liten brems på det hele. Tilrettelegging som fenomen stopper ikke av den grunn, og vil trolig ikke bli stoppet med det første, da det er et tegn i tiden at det er viktig å komme seg ut, både for helse og velvære, men også for å ha noe å snakke hjem om. Det offentlige setter også pris på at du kommer deg ut i naturen.

Gjennom om å ha de teoretiske perspektivene fenomenologi og det sosimaterielle feltet som bakteppe, har jeg kunnet gi en dypere forståelse av hva som skjer når en møter en tilrettelagt tursti. Ikke bare at en liker det, eller ikke. Jeg synes dette perspektivet gir gode forklaringer på hva som skjer når mennesket møter natur og den tilrettelegging som er der. Ved en forståelse av dette kan en som ikke styrer sine valg lettere i hvert fall være bevisst sine handlinger. Det er faktisk faktorer som styrer dine og mine handlinger ubevisst. Så er det opp til en selv om en vil bryte med disse faktorene. For eksempel ta steget ut av den ”styrende og forførende” tilrettelagte stien.

Problematiseringen rundt temaet i denne teksten håper jeg har vært med på å løfte frem et kritisk syn på tilrettelegging. Om ikke tilretteleggingen er helt på ville veier, bør den tilrettelegging som skjer være mer regulert og strengere regulert slik at det ikke blir tilrettelegging på alle ville veier.

Litteratur

- Aas, Ø. & M. Vorkinn 1991**, Holdninger til fire tiltak som øker tilgjengeligheten til naturattraksjoner – en intervjuundersøkelse blant turister i Briksdalen, Nordfjord. NINA forskningsrapport 21.
- Aasetre, J. (red) 1994**, friluftsliv i Norge- Motivasjon og atferd, NINA, Trondheim.
- Aschehoug & Gyldendal 1994**, Store norske, forhåndssleksikon A-Å. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Bengtsson, J. 2001**, Sammanflätningar, Daidalos, Göteborg.
- Bischoff, A. 2005**, Fornemelse for stien, Artikkel, Høgskolen i Telemark.
- Bischoff, A. 2005A**, Stien i ytre og indre landskap, essay skrevet i forbindelse med forskerkurset: ” Naturopplevelse, forvaltning og tilrettelegging” ved UMB.
- Bischoff, A. 2007**, ”Mellom meg og det andre finnes det stier”, A McD Sookermany A. & Eriksen, J.W. (red) Veglederen, Aschehoug, Oslo.
- Bjartnes, J. & H. Andresen 2008**, ”Stier i fare”, Fjell og vidde, nr. 7 s. 80-85.
- Brox, O. 2001**, Vår felles eiendom, Pax forlag A/S, Oslo.
- Bischoff, A. 2008**, Forskning på natur og friluftsliv i Norge, notat, Høgskolen i Telemark.
- Corneliussen, P.C. & Lorentzen, F. 2008**, Tilrettelegging av turveier, løyper og stier, Kultur og Kirke departementet, Oslo.
- Direktoratet for naturforvaltning, 1991**, Friluftslivet mot år 2000: Forslag til handlingsplan, DN rapport 1991-3, Trondheim.
- Duesund, L. 1995**, Kropp, kunnskap og selvoppfatning, Universitetsforlaget, Oslo.
- Flyvbjerg, B. 1993**, Rationalitet og magt, bind I, Akademisk Forlag, København.
- Gilje, N. & H. Grimen 1998**, Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i Samfunnsvitenskapelige metoder. Universitetsforlaget, Oslo
- Gåsdal, O. 1995**, Deltakelse i friluftsliv - sosiale mål og fysiske hindringer, dr. Polit. Avhandling, universitetet i Oslo
- Hauger, T. (red) 1991**, Stier, løyper og turveier, Kulturdepartementet – idrettsavdelingen, Direktoratet for naturforvaltning. Universitetsforlaget, Oslo.
- Holme, I. & B. K. Solvang, 2003**, Metodevalg og metodebruk, Tano Aschehoug.
- Kaltenborn, P. & Vorkinn, M. (red) 1993**, Vårt friluftsliv- Aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov, NINA Temahefte 3, Lillehammer.

- Knudsen, T. Sommerfelt, A. Noreng, 1957**, Norsk Riksmålsordbok Bind I Annet halvbind, Riksmålsvernet, H Aschehoug & Co, Oslo.
- Knudsen, T. Sommerfelt, A. Noreng, 1957**, Norsk Riksmålsordbok Bind II, Riksmålsvernet, H Aschehoug & Co, Oslo.
- Langseth, T. 2003**, Bidrag til forståelsen av fjellturens meningsfulle oppbygning
Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Meland, A. 2006**, "Et kritisk blikk på norsk friluftslivsforvaltning", www.utmark.org, nr 1-2006.
- Mestvedt, M. 1984**, En intervjuundersøkelse om veg- og stinettet i Trondheims Bymark,
Hovedoppgave, Norges Landbrukshøgskole, Ås.
- Monsen, N. K, 1998**, Velferd uten ansikt, en filosofisk analyse av velferdsstaten,
Universitetsforlaget, Oslo.
- Nansen, F. 1945**, Nansens Røst Bind III artikler og taler av Fridtjof Nansen 1916- 1930,
JacobDybwads forlag, Oslo.
- Nygaard, T. 1995**, Den lille sosiologiboka- Innføring i handlingsteori, Universitetsforlaget,
Oslo.
- Næss, A. 1987**, "Fri natur og friluftslivet", Vi har en fremtid hvis...Miljøverndep.
- Nørstrud, A. 2002**, Til topps i Lifjell, Himingen forlag.
- Odden, A. 2008**, Hva skjer med norsk friluftsliv, dr.avhandling, NTNU, Trondheim.
- Repstad, P. 1997**, Mellom nærhet og distanse. Kvalitativ metoder i samfunnsfag,
Universitetsforlaget, Oslo
- Slagstad, R. 2008**, (Sporten), En idehistorisk studie, Pax forlag, Oslo.
- St. melding. nr 14. 1999-2000**, Idrettslivet i endring - om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet, Kulturdepartementet.
- St. melding. nr 39. 2001-2001**, Friluftsliv - en veg til høgare livskvalitet,
Miljøverndepartementet.
- Telseth, F. 2005**, Dra på, Hovedfagsoppgave, Høgskolen i Telemark, i samarbeid med Norges idrettshøgskole.
- Teigeland, J. & M. Vorkinn M, 1987**, Effekten av vannkraftutbygging i Aurlandsdalen for friluftsliv og reiseliv, MVU- sekretariatet, NIVA, OSLO.

- Thomas, J.R. og Nelson, J.K. 1996**, Reserarch Methodes in Physical Education, Human Kinetics, Chapmaign, IL.
- Tordsson, B. 2002**, Naturens åpne tiltale, Bidrag til dr. stip.- seminar, NLH, Ås.
- Tordsson, B. 2003**, Å svare på naturens åpne tiltale. Dr Scient. Avhandling, Norges idrettshøgskole.
- Turistkart over Lifjell, 1993**, utgitt av Notodden O-lag i samarbeid med Lifjell grunneigarlag 1993.
- Vaggbø, O. 1993**, Den norske turkulturen. FRIFO.
- Zahavi, D. 2007**, "Fænomenologi" F. Collin, S. Køppe, (red), Humanistisk videnskabsteori, s 121-138, DR Multimedie, København.
- Zapffe, P. W. 1997**, Barske glæder, "Avskjed med Gausta" Pax forlag a/s, Oslo.
- Vorkinn, M. & O. Gåsdal, 1993**, Fysisk tilrettelegging - kun for "eldre, syke og handikappede"?
- Østerberg, D. 1998**, Arkitektur og sosiologi i Oslo – en sosiomateriell fortolkning, Pax forlag, Oslo.
- Østerberg, D. 1999**, Det sosio-matrielle handlingsfelt, I Deichman-Sørensen, T & I: Frønes: Kulturanalyse. s 65-81, Gyldendal, Oslo.

Sakspapir

- Kommunedelplan for idrett og fysiskaktivitet 2008-2011, Bø Kommune eining for kultur og fritid 2008.
- Planbeskrivelse kommunedelplan for del av Lifjellområde (Jønnbu) 2005-2015 Bø 31.01.2005
- Utviklingsplan for Lifjell. Lifjell- Bø i Telemark, det komplette helårlige aktivitetsområde for hele familien. Rapport fra Styringsgruppen pr. 03.06.2004

Internettsider

Bø kommune 2008

<http://bo.kommune.no/artikkel.aspx?AId=201&back=1&Mid1=848&Mid2=908>

Utskriftsdato: 27.8.08

Bø kommune 2009 1a

[www.bo.kommune.no/kunde/filer/Plankart_Lifjell_31_01_05\(1\).pdf](http://www.bo.kommune.no/kunde/filer/Plankart_Lifjell_31_01_05(1).pdf) (Redigert)

Utskrift: 20.3.2009

Bø Turlag 2009A

<http://aktiv.hit.no/bo/turlag/organisasjonen/Vedtekter.pdf>

Utskriftsdato: 20.4.2009

Bø Turlag 2009B

http://aktiv.hit.no/bo/turlag/tuomraader/tuomraade_admin.htm

Utskriftsdato: 20.4.2009

Bø i Telemark 2008A

<http://www.boitelemark.no/index.php?Id=225>

Utskriftsdato: 5.3.2009

Bø i Telemark 2008B

<http://www.boitelemark.no/index.php?Id=369>

Utskriftsdato: 20.4.2009

Dagsavisen 2009

<http://www.dagsavisen.no/meninger/article409527.ece>

Utskriftsdato: 23.4.2009

DN 2008A

<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500011160>

Utskriftsdato: 24.8.2008

DN 2008B

<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=1009702&print=1>

Utskriftsdato: 17.9.2008

DN 2008C

<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500010883&print=1>

Utskriftsdato: 24.8.2008

DN 2008D

<http://www.dirnat.no/allemannsretten/>

Utskriftsdato: 8.12.2008

DN 2009

<http://www.dirnat.no/multimedia.ap?id=21028>

Utskrift: 14.5.2009

DNT 2008A

http://www.turistforeningen.no/index.php?fo_id=127

Utskriftsdato: 22.9.2008

DNT 2009 A

http://www.turistforeningen.no/telemark/index.php?fo_id=3163

Utskriftsdato: 16.3.2009

DNT 2009 B

http://www.turistforeningen.no/index.php?fo_id=9

Utskriftsdato: 20.4.2009

Friluftsetaten Oslo 2009

<http://www.friluftsetaten.oslo.kommune.no/skiloypepreparering/historikk/>

Utskriftsdato: 7.5.09

Fylkesmannen 2009 A

<http://fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=5855&amid=2378740>

Utskriftsdato: 27.4.2009

Idrettsanlegg 2009

Lifjell:<http://kkd->

idrettsanlegg.no/kkd/MapAsync.aspx?constructionid=440322&x=6608542&y=161013&title=

Lifjell (Redigert)

Utskrift: 27.3.2009

Lovdata 2009A

<http://www.lovdata.no/all/hl-19570628-016.html>

Utskriftsdato: 19.3.09

Lovdata 2009 B

<http://www.lovdata.no/all/tl-19770610-082-0.html#8>

Utskriftsdato: 8.5.09

Naturservice 2009

<http://www.naturservice.blogspot.com/>

Utskrift: 29.4.2009

Regjeringen 2009

http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/planlegging_plan-_og_bygningsloven/vedlegg/Hva-er-nytt-og-bedre-i-lovforslaget.html?id=500759

Utskriftsdato: 6.5.09

Regjeringen 2009 A

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/rundskriv/2007/T-307-.html?id=475481>

Utskriftsdato: 3.5.2009

Skolenettet 2009

http://www.skolenettet.no/lkt/TM_Laereplan.aspx?id=36376&laereplanid=4835&visning=5&sortering=3&hoid=4865&epslanguage=NO

Utskriftsdato: 7.5.09

Varden 2008A

<http://www.varden.no/article/20081208/MENINGER01/639848446/124508>

Utskriftsdato:13.12.08

Yamaha-motor 2009

<http://www.yamaha-motor.no/tjenester/faq/faq-atv.jsp#9900911>

Utskriftsdato: 7.5.2009

Vedlegg 1: Intervjuguide, Gunleiv Brukås, bruker

Innledning

Hvordan er din bruk av Lifjell?

Historie

Hvor startet turløypene på Lifjell før?

Når begynte DNT å merke løyper på Lifjell?

Har det vært en vekst i bruken av området?

Hva syntes du som bruker om endringene som har skjedd, og som skjer på Lifjell?

Tilrettelegging

Hva mener du om tilrettelegging?

Hvorfor tror du en tilrettelegger?

Er det nok tilrettelegging av ski- og turtraseer på Lifjell i dag?

Er det behov for en utbedring av traseen Anebudalen – Okslagrinda?

Hva legger du i begrepet tilgjengelighet?

Tror du bedre tilgjengelighet skaper flere brukere?

Tror du et område kan miste enkelte brukere med mer tilrettelegging?

Tror du en tilrettelegging etter hvert vil kreve ”bompenger”?

Synes du tilrettelegging gjør noe med din opplevelse ved en tur?

Velger du turområder etter hva du mener du skal oppnå med turen?

Hvordan velger du turområde?

Vedlegg 2: Intervju med Gunleiv Brukås, bruker høsten 2008

Tilstede: Gunleiv Brukås (B) og Dag-Øyvind Olsen (D)

Presentasjon av mitt prosjekt

B: Skiløypa går der på vinteren, turløypa går dypest nede i dalen på sommeren. Så det som er tenkt er vel opp i skrålia, litt som det har vært tanker for det.

D: Ja.

B: Det er klart at det har vært litt problemer å komme fram på vinteren. Så viss de kunne få til på en fin og skånsom måte, det er jo det som er problemet, en ting er å få lov, en annen ting er hva som er fornuftig for naturen, at ikke det blir stygt eller noe. Det er ikke noe fint å se på store skjæringer som det tar tiår før det vokser til igjen. At det kan være bedre tilrettelegging for å komme lettere inn på fjellet. Det er to flaskehalsar for å komme inn på Lifjell. Den ene flaskehalsen er opp Krintokleiva. Den er et problem. Jeg så seinest søndag at det var steiner som man slår borti når man renner. Det krever relativt mye snø. De hadde problemer med å preparere. De hadde prøvd å komme opp der om helga, men det nyttet ikke. Det er et problem, men for så vidt opp mot Glekse, Tungligjuvet som det heter fra gammelt av.

D: Det skaret der?

B: Skaret ja, ovenfor de tre hyttene som er der. Der er et problem. Fordi det krever relativt mye snø. Det må komme vind fra nordvest for at det skal fylle seg. Det andre er da den traseen som går opp mot Okslagrinda opp mot den skrålia, der kreves det relativt mye snø. Så det er klart at viss det var økonomi og tillatelse så vil det være gunstig, pluss at den ville bli brukt både vinter og sommer. Og måtte legges på den måten der. Det er soleklart. Så det er ikke tvil om annet at det hadde vært en fordel, ikke det at det er alfa omega, men uten tvil viss du skal komme innover fjellet. Så det er den ene biten av det. Den andre biten, det er jo så klart den nedre biten med løyper og slikt på Jønnbuflåtin som nå blir bebyggt. Og Solskinnsdalen som er blitt bebyggt, og videre bakover i Solskinndalen. Og ikke minst det som er igjen og ubebyggt som er Anbuflåta. Den bør i alle fall for all del, om en ikke bruker uttrykket verner, så hvert fall skånet mot utbygging. Så en da kan ha en løype rundt den, og ha det som et om en kan si jeg mener ikke at man skal gjøre noe, men det ligger relativt lunt til, og det ligger veldig fint til mot sola. Det er et kjempeområde. Det kan brukes som folk kan ha isteden for Jønnbuflåtin som de nå mister. Som de kan ha til et område som de fyrer bål, og sitter i sola og koser seg. Så den er vesentlig. Lifjell er litt smalt og trangt å komme inn på fjellet. Og der i fra flere plasser er det relativt bratt. Det er få plasser som det er noe god innstigning. Det beste er fra Heddalsida, det må kanskje tilføyes. Der ved Gavlesjø og inn te ... der går det rimelig greit selv om det er litt småproblemer. Men nå har dem jo laga en sånn såkalt vei, som du snakker om. Den er jo laget i fra Galvelsjå, og nedan fra Myrgvarv som det heter, og opp til Tjøninstul. Og har vel en delvis trase inntil Torillstue. Som nå vil være lett å gå, og som kan kjøres på med ATV for grunneier.

D: Det har jeg sett ja.

B: Men det er klart med baksiden med dette er at det er lett å smette seg forbi og renne oppover med ATVer, mopedar og motorsyklar for nær sagt motorglade ungdommer. Det er ikke akkurat forenlig med lyd, motorlyd i

naturen. Det hørere ikke sammen, om man ser borti fra nødvendig kjøring, som turistkjøring, som vi har her i Bø til Hollane. Som de har i Jotunheim enkelte plasser. Vi prater da om den kjøringen som ellers vil være den ulovlige.

D: Kan det være når en lager en slik vei at en tar hull på fjellet? At det er lettere for ting som ikke burde være der å komme til?

B: Ja, nå så jeg senest i går et eksempel når jeg gikk inn Vihusløypa, fra Lifjell hotell. Der har dem dessverre satt bom fordi dem har hatt innbrudd på Vihus. Folk som kjøre inn og stjeler ovner og annet. Der så jeg det var en som hadde kjørt med ATV, og kjørt utenom bommen, og ned i terreng og ut igjen på veien. Så det er klart de finner seg muligheter. Det er som det som kan være en bakside ved det.

D: Hvordan ser du på at en vil tilrettelegge en løype inn Anbudalen og Oksladalen, og hvor man har gamle løypen opp Krintokleiva?

B: Den gamle er egentlig den som går inn Oklsdalen. Den andre er av nyere dato. Det er turistløypa som går opp til Glekse. Det navnet Glekse er det turistene som har satt. Det heter øvre og nedre Tunglijuvet der før, og fjellet over som nå heter Glekse het før Skrubbelinuten.

D: Vi kan jo ta litt om det mens vi er inne på det. Se på litt historie. Vet du ca. når man startet med turløyper på fjellet? Når DNT begynte å merke.?

B: Viss du tenker tradisjonelt merking så var ikke det før godt etter krigen. Det var vel ikke i realitet før Lifjellstua ble bygd på slutten av femtitallet. Når veien kom opptil Lifjell. Men tidligere før krigen. Da var det sånne enkle varder som sto enkelte plasser med skilt. Da kommer du tilbake til begynnelsen av 1900- tallet.

D: De store vardene som står oppå fjellet i dag?

B: Ikke så store varder, men sånne vanlige, de fleste av disse har vel egentlig drøst fra hverandre. Jeg husker blant annet et gammelt skilt som sto på toppen før Hollane. Når du ser ned på den, og der står det Sauland, og der på Sauland var det et hotell, Løvheimhotell. Og der var det folk som gikk tur, nær sagt helt fra her, og over til Sauland eller motsatt veg. Kombinasjonen med at man tok toget videre, om man skulle til Oslo. Når toget kom til Bø, det kom i 1924. Så det var den biten. Det var jo en form for merking på slutten av 1800 -tallet temmelig nære 1900. Ble det bygd det første hotellet som het Lifjell hotell, og det lå på Slåka, og det ble plassert der på grunn av at det var en del ferdsel over i fra Sauland og over til Flatdal og Seljord, mellom Grunningsdalen som det heter. Det lå på nordsiden av vannet, og der ble det merket litt ut i fra hotellet opp mot Hollane og kanskje Londalen og den veien der. Det var ferdsel over til Hjartdal. Gammel trase fra langt tilbake. Historie på 1000 år tilbake, visst nok.

D: Du har brukt området lenge har jeg inntrykk av. Har det vært en vekst eller nedgang av bruken av Lifjell ? Det er mye prat om at det går nedover, men er dette tilfelle?

B: Jeg vil påstå garantert i forhold til når toppen var som var vel etter at veien kom opp til Jønnebu. Så blei det stor trafikk innover, men det var jo egentlig lenger tilbake også. Helt markert. Inn over fjellet er det blitt mindre, og folk selv om det har blitt flere hytter. Mange i forhold til tidligere. Fjellet som friluftsområde vil jeg påstå er mindre brukt enn før i tida. Da vi snakker før i tida, snakker vi i fra 60, 70, 80 – tallet. Dette har jo med andre ting å gjøre. Det har jo med hva folk nå bruker tida på. Du har dette med alpint som har tatt en god del av tiden. Før gikk familien ut, men nå så er det noen. De yngre kjører helst slalåm og telemark eller snøbrett, og da blir det

færre som går innover fjellet. Kanskje foreldre med barn går innover fjellet, og så er ungene i alpinbakken. Men det er ikke tvil at det er mindre folk på Lifjell sånn sett, og mindre jo lengre innover på fjellet man er. Helt klart.

D: Hva syntes du den endringen som har skjedd på Lifjell og den endringen som skjer der oppe nå? Utviklingen av området?

B: Syntes det er synd at Jønnbu og Solskinndalen sånn det har blitt utbygd og det samme med Jønnbuflåtin. Det er et så smalt et område, et lite område og utfolde seg på. Når du kommer høyere opp, slik som Okslagrinda så er det et helt annet vær. Det kan ikke sammenliknes, mer værhardt, og ikke ly å finne. Derfor er det et fint område der nede. Men vi må jo akseptere utbygging og den biten der, men den kunne kanskje blitt gjort skånsommere og tatt atskillig mer hensyn til friluftslivet. Men en skal jo selvsagt skjønne utbyggerne som vil ha maksimal utelling. Men savner kanskje litt positivitet, tilpassning og samarbeid. Der må også kommunen ta sin del av ansvaret, og stille større krav til utbyggerne, slik at det ikke hemmer framkomsten når vi snakker om løyper. Disse er jo i alles interesses både de som bygger hytter og lokal befolkningen og turister fra andre plasser.

D: Tror du utbyggingen skjer på grunn av hyttene, og ikke på premissene av naturen som ligger rundt der?

B: Det er på grunn av ren økonomi, og intet annet. Det er jo ikke naturfolk som driver utbyggingen i den forstand. Det er bare sånn det, slik menneske er. Noen er mer aktive enn andre og ser muligheten på et flott naturområde. Jeg må tilføye, at Jønnbuflåta den har en stor hotelltomt i fra den første Lifjellplanen som er fra ca 1960. Så den har ligget der hele tida, og da lå også skitrekk helt opp i Skåråfjell.

D: Hva tror du om den planen som foreligger nå? Tror du den blir gjennomført?

B: Ikke ut i fra dagen situasjon, og ikke i årtier fremover med den utviklinga som er nå. Så har jeg ikke tru på det. Men kan ha tru på at de kan bygge et fornuftig antall hytter, og da mest private hytter. Kanskje få til noe de leier ut, og kanskje liv laget for et par andre skitrekk. Men det er ikke så veldig optimistisk. Men de kunne gjort det på en annen måte, satse på Lifjell som et område for mer tradisjonelt friluftsliv. Eksempel har du oppi Skåbu i Gudbrandsdalen. De annonserer med garantert fritt for skitrekk. Et skitrekk koster jo så vannvittig mye å bygge, og drifte. Lifjell har ikke sjanse til konkurrere med Gaustablikk, Rauland, Hafjell, Hemsedal, Geilo, og sannsynligvis heller ikke Gautefall. Men det er jo ikke alle som trenger ti skitrekk. De må stikke fingeren i jorda, Lifjell er ikke så stort. Det vil være synd om man skal ødelegge område. Og gjøre det lite attraktivt for lokal befolkningen og turistene generelt, og hyttefolket. For folk flest går på tur, det er jo det de flest gjør, og en god tilrettelegging for det er ganske vesentlig, jeg tror verdien av området stiger vis de gjør det bra.

D: Ja.

B: Det er så mange ting, å det trenger ikke å koste penger engang. Det handler om litt omtanke og litt planlegging. Da vil du få med både lokal befolkningen, turlag og idrettslag, Skarphedin og dette. Viss dem hadde hatt litt samarbeid. Dugnad og fått laget løyper. De kunne samlet mange folk og gått med grafse, rive og anna og fått det jamt. Så du trenger lite snø for å få til løyper.

D: Jeg tenker i forhold til tilretteleggingen, ser du det som udelt positivt at området blir tilrettelagt? Som du sier er jo området smalt. Slik at det blir tilrettelagt på alle innfallsportene til fjellet. Hvordan ser du på det? Er det slik at alt bør være tilrettelagt?

B: Nei, jeg syntes ikke det. Helt personlig ville jeg bygd hytten helt ned. Jeg ville ikke hatt hytter så høyt oppe.

D: Men viss vi snakker om tilrettelegging i forhold til løyper da, ville du hatt noen områder som er mer urørt enn andre?

B: Ja, det er klart Solskinsdalen er blitt veldig mye brukt, det er jo den lunest plassen. Men det er det jo blitt rimelig tett med hytter, og veldig synlige i tillegg. En ting som forundrer litt i dag, i forhold til tidligere. Jeg selv bygde hytte oppi fjellet, og den måtte omtrent graves ned. Dette er langt tilbake, på slutten av 60 -tallet. Den måtte graves ned for den måtte verken vises fra den ene eller andre kanten. Å slik var det i mange år. Og nå får dem jo lov i Solskinndalen og den hytta som er satt opp på Jønnuflåta. De er jo satt opp så i øyenfallende som det går an. Du ser jo hytter herifra.

D: Den hytta ute på natten der ja, som blinker i sola.

B: Ja, så de burde jo plassere dem mer skånsomt. Det ville jo være en fordel for alle parter. Da kommer man over på det med maks utbytte. Dette med infrastrukturen, kloakk, veg og vann, og da må de ha litt tett og konsentrerte. Det skjønner jeg på sin måte, men nr en: at det burde vært lagt føringer og løsninger av løyper, og de burde være helt konkret.

B: Da kommer vi inn på dette med positivitet og vilje hos utbyggerne. Løypelaget som hadde spurt engang om de kunne være så snille å heise plogen litt der som løypen et par plasser krysser veien. Slik at man hadde 10 cm. med snø. Det var ikke noe mer dem trengte. Da fikk dem et hånlige flir tilbake. *"Om dere er så spreke, dere må gidde å ta av skia også gå over veien"*. Da mister man positiviteten. Men de bygger ut får at folk skal være opp der, og de kjøper ikke det uten at de vil gå på tur eller på ski eller annet.

D: Nei.

B: Nr en for ettertiden er at de må ikke bygge et hakk høyer enn det de har gjort til nå i dag, eller innover. Det må være nedover i tilfelle.

D: Om de aktuelle løypen blir tilrettelagt så mye som det kan se ut til, er dette en måte å ta hull på fjellet? Dvs at det kan bli lettere for inngrep videre innover siden?

B: Ja, det er klart, viss det akkurat er for å tilrettelegge for at de kan kjøre med tråkkemaskin innover på vinteren. Og da blir det jo bra gå på sommeren. Så utover det så bør det ikke. Men det var ønske når Lifjellplanen ble lagt ut, om vei om til Glekse og utbygging av parkering og hytter i lia. Vanvittig fint er det der, og solrikt. Men hva skal det da være igjen. Da blir det bare å være der for å være inne, og opp på snauen. Det er nå greit igjen det da. Men for mange tilfeller, familier, med småbarn osv, så må man holde seg i laver lende.

D: Ja, det var litt det jeg stusset på når jeg leste den planen her. Så står det at man skal legge til rette for lettere tilkomst innover på fjellet. Man skal ha turveg helt inn til Okslagrinda, for å komme lettere inn på fjellet. Da tenker jeg, Hvor begynner fjellet?

B: Det har man skjøvet. Om man regner snaufjellet, så må man 1000 meter her. Det er det som er snaufjellet. Men når jeg vokste opp var det vei til Lifjell hotell. Da måtte vi gå Svettelia for å komme opp, og gikk videre opp til Jønmbu. Da var vi på fjellet. Så gikk det en del år, så ble det vei opp til Skaret. Som det heter, eller gapet som de sier.

D: Ved antenna?

B: Ja, ved antenna. Da vet å herremann, da var det ikke noe problem innover fjellet, for da slapp vi Svettelia. Den var seig. Også kom veien til Jønmbu, og da ble det enda bedre. Da var det mindre vegetasjon der. Det var to grunner til det. Det ene var seterlivet. Da blir det mindre som vokser opp, og mye blir brukt til fyring. Også kom vei opp til parkeringen der den er i dag. Nå i tillegg har den kommet opp på Jønmbuflåta, og opp på feriesentret.

Så det sprer seg ut i alle veier. Så fjellet er i fra Jønnbu. Om man regner det slik, men vi har Høgefjell og det er jo fjell der også, så på en måte er det Skaret som er fjellet.

D: Så det er på den måten at vi har skjøvet fjellet foran oss hele veien?

B: Poeng da er at det er ingen som bruker området før veien slutter. Man kjører til veis ende, og da er ikke det ikke et friluftsområde lengre.

D: Til eksempel så har vi den nye veien som har kommet. Det jo mange som kjøre opp denne veien før de starter på tur, og ikke parker på parkeringa, eller kjører opp til Danskebyen.

B: Vi hadde i mange år Blåløypen når vi skulle ned igjen fra fjellet. Det var to alternativer der. Denne ene gikk langs veien fra skitrekke og ned til Skaret, og ned Svettelia. Eller om vi rant ned langs veien til Vårbusvingen, og videre der og den gamle veien som gikk rett ned. Men det var veldig kjapt og renne på ski. Det var det. Det var egentlig ikke så mange minuttene vi brukte fra toppen av Glekse til vi var nede på bygda når det var gode forhold.

D: Det var moro tenker jeg.

B: Vanvittig moro. Da hadde vi omtrent 1000 meter fall. Så den har vi skubba litt foran hvor fjellet starter. I dag er det i praksis der bebyggelsen slutter. Så de må ikke finne på å bygge høyere.

D: Jeg tenker ikke i forhold til hyttene, men kan den nye traseen være med på å ”flytte” fjellet enda lenger innover? Det virket som et rart argument at en vil lage en løype videre for å komme inn på fjellet, da jeg føler at fjellet begynner på Jønnbu som du sier.

B: Du kjem ikke til fjells etter en flat veg sier dem. Det er en kjensgjerning det at man må bruke energi. For meg i hvert fall. Jeg vil heller ha..., jeg hater å gå etter en vei. Jeg vil heller gå etter en sti, selv om den er kronglete. Du har en helt annen opplevelse. Stien trenger ikke engang være merket, dem kan etter gamle steiner som før i tida. Det må jo merkes i høgfjellet, det er jo ikke det å forstå.

D: Men er det sånn at det kunne vært en ide og hatt noen områder, i alle fall ut fra Jønnbuplatået som ikke er merka eller oppkjørt. Som jeg ser det nå, så er det inn Anebudalen så blir ikke den oppkjørt om vinteren.

B: Ja, men ikke oppi skrålia, men den nedre delen.

D: Men jeg tenker den under skrålia der det står at det er skredfarlig.

B: Men dette er ikke realitet, du må laver ned.

D: Men det er ikke den de har tegna opp (Viser kart).

B: Den nye opptegna er ikke betryggendes tror jeg, så det vil jeg tro ikke blir noe realitet.

D: Nei

B: Der er det rasfare. Jeg har selv plukket ut en som omkom der for en del årsiden blant annet. Så den er ikke helt trygg.

D: Nei.

B: Det trodde jeg ikke var realitet. Jeg trodde det var her den måtte gå jeg (peker på kart).

D: Det er hvert fall her opp, å skrevet at de vil bruke som sommerløype og om vinteren.

B: Det er ikke stort stykke det er farlig, men der kan det være farlig. Det vil nok bli lettere inn der en du gjør der, men du har ingen problemer om du må ned her slik for å krysse bekken, og opp her. Den er jo veldig ok, egentlig. Så jeg trodde det var der.

D: Jeg syntes jo denne biten av løypa er fin i dag, om man ønsker seg litt bort fra folk.

B: Ja, jeg går der mye selv jeg, også treffer man på skiløypa lenger oppe.

D: Så kan man komme videre derifra om man vil. Det er litt dumt viss man skal ta bort dette og ha løype der også.

B: Det er jo en vurdering da. Krintokleiva er litt problematisk. Denne er vel også litt tenkt for transporten. For litt utpå vinteren må man stoppe opp her (peker på toppen av Krinto). Det er ikke så sjeldent. Så vurderingen er så klart om det vil være mer fornuftig også. Man må ikke gjøre så mye, men flytte en del store steiner og slikt. Så det var lett tilgjengelig å komme opp her. At man kjørte det her, også kjører videre inn der eller der (peker Oksla og Skårå).

Det er to hensyn her, det koster en del kroner, det er den ene tingen. Det andre er naturinngrepet som er. Men poenget er at den kun vil være for å lage det letter tilgjengelig for å komme opp. For kommer du høyre opp er det mer snø. Nede er det mindre. Så som sagt krever det en del snø slik som det er nå.

D: Det var laget en trase ut her. På siden her (peker på Krintokleiva), slik at det ikke skulle være så bratt ned.

B: Vi bruker den ja. I enkelte tider var løypen lagt her også, (Nedsiden av Bøkstulnatten) men den er ikke noe egna.

D: Ja, jeg har gått der på sommeren, og det er ganske kronglete.

B: Ja, det er kronglet. Vi hadde Lifjelløpet i mange år, og gikk her ved et par vendinger, men det var mye arbeid å få det til, og det blei ikke noe mer ut av det.

D: Du snakket litt om dette med tilgjengelighet, jeg lurer på hva du legger i dette begrepet? Tilgjengelighet til hva?

B: At det ikke er kronglete, ja det er jo to sider å se det på. Det er det reint praktiske, tilgjengelig sånn du nevnte på med den veien som skal inn for å gjøre fjellet mer tilgjengelig. Letter og komme til, de får kjøre, jeg snakker først og fremst om vinteren da. Kjøre med tråkkemaskin for å få gode løyper. Om sommeren kan det være alt fra å trille barnevogn, for eksempel, og eventuelt sykle. Så du vil nok få mer på godt å vondt, bruk av fjellet. Man kan jo sykle til Okslagrinda, og lynrask ned igjen. Og lett opp på Klokkesteintjønna og Nybufjellområdet. Og på denne siden av Øysteinatten, og videre til Hollane og den veien.

B: Så det er jo på godt å vondt, men det må ikke bli motorisert ferdsel annet en tråkkemaskinene og den lovlige turistkjøringen, eller nyttekjøring for å si det slikt.

D: Tror du nå vi snakker om fysisk tilgjengelighet, slik som letter å komme til fjells, men tror du at det er noen som mister sin tilgjengelighet til fjellet, at det er noen som ikke vil bruke området fordi det blir for tilrettelagt?

B: Nei, ikke viss det var en enkelt tilrettelegging. Hvor man laget veien litt sletter og litt finere, og at det gikk an å preparere på vintrene. Da ville jeg vel ikke tro det. Men det måtte ikke bli for store inngrep. Fordi det er ikke noe trivelig viss du ser tydelige inngrep. Det høres kanskje litt sært ut men, det er ikke helt det samme. Jeg ville sagt at det måtte skånsomt tilretteleggest. Det ville ikke vært fornuftig med noe store brøyter innover. Det tror jeg heller ikke de vil få lov til. Det har vært nektet tidligere. Man fikk ikke lov til flytte en stein i Krinto kleiva tidligere.

D: Nei. For du sier at det er forskjell. Føler du viss du går på en skiløype inn Oksladalen, slik som nå og du svinger av ved Nybunuten, der det ikke er løype. Føler du at det blir noe forskjell på turen og opplevelsen dine?

B: Når jeg går og tar av ved Oksla og tar av opp på Nybufjellet? Ja, da er jeg for meg selv i en egen verden, eller om det er tåke er jeg enda mer i min egen verden.

Men det er ikke det jeg mener, 50- 60 år tilbake har det vært løype inn til Hollane.

B: En hovedløype, men å begynne å strekke det noe mer ut en det som er, vil jeg faktisk ikke ha. Jeg vil ikke ha løype opp på Nybufjell for eksempel. Egentlig ikke merking der heller. Jeg ser de har hatt inn noe der, men det er ikke nødvendig.

D: Ja, ned til Kloppsteintjønna.

B: Ned til Tjønna og opp Rypedalen og over til Holmen.

D: Føler du at det gjør noe med turen din?

B: Ja, det kan være. Det er så lite et fjell at det er ikke nødvendig. Der kan folk finne frem selv.

B: Ja, jeg mener faktisk det. Men det er min sære mening. Jeg syntes det som er uten om den er ok. Den som går opp Krintokleiva opp til Skårholmene, Snotjønn, Sandtjønn og Hollane og rundt Mejlten, og den som kommer opp Oksladalen som møts oppi der er greie.

D: Ja.

B: Jeg ville ikke ha inn til Øysteinnatte engang, kanskje bare kjøre et stykke bortover, men den får de i praksis ikke kjørt heller. Fordi der er det vanskelig å komme rundt. Det platået der er vanvittig fint, og utover mot Øktern er noe som er helt for seg selv. Der kan man i påska gå for seg selv, selv om det er mange folk oppå fjellet. Der har vi sittet alene mange ganger selv om det er mange på fjellet. Det er ikke ment som ego slik sett, men jeg mener at det er områder som er at men det mener jeg. Fjellet er ikke så stort, det er ikke det. Om du går den traseen der så blir det jo ned i Årmodalen og andre sia Dyredalen.

D: Når du skal på tur. Velger du område etter hvordan tur du skal på? Om du skal på tur eller om du skal treningstur?

B: Du må du jo ha preparert og sånn. Så da er det enten snakk om Vihusløypa, lysløypa eller Solkinnsdalen, Anbuflåta og Jønnbuflata eller innover fjellet når det er kjørt der. Har man langrennskia på er man avhengi av preparert, man kan liksom ikke gå i løssnøen. Eller Grønknjær da. Det er jo en form for friluftsliv det au, men det er ikke det jeg tenkte på som friluftsliv, da snakker vi om sånn tur med sekk og dagstur eventuelt overnatting for den del.

D: Med appelsiner

B: Ja!

D: Vi har snakket om at det blir kjørt opp løyper inn til Okslagrinda og Skåråholmen. Så har det jo vært noen diskusjoner i det siste. Jeg vet ikke om du har lest om Gautefall osv, om at det har blitt bråk om oppkjøring og hvem som skal ha ansvaret til slutt. Fordi det begynner å bli penger i det. Å tilrettelegging koster penger, og det er noen som må ta ansvaret for det. Er du redd for at den tilrettelegging som skjer der nå, viss den blir utviklet mer, slik som for eksempel den nye traseen at dette kan true den frie ferdselen? I dag er det ikke lov å ta penger for bruk av løyper osv, men at det kan bli presset frem fordi folk etter hvert sier at her har vi lagt tilrette for deg. Du får et produkt og nå må du betale for det. Tror du det kan skje i fremtiden?

B: Det kan det vel gjøre, men jeg er kanskje ikke så veldig redd for det. Det tror jeg de kan løse på en sånn positiv måte. Det at man legger ti kroner på parkeringen avgifta som går til drift. Og det har dem vel egentlig også gjort der oppe.

D: Der oppe går vel ti prosent til løypelaget.

B: Også må det være et spleiselag, med hyttefolk, reiselivsbedriften og kommunen. Det er fornuftig av dem også. Og det syntes jeg er akseptabelt. De kan jo oppfordre til andre måter med alt ifra at folk kan kjøpe seg årskort på

parkeringa, direkte der oppe, eller være med som støtte medlem for løypelaget. Men å tvinge folk, da skyver man dem bort der i fra. Det er stor forskjell på ville, og ha økonomi til å betale for det.

D: I det området som vi snakker om, er det to områder man går innover fjellet, og det er ikke så mange andre steder og gå. Så er det jo det argumentet med at man kan la være å bruke løypen, og heller gå ved siden av sporet viss de ikke vil betale. Og dette er jo ikke reelt.

B: Nei, nei ikke i hele tatt. Da snakker jeg litt generelt, sånn personlig så er jeg ikke avhengig av noe løype, på ingen måte. Jeg går masse utenfor løyper. Jeg tilpasser meg med utstyr som passer der etter, og trives heilt greit med det, men det skal jo være realistisk og tenke på å få familier innover fjellet, da er man avhengig at det er preparert, for å få med ungene som ofte vil gå på litt smale ski, de vil skøyte og litt sånt noe. Så det er heilt fornuftig og gjøre det, men vi snakker ikke om å bevare, men vi må bevare, men vi må kunne benytte og gjøre det som er fornuftig lissom.

B: Og akkurat de trasene som kan være greit å preparere. Absolutt.

D: Er det mye ulik bruk av de forskjellige løypene som er der? Har du hørt om noen konflikter som har vært der oppe, fordi folk som går er der på treningsturer som møter på familier på tur eller liknede?

B: Nei, da er det mer et forhold mellom utbyggerne, grunneierforhold og de som bruker det på den måten. Ikke noe, nei det har ikke noe forhold til. Det må være en tilfældighet, om det skulle komme skulle komme, det er lenger tilbake det da. Jeg har hørt at det var noen som ikke ville ut av løypa, også var den en som dunka eller puffa dem over ende. Det er jo bare noe tullball da.

D: Ja.

B: Så det er ikke noe, nei det tviler jeg sterkt på. Det er plass til alle. Det er to grupper, det er ganske mange flere prosent vis som bruker fjellet innover for å trene, som går med lette langrenn ski og lett og tynt kledd og trener gjerne helt over på Seljordsiden, og tilbake igjen. Også er det de som går vanlig turer alene eller med familie. Da går de for å kose seg, og spise nista og det.

D: Bare sånn på sida. Du snakker om at folk trener langt da, går lett kledd osv, langt innover. Hva syntes du egentlig om det?

B: Dem må jo det da, viss det både er preparert og merka er det jo ikke et fare momentet med det. Og som regel er dem spreke folk som tåler om det plutselig skulle brake laus.

D: Ja.

B: Så vil vel det gå bra det. Men dem er så spreke at, så stort er ikke fjellet. Det er jo et relativt kort stykke som det er ordentlig høyfjell. Det er akkurat når du skal krysse over Oksladalen og når du går over ved Glekse og til Sandtjønn. Så det er det som er det røffeste på denne siden av fjellet. Så kommer du over på Seljordsiden eventuelt vis dem går så langt. Man er jo ikke så langt inne på vidda.

D: Nei, det er jo ikke det. Men på andre steder. Jeg så på Hovden der kommer en ganske langt inn på fjellet i de preparerte løypene. Der møte jeg langt inne på fjellet folk som var på treningstur, helt utslitt, tre mil innpå. Er dette forsvarlig?

B: Jeg husker ikke akkurat året, men rundt 65, hadde vi Lifjelløpet. Det ble vel arrangert 8 inntil 10 år kanskje. Det gikk nedefra parkeringa og innover fjellet, og inn på Seljordsiden, Godalen og jeg var løypelegger i flere år. En gang, da var det ikke mobil men vi hadde noe walkitalkier. Været var ok ned på parkeringa. Vi sto klare til å gå løpet, så kom det over walkitalki fra de som sto på poster på toppen av Oksla, at det så ut som om det kommer

dårlig vær. Det begynte å blåse og det tjuknet til. Men dem som hadde ansvaret for løpet, dem lot det gå. Vi kom innover, og vi kom da på Oksladalen og på toppen der så braka det skikkelig løs. Det begynte å blåse, jeg hadde kledd meg selv. Så jeg hadde ikke noe problem. Hadde på meg anorakk, og vi var innover ved Jøronatten og videre innover. Det var et skikkelig uvær. Det var på hekta at det ikke gikk folk til. Jeg husker at faren min sto på toppen av Glekse og loset flere ned. Noen måtte leies ned, de var totalt knekte. Det var en sprek kar som ble loset inn på en liten kiosk, og han fikk varmt i seg og slikt. Og da sa han: jeg skulle med glede gitt 50 000 for å slippe dette mareritet. Jeg husker jeg kom ned på det som heter Solstua nå. Da var det flere som kom inn som var kritt hvite på fingrene og tærne. Fordi dem bare hadde kledd seg lett, det var nok litt bedre en det som er i dag, men det var rimelig lett det også. Det var helt på hekta at folk skulle gå feil, og ut av løypa. Så heldig vis så sto det folk og passa på.

D: Avslutningsvis, ser du noen utfordringer for Lifjell sånn generelt? Det gjelder ikke bare Bø siden, men hele området. Har en noen utfordringer for å bevare Lifjell, som du sier er fjellet lite, og slik de graver seg inn fra alle kanter.

B: Det har dem uten tvil. Hver kommune vil utvikle og få mest mulig ut av det, viss alle og enhver skal det og på de premissene de vil, så trur jeg det vil gå på bekostning av fjellet. De må sette et tak på hvor mye som bør utbygges, og hvor. Vi hadde jo nå et eksempel i Grunningadalen. Med tre tusen leiligheter, og gud fader hva det var. Og det skulle bli gondol opp på all de høyeste toppene på Lifjell i fra der, og til Nystulvatnet. Da hadde vi fått en sånn amerikansk greie. Det hadde vel ikke vært noe særlig. Men det var jo ikke realitet da. Så er det en annen ting som har med skitrekk og sånt. Lifjell ligger vær utsatt til, mer en andre. Det blåser opp, og snø mengden er begrenset. Og det blir atskillig færre skidager som en kan gå, i forhold til lengre inn i landet. Geilo, Hemsedal, osv. Trysil ligger vel best til. Men det er jo risiko for økonomi og finansiering og den biten der.

D: Men det er som du sier, at man kanskje bør satse på andre aktiviteter.

B: Ja, mer til tradisjonelt. Satse mer på tradisjon, kultur på Lifjell for å si det slik. Jeg mener det, og de må forandre at de drar innover med disse ATV en. Jeg kan ikke skjønne at de ikke kan nekte vei inntil Hollane. Når de får lov til å lage inn til Tjønntul og Linderbroe. Det er ikke det sammen altså.

B: Jeg har et godt eksempel. Vi lå i telte ved Måvaten, du vet hvor det er?

D: Ja.

B: Der var det stille, og vi satt ute på en odde og fyrte bål og koset oss. Hadde slått opp telt. Sola hadde gått ned og vi skulle legge oss til teltet. Hørte vi det durra. Vi tenkte ikke mer på det, vi antok at det var et fly på Notodden. Men så fortsatte det, så tenkte jeg, det er Folkestad som kjører med ATV til Hollane. Fordi de har en trase` i fra Gavlesjå, over myrene som kommer igjen ved enden av Kruvla ved Tjønntul. Plutselig ble det borte. Neste morgen gikk vi, fordi vi skulle opp på Slettefjell, over vollen på Lindeburoe og der sto det en ATV. Da hadde dem kjørt over myrer og stokk og stein for å komme dit. Og det er klart at viss man får det. At det kan være en flokk med ungdom som skal inn der grunneier relaterte, og får med seg andre og åtte ti tolv stykker og freser rundt. Det blir ikke det sammen å være der å fiske og kose seg i telt. Når man hører på disse som bråker. Det sier jeg er skrekken av friluftslivet, at man skal oppleve det. Det som er lovlig kjøring som en enkel løype er så sin sak. Så der er det en side av det. Så de må få til å bygge rett nedover, å bevare mest mulig av fjellet. Fordi visst nest generasjon skal gjøre like mye som denne generasjonen her på det meste har gjort. Hvor mye er igjen da?

D: Nei, det virker ikke som det blir så mye igjen da nei.

B: Viss du legger ut et kart i fra etter krigen, og legger ut samme i dag og tegner inn alle de veiene, og alt det som skjedd av utbygginger. Så ser man at det er helt enormt. Enormt over det ganske land. Et eksempel er i Tuddal, der var det jo ikke vei innover til Bondal en gang. Den ble vel påbegynt under krigen. Og masse av dette, ikke det at vi ikke skal ha vei. Så har vi alt det samfunnsmessig, men det får vi holde utenfor. Veier til kraftanlegg, det har vi alle nytte av så det må vil vel bare akseptere. Selv om en del utbygginger kunne vært gjort annerledes og mer skånsomt i dag, en det ble gjort den gangen. De har jo ødelagt mye. Men den såkalte unødvendige utbyggingen, for det er jo ikke nødvendig at man får utbygd hytter langt innover fjellet. Det er jo ikke nødvendig. Men vi må jo ha for å strøm til bedrifter og fabrikker og egne hus. Men vi drar det ut på alle måter. Det er jo noe med disse hyttene også. Alt skal fra til hyttene, da blir det så mye mer ødelagt med naturen. Det skal frem med brede veier, vann, bredbånd og heile pakka. Og ikke minst de store hytte, i både en og to og tre etasjer.

B: I alle fall om du sier konklusjonen på det jeg sider da. Så er det at de legger tilrette. Det trenger ikke å ha noe med økonomi å gjøre. Det er samarbeid, med interessenter og brukere av område og lokalbefolkning, det trenger ikke være spesielt turglade.

D: Tror du Lifjellområdet blir forringet for lokalbefolkningen?

B: Ja, det gjør det, men de kan jo legge det positivt til rette. Det har så voldsomt lite med kroner å gjøre. Sånn sett. Når de lager en vei, så kan de ved siden av lage det slett og fint ved siden av slik at de kan kjøre ved siden av med tråkkemaskin eller ha en smal sti. Den trenger ikke være bred for at en skal kunne gå den. Det er mange slik små sting. Og der har det sviktet oppå fjellet med positiviteten og samarbeid. Den er helt udiskutabel. Der er det en så klinsj, du blir jo hata av enkelte oppå der bare viss du har en mening i en reguleringsprosses. En vei burde ikke lages så lang, og kanskje ikke så mange skitrekk, da blir enn omtrent hata. Det finnes noe slike.

D: Da hjelper deg seg da tenker jeg vi runder av jeg

Vedlegg 3: Intervjuguide, Bø Kommune

Tilrettelegging:

Hva er tilrettelegging for friluftsliv?

Hvorfor tror dere en tilrettelegger?

Hvem tilrettelegges det for i Bø kommune, når det gjelder friluftsliv?

Lover og regler:

Hvordan behandles en tilretteleggingssak i Bø kommune i dag?

Hvordan bør jeg gå frem viss jeg vil lage en ny turvei i Bø kommune i dag?

Holder det å få godkjenning av grunneier på området?

Hvor går grensen for et inngrep som må styrers, age reguleringsplaner osv? Finnes det eksempler på dette i Bø i forhold til tilrettelegging?

Lifjell

Hvem ønsket en utbedring av turtraseen på Lifjell under planleggingen?

Hvorfor er det et behov for en utbedring av traseen Anebudalen – Okslagrinda?

Hva legges i begrepet summarveg/ spaserveg?

Hvem tilrettelegges det for? Turfolk eller utbygger som ønsker penger?

Skal traseene gå der den er tegnet opp?

Rasfare om vinteren?

Trengs det en reguleringsplan for å lage denne traseen?

Hvor store inngrep ser dere for dere vil bli gjort ved anleggingen av en slik trase?

Tilgjengelighet

Hva legger dere i begrepet tilgjengelighet?

Tror dere at en bedre tilgjengelighet skaper flere brukere?

Tror dere området kan miste enkelte brukere med mer tilrettelegging?

Allemannsretten:

Tror dere den tilrettelegging som skjer i dag kan true den frie ferdsel og allemannsretten vi har?

Støtter Bø kommune løypelaget med penger til drift?

Kan det bli en realitet at en vil ta seg betalt for bruken av løypen i fremtiden?

Vedlegg 2: Intervju med Bø kommune høsten 2008

Tilstede: Kari Hynnne (K), Oddmund Gåskjenn (O) og Dag-Øyvind Olsen (D)

Presentasjon av mitt prosjekt

Vi hadde også kommuneplan og kommunedelplan tilgjengelig foran oss.

D: Hva er kommunens mål for friluftsarbeidet? Finnes det noen målsetninger?

O: Ja, målsetninger er at vi skal legge til rette området som er spesielt viktig i forhold til friluftsliv, jeg tror kanskje at vi skal bruke kommuneplanen viss vi skal begynne å se stort på det alle de områdene her som er stripa, de er merka ut som viktige friluftsområder.

D: Ja.

O: Så tilretteleggingen av løyper og friluftaktiviteter er jo i stor grad knyttet til de områdene som vi har plukket ut som viktige friluftsområder.

O: Det er en smule konfliktfullt i forhold til skogeierne, fordi de føler det legger restriksjoner, men der er vi helt uenig. Så der kan de drive skogbruk akkurat som de har gjort i all tid, men på mange måter blir det grunnlaget for friluftlivssatsingen. Det er det som er avsatt. Vi mener at det viktig at det ikke skjer tiltak utover tradisjonelt bruk i de områdene. Fordi at dette skal vi ta vare på i hundre, i to hundre år, eller trehundre år eller hvilket perspektiv du legger på det. Så kommer det en hytte hvert femte år så er det ødelagt i løpet av noen generasjoner. Så akkurat her må vi tenke langt. Så vi prøver å sikre friluftlivssområdene på en skikkelig måte.

D: Ja. Så tradisjonelt tømmerhogst kan drives?

O: Det kan man drive. Det er ikke lagt restriksjoner på tradisjonell skogsdrift.

D: Nei. Hva legger du i begrepet tilrettelegging for friluftsliv?

O: Her vil det være ulike grader, viss vi starter med kartet her, så vil det at vi avsetter områder være i seg selv en type tilrettelegging, også kan du gå derifra til at områder er uberørte. Fordi historien har laget stier og naturen er som den er, og den har kvaliteter i seg selv som gjør at folk ønsker å oppsøke den, uten at man gjør noe form for tilrettelegging. Og vår Herre han har ikke vært gjemt bak en vegg han heller når han har laga en del ting. Men så er spørsmålet hvordan gjøre noe i forhold til tilgjengeligheten til slike naturkvaliteter. Og her kan man bruke et stinett som har oppstått fordi folk har ønsket og oppsøke visse områder. Så det ligger der fra før, eller man kan øke tilgjengeligheten ved å bredde det ut, du kan gruse det, du kan til og med asfaltere det viss du ønsker å lage god tilgjengelighet i forhold til bevegelseshemmede personer. Men det viktigste er at kvalitetene ligger der ifra før, når en tenker på naturopplevelser. Så kommer den delen fysisk aktivitet som kanskje krever mer tilrettelegging, da kan vi dra det over i ulike typer fysisk aktivitet. Da snakker vi om arenaer i fra skytterbaner til idrettsanlegg. Men da glipper vi vel utover det friluftbegrepet som du definerer.

D: Ja, det er jo en glidende overgang der, hvordan friluftslivsbegrepet blir brukt. Hvem er målgruppa for den tilretteleggingen for friluftsliv som skjer i Bø? Eller hvem er hovedmålgruppen?

O: Det er hele befolkningen generelt det. Vi ønsker at folk skal bruke den naturen som ligger her. Det er hovedpoenget. Og det inngår i et utvidet helsebegrep, så det er mange god motiver for å legge til rette for friluftsliv.

D: Mener du det er et allment gode?

O: Det er et allment gode, det er utgangspunktet. Det er ikke sånn at det legges til rette for spesielt utvalgte mennesker.

D: Jeg tenker litt i forhold til lover og regler i forhold tilrettelegging, og da i hovedsak stier og løyper. Hvordan behandles en tilretteleggingssak i Bø kommune i dag?

O: Det finnes grunneiere her som en må spille sammen med, for i det øyeblikket man begynner fysisk tilrettelegging så er det et inngrep i annen manns eiendom. Så man må ta grunneierne med på laget. Det er uproblematisk. Du kan ekspropriere en slik rett, men det har aldri skjedd her i Bø.

D: Det står vel i loven at er lov.

O: Ja, det er en mulighet, men det har ikke vært nødvendig. Så en må jo se litt på krava til tilrettelegging og hvor mye inngrep det er. I utgangspunktet så kan jo hvem som helst gå hvor som helst når det ikke er tilrettelagt for det. Men det er når man begynner å flytte stein og hugge trær og alt dette. Så er det nødvendig med en avtale med grunneier.

D: Er det slik at viss jeg ønsker å lage en sti, la oss si i Breisås, så kan jeg avtale med grunneier, rydde skog og merke, men bør jeg ha noe formell avtale med kommune?

O: Ikke i utgangspunktet, hvem som helst kan inngå en avtale med en grunneier. Viss en velforening i Breisås finner ut at de vil gjøre noen tiltak i forhold til løype, så er det bare å gå til grunneier og gjøre en avtale om at de gjør det de syntes er nødvendig. Så det er ikke noe grunn til at dette skal gå gjennom kommunen. De beste kreftene finnes jo utenfor de kommunale kontorene, sånn sett. Så det mange måter å komme frem til et organisert løypenett.

D: Hvor går grensen inngrep/ tilrettelegging som må styres, hvor det må lages planer/ reguleringsplaner? Og hvor man må ha tillatelses fra kommunen? Om vi ser i forhold til løyper i størrelse osv.

O: I forhold til løyper vil vi neppe kreve at..., viss du tenker på reguleringsplan så er ikke det nødvendig i forhold til et løypenett.

D: Er det selv om at det er en turvei som må opparbeides, som for eksempel er gruset?

O: Nei, her vil ikke vi si noe spesielt på det. Fordi i naturområder så er det jo lov til å lage skogsbilveier og denne type inngrep etter landbrukslovgivningen. Men vi vil gjerne synliggjøre på kommuneplankartet, så man kan se hva det dreier seg om. Som her (peker på kartet), men det er mer som informasjon enn juss. Sånn sett.

D: Så det finnes ingen steder i Bø i dag som har noen reguleringsplaner for friluftsliv?

O: Nei, ikke for friluftsliv.

D: På andre tilretteleggingstiltak?

O: I forhold til idrettsanlegg er det jo det, det er større fysisk inngrep.

D: Slik som lysløyper, tenker på Nordbåsen og slikt?

O: Nei, der er det ikke reguleringsplan på lysløypa. Vi må sette noe grenser for byråkratiet.

D: Vet du om det er likt i andre kommuner i Telemark?

O: Jeg vil tro at viss du har lysløypa som et isolert tiltak vil det neppe bli krevd reguleringsplan noe plass. Men viss det er en integrert del av eller andre anlegg er i tilknytting så kan de inngå i en reguleringsplan.

D: Viss det er et større løypenett i et område som det ikke har vært noe før, hvor man skal lage større løyper og tilrettelegge med bade plasser og liknede må det lages en plan, men viss det bare er en sti så trenger man ikke?

O: Nei, det vil jeg si. Men er det sammensatte inngrep så må enn nok vurdere om det skal inn i en plansammenheng.

D: Viss vi går litt nærmere inn på Lifjell og den planen som ligger der, og den planleggingsprosessen... Hvem var det ønsket en utbedring av traseen som er tegnet inn der? Vet du noe om det?

K: Det er jo hovedløypa inn Oksladalen.

D: Ja, det er løype der i dag, men den er jo ikke preparert og ikke brukt i dag. (vinter) Og bare vanlig tråkk om sommeren.

O: Planen sier at den skal oppgraderes.

K: Det var for å...først og fremst som sommerløype.

D: Og så står det at: for å legge beder til rette for tilkomst innover fjellet sommerstid er det vist en tilsådd sommerveg/spaserveg inn til Okslagrinda. En slik vei vil samtidig legge til rette for en god skiløypetrase som kan nyttes tidlig på sesongen. Da blir det et relativt stort inngrep.

O: Var det grunneier? Hvilke interesser var det?

K: Ja, nei, grunneier er imot da.

O: De fleste er positive, men det finnes noen negative.

K: Så det var vel kanskje brukerne av den traseen innover der. I forhold til reiselivet som har sine kunder som innover der, og au fra vanlige bøheringer. Jeg tror ikke det kom noe skiftlig direkte på den, men en dialog som vi hadde med dem. Og derfor ble den lagt inn.

D: Men det var også et ønske fra utbyggenes side at bli en bedre vei innover fjellet?

O: Ja, utbyggerne er interessert i å bygge opp aktiviteter som kan fremme salget. Det går på skiløyper, turløyper, alpintilbudet osv. så det er en sånn produktpakke.

D: Kan turlaget ha vært med og foreslått?

K: Det var i den styringsgruppa satt det folk i fra forskjellige grupperinger, så det var på en måte den samla gruppa derifra som var, og der var grunneierne med i den.

D: Kan det være en kompensasjon fordi området på Jønnbuflåta tidligere har vært tilrettelagt for skiløyper?

K: Det har mer med det interne og gjøre det på Jønnbu. Dette er for å komme inn på selve fjellet. Det var på en måte hovedløypa, det var der de gikk inntil setra før, og når man skulle innover så gikk man Oksladalen. Så det er vel mer det som... Du har yngre og eldre turfolk, du har han Roalkvam som hadde kommentar på dette. Han er en sånn fjellmann. Og har vært en sånn som har flekka, og jobba med stien, og tilrettelagt og men det er jo begrensinger hva de kan gjøre så lenge det er private grunneier her.

O: Som jeg tidligere sa ut fra avtale(grunneier) kan man gjøre ting, men Roalkvam har gjort en del uten og avtale uten at det har ført til problem?

K: Han har jo vært den som har på en måte, ikke gjort store inngrep med gjort det lettere å gå innover.

D: Hvorfor er et behov for en utbedring av den traseen som allerede er der, som du sier er det jo en tidligere hovedvei, og det er et tråkk der i dag. Hvorfor trenger man det?

K: Det er for å gjøre det enda lettere, for å komme inn på Lifjell så er det kronglete til du kommer innover. Og det er lettere å gå den veien opp Krinto og opp mot Glekse og den veien.

O: Jeg må jo si det om Lifjell at uansett om det er på Bøside eller Seljordsida så kan det være en krevende øvelse, og tiltak som å øke tilgjengeligheten kan være en ting der. Husk på at her skal det gå folk på din alder med

små unger og litt sånn. Og det skal gå folk på min alder (ca 50 +) og det kan jo være kjekt at det er noe tilrettelagt.

D: Så det er på bakgrunn av turfolk da..

O: Turfolk og befolkningen generelt.

D: Men er det også på bakgrunn av utbyggerne, økonomiske interesser?

O: Det er sammenfallende interesser, utbyggere og turfolk i dette tilfelle her. Du nevnte sist Gautefall der har du nettopp fått en slik kobling der sammenfallende interesser, hvor en har tatt kostnaden, så har man blitt ening om at dette er bra for alle så har man laget et spleiselag.

K: Det er også slik at i forhold til løypebidraget som hyttene er påkrevd innenfor det nye området. Og det er ikke bare vinterløyper, det gjelder også sommerløyper.

D: Det var tusen kroner per år?

K: Ja.

O: Så det er næringsinteressene, hytteeierne, kommune og brukerne, det ligger en avgift på parkeringen som går til løypekjøring. Så det er bidrag fra mange sider, og det kan vi gjøre her i motsetning til Gautefall der de ikke gjorde det i utgangspunktet. Som er avhengig av frivillige avtaler nå.

D: Det har vært snakk om ”bompenger” på Gautefall. Dere er ikke redd for at når det lov og lage løyper på egen eiendom at, så begynner folk å bruke det og etter hvert ønsker man å ta betalt for det. At det kan skje.

O: Det der en juridisk gråsone, at kan grunneieren kreve en type avgift for at organisert løypeaktivitet går over eiendommen, eller kan han ikke.

K: I friluftsløva har du ikke det, men det som man ser er at man har hele dette hyttefeltet som ikke har det pålegget (peker på kart) men allikevel er hytteeierne med på å betale. Så det er på en måte de frivillige innsatsen i det som ligger der allikevel. Fordi det er en så stor fordel for dem med løypenett.

D: Viss det blir tilrettelagt så at det blir et anlegg, her har vi opparbeidet trase og vi preparerer hver dag.

O: Jeg ser ikke bort i fra at etter hvert vil det kunne komme en tolkning av friluftsløven hvor organisert aktivitet, og organisert løypekjøring, vil kunne danne grunnlaget for å ta en viss avgift. Fylkesmannen var klar for en uke siden. Men det er nok en gråsone hvor vi ikke har hørt det siste ordet.

D: Litt tilbake til traseen, den som er tegnet inn her, er den endelig eller kan den endres på plan? Jeg tenker på vinterstid er det jo rasfare på deler av traseene.

K: Ja, du har en del her (peker på kart) som det har vært ras. Så det er visst som illustrasjon.

O: Så det er ikke juridisk bindene.

D: Det er ikke bindene på noen måte?

K: Nei.

O: Omlegging her kan du gjøre, nei det er illustrasjon.

K: Du kan si at den er lagt der løypa går i dag, men planen skal jo rulleres da. Så viss det viser seg at her må det en annen trase så forandre på det da.

O: Det ligger reguleringsplaner her, og der er løypen bindende. (Viser hyttefeltene på Jønnebu). Men da er lagt inn sammen med andre tiltak, tomter og veier. Og der vil det være juridisk fastlagt. I motsetning til den andre.

D: Den andre traseen (Annebu – Oksla) blir det ikke noe reguleringsplan på etter som du sier.

O: Nei, der blir det ikke reguleringsplan, nei.

D: Så den kan endres.

K: Da kan man rullere.

O: Men i utgangspunktet er den ikke juridisk bindende, så du kan justere løypa her uten at det brudd med ...

K: Men uansett så må den rulleres, og grunneiers tillatelse.

D: Ved anlegging av den traseen, viss det blir gjort engang i fremtiden... Hvor store inngrep blir det? Jeg kan egentlig først spørre om hva en sumarveg/ spaserveg er? Hvor stort/ lite er det?

K: Da må man se på hvordan terrenget er da, men sånn i detaljer er det vanskelig å si.

D: DN har utgitt maler for stier og løyper, går det på måte under turveg? Eller går det under stier?

K: Jeg tror ikke det ble gjort en vurdering på det.

O: Er ikke den brukt som driftsveg tidligere?

K: I fra gammelt av var den det, men jeg vet ikke hvordan det er nå.

O: Du har jo ofte en kombinasjon av driftsveier og tur- og skiløyper da.

K: Men du har partier på denne traseen hvor det må gjøres en del ...

D: Som du sier, viss du skal kunne gå med barnevogner inntil Okslagrinda, så må det gjøres litt.

K: Ja, ja.

D: Dere sa at det tidligere har vært driftsvei, tror dere at det kan bli, når vi får en turvei inn der som har en viss brede, kan det bli mulig at grunneier som har beite med sauer kan få lov til å kjøre inn veien med ATV for å sanke sauer?

O: Det kan du være helt sikker på, viss jeg hadde vært grunneier ville jeg forbeholdt meg retten bruken den til...

K: Men da beveger vi oss inn i innområdene, som det ikke er tillat med motor.

O: Men til sau..

K: Men til å kjøre inn.

D: Men da det allerede ligger en vei der...

K: Ja, men...

O: Tenk praktisk nå, om du har sau på beite som du skal inn til, du bruker en sånn tursti til å komme deg inn. Det er det ingen som vil si noe på i å for seg..

K: Men jeg trur ikke det er lagt opp til størrelse på den vegen, så det blir kjøring der.

O: Tenker du på bil?

D: Nei, på ATV'er og liknede.

O: Ja det vil kunne skje, og det vil de også kunne gjøre uten å søke, sånn type nyttekjøring. Som hører til unntakene om motorisert ferdsle i utmark.

K: Men vi beveger oss inn i et område som er...

D: Jeg vet på andre siden av Lifjell... Tjønntul og innover er det laget en trase som de kjører på.

K: Ja.

O: Viss det er laget en trase til ATV, det kan du i utgangspunktet ikke gjøre...

D: Hva den er laget for vet jeg ikke, men det er nå der.

K: Det er nok en løype i forhold til drifta der..

D: Hva legger dere i begrepet tilgjengelighet i forhold til friluftsliv? Tilgjengelighet til hva?

O: Tja, hva skal vi svare... I utgangspunktet vi bruker uttrykket universell tilgjengelighet, vi har ikke så mange områder som er tilrettelagt for bevegelseshemmede personer. Det er gjort en del langs Bøelva, men å komme frem med rullestol skal vel litt til. Det er turlaget som har gjort dette. Jeg har sagt til det flere ganger at det hadde vært veldig fint og fått asfaltert stubber av dette.

K: Det er vel det som er diskutert i forhold til blant annet på Folkestadåsen. Og tilgjengelighet, slik at rullestolbrukere kan komme seg inn i området. Det er mer og mer aktuelt.

D: Det stemmer.

D: Tror dere at en bedre tilgjengelighet vil skape flere brukere?

K: Ja, det tror jeg.

O: Jo lettere det er og bevege seg der, jo flere vil bruke det. Barnevogn og folk som har vondt i beinet, eller liknede. Jo lettere det er å komme seg inn, jo enklere er det å bruke det.

D: Tror dere området vil miste brukere? Eller at brukeren får endret bruk av området?

K: Det er en balanse der da. Man vil ha folk inn i området, samtidig som det kanskje kan bli misbruk om det bli for lett tilgjengelig også. Men...

O: Det er fryktlig vanskelig, det er fryktelig ulike interesser. Du har de som er fanatiske friluftsfolk som i utgangspunktet kan tenke seg at det ikke er særlig mye tilrettelagt. De vil ha det slik Vår Herre har skapt det. Og viss du legger tilrette i altfor stor grad så vil de finne seg andre områder som tilfredsstiller den typen friluftsliv de driver. Så at noen vil forsvinne er sannsynlig, men flere vil komme til, enn de som forsvinner ved tilrettelegging. Og heldigvis så har vi ganske store områder i Kongeriket som kan tilfredsstille det mer machoprega folket.

D: Lifjell og Jønnbu er et smalt område for å komme seg inn på fjellet. Og Krinto og Skårå er greit tilrettelagt i dag. Det er merket og fin sti, og inn Annebudalen og Oksladalen ønsker man og gjøre det enda mer tilrettelagt. Og på Skåråsida er det også planer om alpinanlegg. Så hele området Jønnbu blir tilrettelagt fra ende til annen. Det blir ikke mye igjensom er "uberørt". Har det vært noe snakk om det?

K: Det har vært mange diskusjoner, og i utgangspunktet så var hele det området her tenkt utbygd. Med vei opp hit, og det var en god diskusjon på det. Og det med at det er lagt opp heis til Skårå, har ligget der siden gamle planen. Det er ikke noe nytt.

O: Du kan jo si det at tilrettelagte stier er et aktivitetstilbud i seg selv, men det representerer også noen korridorer ut mot det berørte. Så det ene ekskluderer ikke der andre.

K: Så hvert fall med den planen som er der nå så er det ikke så lange område du må gå før du er i urørt natur, og slik kommer det til og bli, med det innområdet som ligger der. Så det blir bare strengere og strengere. Så det vil nok aldri komme noe vei videre oppover der.

D: Dere sier at et blir strengere og strengere, men dere snakket også om den veien opp under Glekse som ikke ble noe av. Dere tror ikke at en slik turveg kan være en måte å ta hull på fjellet videre? Slik at utbygger i ettertid sier at vi kan bruke denne veien.

O: De vil ikke få godkjent den som motorisert ferdsel, slik som lovgivningene er i dag.

K: Det kan jo være de som tenker her er det en vei, jeg skjønner det. Men det åpner for lettere å komme innover. Om man snakker med bøheringen i dag, så syntes de det er kronglete og komme inn på fjellet. Er du på toppen av Krinto med unger, og bakover på Glekse så orker du ikke mer. Da må du bare snu og komme deg ned igjen.

O: Det er mange som kunne ønsket at det var en bilvei.

K: Ja, mange kunne ønske det. For da var du på fjellet, så...

O: Så her er noen innebygde dilemma, i forhold til tilgjengelighet.

D: Avslutningsvis, hvor tror dere det ender hen, når kan den stien blir en realitet, og hele området?

O: Det er veldig vanskelig å spå, men opprustning av stinettet ligger i de utbyggingsavtalene som er gjort på Lifjell. Så det er der pengeskilden er, så hvis hyttemarked er tørrlagt en periode fremover nå så vil det ta tid, det er veldig avhengig av markedssituasjon og økonomisk hele, og tomtesalg...

D: Den løypa, hvem må ta initiativet for at den skal bli en realitet? Er det noe kommunen gjør, utbygger eller grunneier? Hvem setter spaden i jorda?

O: Det er ikke grunneier, det er hytteeierne og bidragsyterne innad i systemet vil jo ha en mening om det. Kommunen er jo og inne her.

K: Så det er vel der man ønsker og få litt mer organisert i forhold til løypenettet og løypekjøring. I dag så er det mest på frivillig basis. Få det litt mer formalisert enn det er i dag da.

D: Løypelaget som i dag er på Lifjell får det støtte av kommunen til drift?

K: Ja, og så er det en del av parkeringsavgiften.

D: Har de sponsorer også?

K: Nei, men de har jo bedrifter der oppe som går inn en del da. Så det er forskjellige som har et fast bidrag.

D: Da tenker jeg vi runder av, jeg.

Vedlegg 4: Intervjuguide, Eivind Eckbo, Utbygger

Hva er din tilknytning til Lifjell?

Aktivitetstilbud

Hvordan fremstår aktivitetstilbudet på Lifjell i dag?

Bør vi ha et utbedret løype- og stinett som en del av tilbudet?

Hva syntes du om en utbedret vei Anebudalen – Oksladalen?

Kan dette være en måte å ta ”hull” på fjellet?

Hvilke interesser har dere som utbyggere av et utbedret tilbud?

Hvilke konsekvenser/ interesser har utbyggerne av et utbedret løype- og stinett?

Kan dette gi noen ringvirkninger? Tomtepriser?

Hvem bør ha ansvaret for opprettholdelse av et sti- og løypenett?

Kan ”bompenger” på sti- og løypenettet være en vei å gå?

Tilrettelegging

Hva synes du om tilrettelegging av løype- og stinett?

Hvilke hensyn bør vi ta ved en tilrettelegging?

Hvordan er dagens situasjon på Lifjell med tur- og skiløyper?

Vedlegg 5: Intervju med Eivind Eckbo, utbygger vinteren 2009

Tilstede: Eivind Eckbo (E) og Dag-Øyvind Olsen (D)

Presentasjon av mitt prosjekt

D: Hva er din tilknytning til Lifjell?

E: Det er gjennom Østerli sameier, andeler i sameie.

D: Så det er dere som holder på å bygge ut oppå fjellet?

E: Ja, i H6.

D: Hva er tilrettelegging i friluftsliv for deg?

E: Nei...Det betyr at vi må, at i den planen som vi lager, så kan vi ikke bare lage tomter. Vi må jo ha så gode tomter at folk vi kjøpe dem. Så det betyr at man må ha med turløyper, aktivitetsområder, tilkomst, du må lage en reguleringsplan som er i tråd med det folk ønsker. De ønsker stier og løyper og alt det der.

D: Når du tenker at det er bra med tilretteleggig så er det også for din egen del, det vil øke prisen på tomter?

E: Ja, det er et konkurransemarked. Og man må selge det kunden vil ha.

D: Hvordan synes du tilbudet på Lifjell er i dag?

E: Det har vært veldig begrenset. Det har vært brukt av lokalområde stort sett, og litt utover det. Ellers er det begrenset hvem som har brukt det. Både med volum og..., så det utbyggingen har prøvd å i møtekomme, er da flere brukere, bredere tilbud, lengre sesong, i forhold til skiheiser. De går nå bare i høytider og helger. Mer folk, mer aktivitet, mer belastning.

D: Hvem er det som det tilrettelegges for?

E: Primært så bygger man ut for kjøperne som skal ha hyttene, men i og med at det medfører mer aktiviteter så blir jo den helhetlig planen når det gjelder turløyper og alt det andre som følger med, blir da lagt ut til alle interesserte brukere. Jo bredere tilbud, jo bedre er det for så vidt. Det er en kostnadside der da.

D: Ja det er det, men det kommer vi tilbake til. Vet du hvem som forslo at det burde lages en utbedret løype inn Anebudalen?

(Kart blir vist)

E: Det husker jeg ikke. Den prosessen startet i -99, vi hadde en konsulent med; Bernt Amdal, som laga det store planutkastet. Det han var litt opptatt av, var antall tomter til å finansiere heisene. Så det var alpint og hytteutbygging som han var primært opptatt av. Men hvem som kom med det forslaget husker jeg ikke. Det er jo en gammel vei der.

D: Ja, det er det.

E: Så det var vel tenkt at det kunne være, ikke bare et vintertilbud, vi må jo ha noe på sommeren også. Det som skjer på sommeren er at man går på stiene, også blir det litt sølete også går man utenfor. Så blir det ikke en sti, men en åtte meter brei vei, eller søletråkk. Og da

Var det noen som sa at skal man organisere et sommertilbud så må man erkjenne at den stien blir for bred, og kanskje ikke så fremkommelig, så da bør den kanskje gjøres noe med.

D: Litt for å kanalisere trafikken, og gjøre den (stien) mer vennlig rett og slett.

E: Men hvor mange som syntes det var en god ide, det husker jeg ikke. Fordi det er et tiltak, et fysisk inngrep. Så om det blir noe av det...Det står i planen, men det er mye som står i planen.

D: Hvordan ser du for deg en slik vei? Har du noen formening?

E: Det som må gjøres... Det må gruses opp. Slik at man har en begrensning om hva som er vei og ikke vei. Den må være så lett tilgjengelig at folk går der. Ellers er det ikke vits i.

D: Er det så lett at man kan trille barnevogner?

E: Ja må gruses opp. Ellers, den må være tørr å gå på når det har regnet, ellers går folk bare utenom. Og da er man tilbake der man er nå. Det er tilgjengelighet.

D: Ja, tilgjengelighet... Ja, hva legger du i begrepet tilgjengelighet?

E: Det må være så enkelt å bruke at man bruker det. Ellers så lar man være, eller reiser et annet sted.

D: Så tror du at en bedre tilgjengelighet skaper flere brukere for et område?

E: Ja, uten tvil.

D: Men tror du det er noen som mister sin tilgjengelighet ved utbedring av en sti?

E: Ikke mister sin tilgjengelighet, men de kan reagere på at de ikke har den samme opplevelsen som før. Om man vil gå på en smal sti alene, og nå får de plutselig en tre meter bred gruset vei for eksempel. Og det kan være en annen opplevelse av å gå der enn en helst ville hatt. Men for den brede masse, og det fins jo folk som er litt mindre spreke en de som går på idrettslinja. De må få lov til å komme på fjellet de også. Det var blant annet bakgrunnen for den veien som ikke ble noe av, som kom på oppsiden av Krinto, slik at flere og handikappede kan få sett noe annet en nedre del av Lifjell.

D: Ja, det har jeg hørt flere si.

E: Det er slitsomt og komme på toppen av Krinto.

D: Mmm...

D: Det står i planen at man ønsker lettere tilgjengelig til fjellet. Hva er fjellet, og hvor går grensen? Blir den flyttet?

E: Ja, folks oppfatning av Lifjell er parkeringsplassen og litt utenfor. For du kommer ikke så mye lenger på vinteren med unger. Det er begrenset hvor langt man orker å gå pga terrenget. Så etter hvert som flere og flere går, blir fjellet mer åpent. At man tilrettelegger med veier og ting så kjører folk så langt de kan. Da går folk lenger. Det er lettere og komme frem. Det er jo nevnt at om man hadde fått den veien på toppen så ville folk kjørt dit og da toaletter der, og da blir det plutselig noe annet lenger inn, mer på fjellet. Men det er kanskje bare for en periode, før det er en del av det nedre Lifjell. Så ønsker man enda lenger inn. Det er et dilemma.

D: Man flytter grenser. I forhold til den veien som var planlagt som ikke ble realitet, den stien blir sikkert en opparbeidet fin trase som går opp der. Er det en annen måte å ta hull på fjellet?

Lettere for siden å, ved å si at vi kan bruke den allerede opparbeide stien til å komme opp for eksempel med bil.

E: Biler tro jeg vel det ikke er meningen at skal lengre en p-plassen.

D: Men tror du ikke at man kan bruke det som et argument siden, om man ønsker en vei videre?

E: Jo, alt som er gjort av inngrep, er gjort, og da er en barriere tatt. Det er politiske vedtak som skal til. Så det vil til en hver tid være det sittende politiske miljøet som vurderer det.

D: Allemannsretten. Tror du den tilrettelegging som skjer i dag kan true den frie ferdsel? At det blir laget så fine løyper, at noen vil ha noe igjen? På Gautefall var det blant annet en sak.

E: Allemannsretten er så godt innarbeidet. At den tror jeg folk nesten kjenner like godt som navnet sitt. De vet akkurat hvilken rett de har, og min erfaring utifra Breisås er at det er ikke noe problem. Du kan sikkert finne enkelt episoder, eller noen som må dra det lenger en andre. Men allemannsretten fungerer veldig bra.

D: Jeg tenker slik de hadde gjort på Gautefall, hvor det også på Rauland ble en debatt etterpå hvorvidt man kunne ta seg betalt for løypene som ble kjørt opp, for eksempel. Vi nekter og kjøre opp om folk ikke betaler.

E: Man må være klar over hva allemannsretten går om. Og det er adgang til å bruke, du har ikke lov til å drive næring på annenmanns eiendom. Og hvem oppfatter seg som næring? Så sann som på fjellet... Nå ønsker grunneieren, i og med at det er så mange som driver næring på vinteren med overnatting og aktivitet, så bruker de da grunneier arealer som næringsgrunnlag for seg selv. Og da ønsker grunneier en godtgjørelse for det arealet. Mot Turlaget har vi diskutert skal turlaget betale grunneieren for å bruke området, kjøre opp løyper. De har medlemmer som er næringsbedrifter som betaler inn for å få kjørt opp løyper. Da er det så mye kommersielt rundt deler av aktiviteten at den siden så har ikke jeg noen problemer med å argumentere for hvorfor grunneierne skal ha sin del av næringsvirksomheten. Men for den vanlige turgåer så er det bare å spenne på seg skia og gå.

D: Hvem bør ha ansvaret for opprettholde de løypene til ski og tur som er på Lifjell?

E: I dag er det turlaget som gjør det på dugnad, i reguleringsplanen er det sagt at hver hytte skal betale 1000kr inn i et løypekjøringssystem. Nå har ikke kommune kommet så langt at de har etablert en motakker for disse pengene. Det må de gjøre før folk begynner å betale. Men det er for å sikre et bedre løypenett, og profesjonalisere hele løypekjøringen. Det må være noen som har det ansvaret, og egentlig så burde kommunen ta det. Så det ikke blir en eier nå, så flytter vedkomne eller går konk så det blir et vakuum. Får du et vakuum i november så er det et problem.

D: Motorisert ferdsel: Det har kommet opp når jeg har pratet med de andre. Om vi går tilbake til den traseen som er planlagt, hvor det blir en ok vei, hvor det er plass til en ATV eller slikt. Syntes du at grunneier kan har rett til å bruke denne til arbeid.

E: Grunneier har rett til å kjøre på egen grunn i forbindelse med næring. Utmarksnæring eller hva det måtte være. Så grunneier kan jo kjøre i dag. Spørsmålet er kanskje om vinteren, viss det er en del av et stisystem, så bør ikke han ødelegge grunnlaget for løype ved å kjøre med traktor. Det kan jo være at han et bestemt år trenger hogst, og da må han få lov til dette. Så generell rett til motorisert ferdsel er ikke jeg for. Men det må ikke gå så langt at det går utover tradisjonell næring.

D: Tror du en sann vei kan åpne for at bevegelseshemmede kan bruke en for motorisert ferdsel for å komme inn på fjellet?

E: Det hadde vært hyggelig, slik at den gruppen fikk oppleve noe annet en parkeringsplassen. Men vi vet jo hva som skjer. at det er andre som ser at det er tilgjengelig og brøytet, og kjører der. Så da må det være bom eller et eller annet. Noen må kunne gjøre det, andre ikke. Det spørs hvordan man regulerer det.

D: Ja det kan jo komme uønsket motorisert ferdsel. Det er mange motorglade her i bygda. Og at det er vei man tar i bruk.

E: Ja, bare se på scooterkjøringa. At for eksempel den veien blir ikke gammel viss man skal frese med ATV'er.

D: Lifjell er et relativt smalt område, utifra Jønnbu. Synes du vi bør frede noen av område for de som ikke ønsker noen form for tilrettelegging?

E: Vi hadde noe i forbindelse med planarbeidet hvor det var noe som sa at de ikke ønsket noen utvikling de ville ha fjellet slik det var. Det syntes de var greit. Det er et greit standpunkt, men jeg synes ikke noe om at man skal konservere et område, men det spør hvor mange dem er. Er det 70 prosent av befolkningen som ønsker det, så er det klart. Men det er et mindretall, nettopp fordi nedre del av fjellet er så lite, så må man finne den beste mulighet til alle løsninger, slik at flest mulige får opplevelser.

Vedlegg 6: Intervjuguide, Arne Hjeltne, Bø Turlag

Tilrettelegging:

Hva er tilrettelegging for friluftsliv?

Hvorfor tilrettelegger en i Bø turlag?

Hva synes du om tilrettelegging av tur- og løypetraseer?

Hvilke hensyn bør vi ta ved en tilrettelegging?

Lifjell

Hvem tilrettelegges det for på Lifjell, når det gjelder friluftsliv? Turister, lokalbefolkning?

Hvordan fremstår sti- og løypenettet på Lifjell i dag?

Hva synes Bø turlag om denne utbedret sti/ vei turtraseen på Anebudalen – Okkladalen som er planlagt?

Hva legges i begrepet sumarveg/ spaserveg? Hvordan ser du for deg en slik trase?

Hvilke fordeler eller ulemper ser du for deg med en slik trase?

Du snakket i en tidligere samtale om tilrettelegging for den brede masse, hva mener du med dette?

Tror du en slik tilrettelegging vil skape flere bruker av området?

Bør man bevare noen områder mot tilrettelegging?

Kan det å tilrettelegge være med på å flytte grenser for hvor neste inngrep kan gjøres?

Tilgjengelighet

Hva legger du i begrepet tilgjengelighet?

Tror du at en bedre tilgjengelighet skaper flere brukere?

Tror du noen mister sin tilgjengelighet ved en utbedring av stiene?

Tror du området kan miste enkelte brukere med mer tilrettelegging?

Allemannsretten:

Tror du den tilrettelegging som skjer i dag kan true den frie ferdsel og allemannsretten vi har?

Hvem bør ha ansvaret for opprettholdelse av et sti- og løypenett?

Kan det bli en realitet at man vil ta seg betalt for bruken av løypen i fremtiden?

Kan ”bompenger” på sti- og løypenettet være en vei å gå?

Motorisert ferdsel:

Om det blir anlagt en slik trase, synes du grunneier bør ha rett til bruk av ATV eller liknede på denne veien ved for eksempel arbeid? Eventuelt bevegelseshemmede?

Tror du en slik vei kan åpne for uønsket motorisert ferdsel?

Vedlegg 7: Intervju med Arne Hjeltne, Bø turlag vinteren 2009

Tilstede: Arne Hjeltne (A) og Dag-Øyvind Olsen (D)

Presentasjon av mitt prosjekt

A: Jeg kan jo begynne med litt hvordan vi argumenterte for kommuneplanen. Jeg tror det blir litt det samme her. Hvem er de som vi forventer skal bruke en tilrettelegging. Det vil jo være avgjørende for hva vi bør gjøre.

(Viser en Power point)

A: Her har vi prøvd å dele opp brukergruppene i tre, og den syntes jeg var veldig nytting. Det er ingen vitenskap bak dette her. Det vi kom frem til er at i kommuneplan sammenheng var at vi ville argumenter for den øverste gruppen her. Det brede lag. Det som er karakteristisk for denne gruppen er at de foretrekker god tilrettelegging, trygge stier og parkering i det hele tatt de skal ha det litt lettvent. Også er det disse ivrige turgåerne som bruker Lifjell i dag. De som vi i Turlaget gjerne tenker på når vi skal snakke om friluftsliv. Så er det de som boltrer seg i alt det Bø har og by på, og som ikke er redd for å ta i et tak. Det vi tenkte på når vi laget dette var at de som syntes det er ok å gå til Åstjøn, hører til disse ivrige turgåerne. De som syntes dette blir i tyngste laget hører til det brede lag, også nedover da, så er det de som er passive som er lite å gjøre med. Som er vanskelige å tilrettelegge for. Så vi kan konsentrere oss om gruppe en og to (Det brede lag og de ivrige turgåer). Om vi ser på neste foil. Her har jeg hva som karakteriserer det brede lag, veier i kulturlandskapet. Som faktisk er det aller viktigste. Der folk kan lufte bikkja, ta seg en røyk før middagen. Også er det nærområder til skoler. Og karakteristisk for disse områdene er at det er lite fysisk utfordrene, nære sentrum og atkomst og tilrettelegging. Så viss en tenker på det prosjektet ditt, så er det ikke noe for den greia her altså. (Det brede lag) Så da blir det å tilrettelegge for gruppe to, de ivrige turgåerne. Som allerede går der. Og det faller godt sammen med den diskusjonen jeg hadde Turlaget, at vi ønsker begrenset grad av tilrettelegging. Det er kanskje den opp til Okslagrinda, den dalen der oppe. I dag går løypa ned og opp igjen. Den er veldig dårlig. Det er for bratt opp og ned. Så der kunne vi tenke oss at det ble laget en trase. Det største inngrepet blir oppi lia der. Laget en slags sauevei, tursti, som på en måte er gravd inn i siden der. Så det går og kjøre inn der med scooter. Løypemaskin blir kanskje i meste laget, men i alle fall der kunne vi tenke oss at det ble gjort noe. Restene av området bare veldig små inngrep. Bare å ta vekk de største steinene og jevne overflaten så det går å komme frem med løypemaskin.

D: Mener du at det argumentet at man skal få flere folk inn på fjellet kommer til å fungere?

A: Det tror vi ikke på. Det er i utgangspunktet for tungt tilgjengelig.

D: Så området vil ikke bli så veldig mye mer brukt enn det er i dag?

A: Nei, så det er i grunn det bærende argumentet her. At viss det er riktig som vi i Turlaget mener, er det vanskelig å gjøre noe med det brede lag.

D: Den tilretteleggingen som Bø turlag gjør er den for lokal befolkningen, eller for tursiter?

A: Vi har tre områder som er mye brukt av turister. Bryggefjell, Gygestolen og Bøelva. Der har vi samarbeid med helselaget, det er kanskje mer lokalt. Bø museum trekker folk der også, men Gygestolen og Bryggefjell i hvertfall.

D: Hva er hovedgrunnen til at man tilrettelegger i Bø Turlag?

A: Det er vel at det skal være letter å ta seg ut. Folk blir bortskjemte i dag. Skal ha det lett tilgjengelig, og det at det er tilrettelagt er det vi tenker i første omgang. Så Bøelva er kanskje et av de områdene som er best tilrettelagt for det brede lag. Veldig lette atkomster, gode parkeringsplasser og veier inn til området. Og flatt og fint med mange opplevelser.

D: Du sier at folk blir bortskjemte. Tror du at mer og mer tilrettelegging blir påkrevd av brukene?

A: Ja, du ser jo diskusjonene vi har når det gjelder løyper i utmark. Det at folk begynner å utrykke mot stand mot å betale for løyper. Men fremdeles så ønsker de parkering som går rette ut i flotte løyper, og som er nypreparerte så der er vi ved et veiskille. Hvor vi må finne en balanse mellom de som ønsker å benytte seg av allemannsretten å gå vederlagsfritt, og de ønsker høy grad av tilrettelegging. Frivillighet kanskje er det som brukes nå, når løypelaget ønsker betaling for å gå i løypen. Det får de da gjennom frivillige medlemsavgifter.

D: Tror du den tilretteleggingen som skjer i dag vil true den frie ferdsel/ allemannsretten som vi har? Og vi vil oppleve å betale ved å bruke områder, eventuelt bli nektet adgang?

A: Jo, det er diskusjoner på det er vel berettiget frykt det. Jeg har også tenkt den tanken at allemannsretten den trues av oss selv fordi vi får mindre kompetanse i å være ut. Ungene taper, for eksempel har et område som Bergensåsen blitt lagt ut til boligområde. Et tidligere lekeområde. Jeg hører de som jobber på leirskolen opplever unger som snubler når de går ute, de er ikke vandt til å gå ute. Om man ikke har kultur for å lukke grunder, og innrette seg ute, ikke trækker ned plantefelt osv, mister kompetanse på å være ut. Dette ser jeg kanskje som den største trusselen.

D: Hvem syntes du skal ha ansvar for å opprettholde ski og løypenettet?

A: I Bø er det Bø Turlag som har tatt det ansvaret, samme er det i Sauherad. Det er jo egentlig en kommunal sak.

D: I dag går det vel mye på dugnad.

A: Ja, bare dugnad. Det er jo stor innsats som legges ned dette med skilter, merking og kontakt med grunneier.

D: En ting er at Turlag gjør det på dugnad, men når grunneier tar tak i egne områder og tilrettelegger selv, og de tenker ofte penger i det de gjør.

A: Ja, klart det. De vil gjerne ha noe igjen for å åpne utmarken sin. Jeg tror nok det vil bli begge deler.

D: Syntes du bompenger på tur og løypenette kan være en vei og gå?

A: For oss i Turlaget er det unaturlig. At det er dugnad som ligger bak. Men jeg ser jo det at i særlig intensivt drevne vinterskiområder, alpinbakker og tilrettelagte løyper med løypemaskiner. Er det store verdier som brukes. Så der vil det nok skje noe.

D: Lifjell. Hvordan fremstår sti og løypenette der i dag?

A: Det er naturlige traseer. De er lagt i de gamle ferdselsårene, og uten noen større tilrettelegging. Noe klopping over bekker, men ikke noe graving i terrenget.

D: Vinterstid da?

A: Da har vi jo løypemaskiner. Det er vel Hollaneseter som legger ned en stor innsats der oppe gratis. Jeg syntes de får litt hard medfart. Så Turlaget er vel veldig godvilje til det Folkestadbrødrene gjør.

D: Med utgangspunkt i Jønnbu, så er område relativt smalt. Syntes du at noen av innfartsårene til fjellet bør spares for tilrettelegging?

A: Det er jo ganske stor ferdsel i det område. Det er to hovedveier. Du må jo ha en tilrettelegging så du kan komme frem med løypemaskin, og det folk krever i dag. At man får pakket det ned og laget brede spor. Slik at du kan få en trygge nedfarter.

D: Du kunne ikke tenkt deg at en bevarte Anebudalen, og bare hadde løype inn Krintokleiva?

A: Vi har ikke diskutert, men det er jo passasjen inn i Lifjell. Det er med viktig å bevare resten av Lifjell. Røyksbufjellet, Øystein- og Jøronatten slik at det ikke blir durt ned med motorvei. Slik at man har opplevelse av å være i naturen når man kommer ut av disse hovedtraseene.

D: Det var noen av de tanken jeg gjorde meg når jeg leste planen at det skulle være så tilrettelagt inn der. At man da bare flytte grenser på fjellet, hvor fjellet starter. At man kan ta sykkelen og sykle innover til Okslagrinda. Så er man på fjellet når man kommer inn ditt. Mens nå starter fjellet på parkeringsplassen.

A: Jaja, det er viktig hvor parkeringsplassen er. Jeg tror det er mer hvor langt man kan kjøre med bil. Så får man bare forvente at tilrettelegging av løyper tilfredsstiller moderne krav til å komme seg inn da. Slik at bandmaskiner, løypemaskiner og scooter kan komme frem. Slik at traseene blir brede nok. Fordi det er mange folk, noen må kunne gå opp, og noen ned uten at det blir problemer. Så det er krav til sikkerhet. Som står i høysete.

D: Hva legger du i begrepet tilgjengelighet?

A: At det brede lag krever veldig høy grad av tilrettelegging, men ikke nødvendigvis asfalterte gangveier og slikt. Men mer at de må ha bilvei inn til parkeringsplassen, informasjonstavle og skilter ut derifra, og anvisninger slik at de vet at de kommer tilbake ditt. Det er mange som ikke har orienteringsevne i det hele tatt.

D: Tror du det er noen som mister sin tilgjengelighet til et område om det tilrettelegges?

A: Ja, det er jo viss en lager bilveier og slike ting da. At det ikke føles som man går i et turområde lenger. Jønnbuplataet vil jo nå bli ødelagt. En vil få følelsen av å gå i et boligfelt etter hvert. Det er her vi ikke har klart å få frem budskapet vårt. Det er her og ikke Krinto og Glekse som er turområdet. Men der er Jønnbuområdet for det brede lag. Så politikerne har ikke skjönt at det er her hovedkonflikten er. Enten så har man hyttefelt. Så der vil tilretteleggingen av område hindre utøvelse av friluftslivet. Vi i turlaget ønsker også at noen områder skal være umerket. Så vi er enig om hvor turområdene er. Nå er det diskusjoner fordi det er ivrige folk i turlaget som vil merke overalt på Lifjell, alle løyper skal være skiltet. Men jeg syntes det er nok med hovedtraseen kan være merket. Så kan folk utforske sidene selv. Slik at det ikke blir rødmerket overalt. Går i et juletre.

D: Tror du gode tilrettelagte traser, gruset osv. kan føre til mer motorisert ferdsel?

A: Ja, det tror jeg. Motorsykler og slike ting. Nå er det så ulent at man ikke kommer frem med motorsykler. Har du scooter om vinteren, som det kjøres voldsomt med på Lifjell. Nei så vi ønsker ikke noe større grad av tilrettelegging. En det som kreves for å gi en sikker ferdsel. Der det er stor trafikk er det bredt nok. Men det bør ikke være gruset fordi, det er nok at det jevnes.

D: I områder hvor man tilrettelegger får grunneier rette på å bruke veien da. Til for eksempel skogsdrift, sausanking osv.

A: I lav landet så har vi et godt forhold til skogeierne, og vi vil ikke sette oss ned og protestere når de anlegger nye skogsbilveier og traktorveier. Fordi at de er underlagt levende skogprinsippet. Så lenge anleggene holde seg

på et rimelig nivå da, og med tidens tann vil vi bruke traktorveiene. Så i dag er det ikke noen konflikt mellom de veiene som skogbruket legger inn i våre turområder.

D: Slik som bevegelsehemmede da?

A: Ja, slik som Bø elva, så tenkte vi på at den type turområder som ligger nær museet. Vi har veier allerede i området, så for eksempel på nordsiden av Bøelva er det naturlig å tenke seg en høy grad av tilrettelegging. Slik at man kan komme frem i rullestol og med barnevogner. Helt fra Oterholt og helt ned til Gåråbrua. Vi skal lage vei videre til campingplassen. Vi kunne også tenkt oss grusa vei.

D: Dere tenker å differensiere område for hvor høy grad det skal være av tilrettelegging?

A: Så med engang vi kommer inn på det brede lag så ønsker vi og utnytte det potensial som ligger i område med høy grad av tilrettelegging. Og da vil noen av de områdene også få gruset vei. Det har også vært snakket om å lage handikapp fiskeplasser. Men dette avhenger av oss og entusiasmen siden alt går på dugnad.

D: Hvordan tror du det kommer til å ende på Jønnbuområdet?

A: Det kommer til å bli dårlig med skiløyper, de er dårlig integrert i planløsningen. Selve Jønnbuplatået vil på en måte bli et tapt område for store brukergrupper. Og da må vi ut til Reshjem.

Vedlegg 8: Intervjuguide, Olav og Bjørg Idland, Grunneiere

Tilrettelegging:

Hva mener dere er tilrettelegging for friluftsliv?
Hva syntes dere om tilrettelegging av tur- og løypetraser?
Hvilke hensyn bør vi ta ved en tilrettelegging?

Lifjell

Hva synes dere om de planene som foreligger for Lifjell i dag?
Hvordan fremstår sti- og løypenettet på Lifjell i dag?
Hva synes dere om en utbedret sti/vei turtraseen på Anebudalen – Oksladalen som er planlagt?
Hvilke fordeler eller ulemper ser dere for dere med en slik trase?
Tror dere en slik tilrettelegging ville skapt flere bruker av området?
Bør en bevare noen områder mot tilrettelegging?
Kan det å tilrettelegge være med på å flytte grenser for hvor neste inngrep kan gjøres?

Tilgjengelighet

Hva legger dere i begrepet tilgjengelighet?
Tror dere at en bedre tilgjengelighet skaper flere brukere?
Tror dere noen mister sin tilgjengelighet ved en utbedring av stiene?
Tror dere området kan miste enkelte brukere med mer tilrettelegging?

Allemannsretten:

Tror dere den tilrettelegging som skjer i dag kan true den frie ferdsel og allemannsretten vi har?
Hvem bør ha ansvaret for opprettholdelsen av et sti- og løypenett?
Kan det bli en realitet at en vil ta seg betalt for bruken av løypen i fremtiden?
Kan ”bompenger” på sti- og løypenettet være en vei å gå?

Motorisert ferdsel:

Om det blir anlagt en slik trase, synes dere grunneier bør ha rette på bruk ATV eller liknede på denne veien ved for eksempel arbeid? Eventuelt bevegelseshemmede?
Tror du en slik vei kan åpne for uønsket motorisert ferdsel?
Om det ble en vei, ville dere som grunneiere krevd deres rett til å bruke veien med for eksempel ATV?

Vedlegg 9: Intervju med Olav og Bjørg Idland, grunneiere vinteren 2009

Tilstede: Bjørg (B) og Olav (O) Idland og Dag-Øyvind Olsen (D)

Presentasjon av mitt prosjekt

O: Du kan si at får våres del så er det foreløpig ingen interesse for å få lage noen vei gjennom der. Så det kan du si at ikke er aktuelt. Fordi jeg ikke ser at vi er tjent med dette. Vi driver med sau og dyr, og vi har ikke noe behov for en slik tursti innover der. Og derfor ser ikke jeg for meg at det skal bli aktuelt.

D: Ja, for du har sauer inne på fjellet du ja?

O: Ja. Mesteparten av sauene våre beiter inne i Oksladalen, og på toppen av Glekse, Sandtjønn og Storsteintjønn og Øysteinatten.

D: Ja, da har jeg møtt de inne på der.

O: Ja, de har blått øremerke i begge ørene.

D: Du har meldt deg ut av alt som har med utviklingen av Lifjellområdet?

O: Foreløpig så har vi meldt oss helt ut. Vi ser at vi foreløpig ikke har fordeler ut av det der. Du kan si at den stien som er innover der den går vi mange mange ganger hvert eneste år. Og viss folk ikke orker det der, da syntes jeg at de har lite på Lifjell og gjøre. Vi er jo innover der og ser etter dyra mange mange ganger gjennom hele sommeren, og vi har sauesanking hele høsten, opp og ned de liene. Viss ikke vanlige folk klarer å gå i det terrenget der så da syntes jeg de bør finne seg en annen plass å være. Viss det er for tøft der så bør de legge løypa si deretter. Da kan de gå andre sløyfer.

D: Jeg snakket med turlaget også, og han mente at de ikke ville få noen flere folk å lage en løype der. Fordi det allikevel ville være for tungt. Og de som går der vil gå der uansett.

O: Du kan si, masse ut av de stiene er det dyrene som har laget. Så meste parten av alle stiene er dyrene sine veier, som vi bruker etterpå. Så jeg ser ingen fordeler. Denne eiendommen her er vel den som bidrar med mest løypetraseer vinterstid. De som skal til Hollane og innover krysser min eiendom.

D: Hva syntes du om det sti og løypenettet som er på Lifjell i dag?

O: Jeg syntes det er greit. Slik som det er i dag syntes jeg det er helt fint. Folk må få lov til å bevege seg. Det løypenettet som er får være greit.

D: Du syntes det er greit med den oppkjøring av løyper og slikt på vinterstid i Oksla?

O: Jada, men den har vært der lenge, i minst femti år. Så de gamle løypene synes jeg er greit. Fordi de er folk vandt til å bruke, så kan ikke gjøre noe med det. Så det må gå ann å bruke det som er. Løypen er ikke så dårlige. De har jo fått lov til å rydde og alt dette her. Langs de vanlige turstiene.

D: Det har vært snakk om at den er litt bratt den bakken opp til Okslagrinda.

O: Ja. Men fjellet er jo bratt på Lifjell. Og det må vi leve med. Lifjell er Lifjell. Og da kan vi ikke få laget det slakt. Og jeg mener, nå er jeg blitt 65 år og det finnes da ikke trøbbel med å bevege meg i det terrenget der.

D: Så du tror om det hadde blitt en mer tilrettelagt trase innover der. Planert osv. Tror du dette ville skapt flere brukere av området?

O: Det har jeg ingen stor formening om. De som bruker og går der, har jo ikke trøbbel med det terrenget, og du kan si at jeg er ikke med i den utbyggingsnæringen, jeg har ingen fordeler med at det skal bli mer folk i fjellet. Jo mer folk, jo mer bikkjer drar folk med seg inn i det område som jeg har beite, og alle bikkjer er ikke like snille.

D: Hvorfor tror du at man i en slik plan ønsker en slik løype?

O: Det er klart. Det er for å gjøre de hyttetomtene mer attraktiv, som skal selges. Og det skal være enda lettere for folk å bevege seg. Kanskje for mindre unger og alt dette her. Men det er jo ikke jeg med på. Så jeg skjønner jo det at Lifjell utbygging ser seg interessert i dette her. Men da syntes jeg heller at dem burde begynt på det som dem har bygd ut. Og da kanskje opp fra det vi kaller danskehyttene og den stien som går opp mot Krinto. Det er jo bare et gjørmehøl. Så viss det er noe de burde tenke på så er dette. Akkurat det å legge innfarten inn mot den vegen der. Klarer dem å gå Krintokleiva, så klare dem å gå Oksladalen også. Jeg kan ikke skjønne annet om folk ikke klarer... Ja da vet ikke jeg. Da bør dem heller kjøpe hytte i Rauland som det er mye flatere. Om de liker å subbe bortover slikt.

D: Hva syntes du om tilrettelegging for friluftsliv? Hva er akseptabelt eller ikke?

O: Tilrettelegging for friluftsliv. Folk må få lov til å bevege seg i naturen, det har jeg ingenting i mot. Det eneste syntes er trasig, er de som hiver ifra seg søppel, ikke tar med seg tomflasker og slikt. At andre må plukke opp det. Om en hiver fra seg, er det en voldsom forsøpling. Og at det tas hensyn til at som det står i friluftsløva at man skal oppholde seg bortenfor hytter og sånne plasser. At ikke folk slår seg til på trappa, og nesten ikke vil flytte seg når hytteeier og slikt kommer.

D: Om man ser på den tilrettelegging som er der nå, slik som merking og skilting?

O: Det som er nå er greit. Men noe mer skilting enn det som er nå det skjønner jeg ikke vitsen med. Og en annen ting som jeg har påpekt for lenge siden er disse skiløypene innover på fjellet. Der burde de ikke bruke bambusstenger. Men vanlige rognepinner eller slikt, som naturen kan bryte ned. Disse bambuspinnene som sikkert er lette å få kjøpt, de blir liggende igjen. Så det har jeg sagt i fra.

D: Synes du at tilrettelegging av skiløyper osv gjør noe med turen din? I motsetning til et annet sted hvor det ikke er gjort noe da.

O: Du kan vel si det at det både er pluss og minus. Om det er mye løssnø så kan det være kjekt med disse løypetraseene og gå etter. Så dette har jeg ingen formeninger om. Jeg ser både fordeler og ulemper ved det. Men så lenge de kjøre de vanlige traseene, har jeg ingenting imot det. Det er også for allmennheten også. Uten det ville det blitt få igjen på fjellet. Fordi utstyret i dag som blir solgt, det er jo løypeski. Og de er jo så tynne som noen fliser. Og er nesten ikke til å renne på, annet en i spor. Så begynne å svinge i bratte bakker med det der går liksom ikke.

D: Jeg har vært innen på tanken at det er en sammenheng mellom de som selger og det som blir gjort på fjellet.

O: Selv så går jeg bare på fjellski. Nå er ikke jeg så opptatt av at jeg skal ha noen rundetider, så de litt bredere skia er mye bedre å renne på. Den vesle krafta jeg må bruke ekstra på disse skiene, tar jeg bare som litt mosjon. Så jeg har aldri hatt sånne helt smale langrennsski. Synes de er helt ubruklig så for man kommer litt utenfor løypa. Om man vil trække bort å se på noen dyrespor eller et eller annet så er det helt miss.

D: Hva legger du i begrepet tilgjengelighet?

O: Det har jeg ingen formening om. Mener slik det er på Lifjell er det ganske godt tilrettelagt. Man kan si det at krysser du Vihusløypa som går innover der. Som stort sett går etter min vei og inn der. Så er det jo voldsomt

tilrettelagt med trikkeskinner opplegg og hele pakka. Så har du den vanlige traseen innover til Hollane og innover der. Man kan ikke forlange noe mer tilrettelegging. For lite grann må man kunne bevege seg utenom også.

D: Det virker som det alle skal ha mulighet til å komme hit og dit på fjellet i dag. Alle skal ha de samme rettighetene.

O: Det kan man jo ikke heller, og slik har det bestandig vært. Så de som går lite kan ikke forvente å ha samme glede av turen som de som er vandt til å bevege seg mer. Så jeg syntes at slik som det er gjort er det gjort bra for allmennheten. Stort sett.

D: Tror du at mye tilrettelegging på fjellet kan gjøre at de som drifter område eller eier område kan begynne å kreve en viss tilbakebetaling? I dag så går noe av pengene på parkeringsplassen til løyper, og alle nye hytter så går tusen kroner hvert år til løypelaget.

O: Det har jeg ikke tatt noe stilling til. Så her har jeg ikke gjort meg opp en mening om hva som er rett og ikke rett.

D: Om det skulle bli en slik "vei", vil den skape mer ønska og uønska motorisert ferdsel?

O: Det sier seg selv det. Om det blir laget en slik vei som det er snakk om der, som skal gruses og pusses, er det klart det blir en firehjulsvei innover fjellet. Og når du komme så langt som til toppen av Oksla, da kan du snart kjøre til Hollane.

D: Om en slik vei blir laget på tomten din vil du forlangt rettene til kunne bruke en slik vei?

O: Det er klart! Så hva som vil skje om femti år det kan ikke jeg svare på. Men jeg tror ikke det blir laget noe vei innover Okslagrinda i nærmeste fremtid.

D: Det står på deg det.

O: Nei, det ser jeg ikke at vi har noe gevinst ut av. Vi driver med dyr, og dyra skal ha mest mulig ro og fred. Og om det blir en slik vei, og da kan de hele sommerstid kjøre med firehjuling, og det ser ikke jeg som noen fordel.

D: Selv om en slik vei blir stengt for motorisert ferdsel, vil det allikevel bli ulovlig kjøring?

O: Det er klart, du kan kjøre moped, og så videre.

B: Så fort ting er tilrettelagt vil krav komme, og til sterkere grupper te svakere står mann.

O: Det er det som har vært. De roper og skriker alle og en hver.

B: Og kommunen er jo velvillig hele tida.

O: Nei de har ikke begrensninger. De sier stort sett ja.

B: Om de ser at det kan være fordel for seg, få inn noen skattepenger så er de åpne for det meste de.

O: Og utbygging skaper arbeidsplasser, så i den næringen vi driver ser ikke jeg noen særlige fordeler.

B: Det å drive med sau og ha mye hyttefolk, det passer ikke sammen det. Det finnes ikke tilrettelegging eller forståelse for det heller. I et møte som vi hadde foreslo vi at de i det minste burde sette opp et gjerde rundt hyttene. Et gjerde er jo sjelsord det. Fordi det ødelegger naturen. Men burde få til en form for inngjerding som går inn i naturen som lager det litt fint. Samtidig som hytteeiere og gårdsarbeidere får man en konflikt. Fordi dyra trekker seg til hyttene. Og dem driter og gjør i fra seg, så kommer hytteeierne og blir rasende fordi trækker i skiten. Det er forståelig. Men det problemet vil dem ikke ta. Dyra har ikke noe der å gjøre. Men det går ikke ann å snakke slik til dyr, knapt nok til folk. Det syntes jeg er fryktelig dårlig av de ansvarlige. At de ikke vil gripe tak i de problemene som er der. Fordi de er reelle. Jeg skjønner veldig godt hytteeierne.

O: Ja, de har kjøpt hytte de i dyre dommer som de gjerne vil ha i fred. Uten å trække i saueskit.

O: Stort sett så har vi vært heldig fordi sauene våre ikke har vært i hyttefeltene. De holder seg på Gleksetoppen og så går de i bunn av lia og svinger mot Oksla igjen. Men hvor lenge det vil vare det vet vi heller ikke.

B: Viss det da blir lagt til rette for mer kommersiell trafikk så blir dyra på en måte jaga litt, og de legger om sitt mønster.

O: Det er nedarvet i flokken. Her har de gått i femti år, og da lærer mora lamma sine hvor de skal oppholde seg.

B: De har faste boområder. Hvor enn utrolig det høres ut.

O: Det er omtrent som haren det, og alle andre de har vise områder å bevege seg i. Også er det en ny flokk som har det området. Hvordan de deler det inn det er nesten helt ubegripelig. Men de blander seg ikke. Så de går på fjellet i sine flokker.

B: De er som folk. De skal kjenne dem de skal gå med.

O: Så vi har ikke noe i mot at folk beveger seg der, og at folk er flinke til å passe på bikkjene sine. Så har vi ingenting imot slike ting. Og når jeg klarer å gå der som blir 65 år, da kan det jammen ikke være ille for andre heller. Også så mange turer som vi har.

D: Det virker som om folk mer og mer bedagelige, og vil ha mer og mer. Alt skal være lagt i hendene.

B: Det er lissom ikke begrensninger heller.

D: Jeg tenker også hva er neste steg om man legger en trase inn ditt.

O: Da er det full veg inn dit, og da kan man parkere der og er langt inne på fjellet.

D: Opp gjennom så har jo grensene forflyttet seg hele vegen helt ned fra hotellet.

O: Du kan si at første vegen ble bygd til Lifjell hotell, også kom neste opp til Skaret. Også ble den bygd til Jønnbu.

B: Det som er skjedd er jo det at folk for førti femti år siden de gikk, da var det ikke noe farlig å gå fra Lifjell hotell og opp på fjellet. Men det går ikke i dag, i dag går det jo ikke ann å gå opp Krintokleiva engang.

D: Det går rykter på at den er litt hard.

B: Ja, den er hard, men samtidig så har du ikke vondt av.

O: Du kan si det slik at når jeg var ung, da sykla vi herifra og opptil Lifjell hotell, også gikk vi opp Svettlia, og så vi opp til Jønnbu og til Jøronatten. Og så rant vi ned igjen til Lifjell hotell og syklet hjem igjen. Og på kvelden syklet vi Gvarv, og hjem igjen på natta. Så det er bare hva man er vandt til, og hvor trenet du er. Jeg skjønner jo det, jeg har ei søster som ikke kunne bevege seg. Og da nytter det ikke.

B: Tidene har forandret seg og vil alltid forandre seg, men det er slapt i dag.

D: Ofte er det slik at man kjører til veis ende og går hundre meter og setter seg, og det gjør man uansett hvor veien stopper tenker jeg da.

O: Ja, akkurat. De som vil, de går videre, det kommer man til det at man liker å bruke kroppen litt. Og da nytter det ikke å gå hundre meter.

B: Også er det viktig å bevare litt av den fine naturen.

D: Det er noe med Lifjell at det blir spist fra alle kanter.

B: Og det blir ingenting igjen.

D: Området er ikke så stort.

O: Du ser den trange innfartståra som er her på Bøsida, og det de prata om i si tid, men slalåmbakker, og når de nesten ikke klare å holde liv i den ene de har. Vi var her oppe nå og da var det nesten ikke en bil der, og da tenkte jeg meg selv når det ikke nå er fullt med folk da er det ikke liv laga.